

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

IV. BIND

MARIBO AMT · ODENSE AMT
SVENBORG AMT

KØBENHAVN 1923

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Musse (Døllefjælde-Musse Komm.)	200	Sønder-Kirkeby (Sønder-Kirkeby-Sønder-	
Nebbelunde (Nebbelunde-Sædinge		Alslev Komm.)	248
Komm.)	154	Taagerup (Taagerup-Torslunde Komm.) .	141
Nordlunde (Horslunde-Nordlunde		Taars (egen Komm.)	183
Komm.)	126	Tillese [Tillitse] (egen Komm.)	94
Nysted Landsogn (egen Komm.)	209	Tingsted (egen Komm.)	233
Nørre-Alslev (egen Komm.)	221	Tirsted (Tirsted-Skørringe-Vejleby	
Nørre-Kirkeby (Stadager-Nørre-Kirkeby		Komm.)	157
Komm.)	229	Tøreby (egen Komm.)	191
Nørre-Vedby (egen Komm.)	219	Torkilstrup (Torkilstrup-Lillebrænde	
Nørre-Ørslev (Karleby-Hørreby- Nørre-		Komm.)	215
Ørslev Komm.)	253	Torslunde (Taagerup-Torslunde Komm.)	143
Olstrup (Erindlev-Olstrup Komm.)	145	Ulslev, se Vester- og Øster-Ulslev.	
Radsted (egen Komm.)	188	Utterslev (egen Komm.)	122
Ringsebølle (egen Komm.)	140	Vaabensted (Vaabensted-Engestofte	
Ryde (Landet-Ryde Komm.)	102	Komm.)	177
Sakskøbing Landsogn (egen Komm.)	180	Vaalse (egen Komm.)	223
Sandby (egen Komm.)	115	Vedby, se Nørre-Vedby.	
Skelby (Skelby-Gedesby Komm.)	243	Vegerløse (egen Komm.)	240
Skovlænge (Skovlænge-Gurreby Komm.)	106	Vejleby (Tirsted-Skørringe-Vejleby	
Skørringe (Tirsted-Skørringe-Vejleby		Komm.)	162
Komm.)	160	Vestenskov (egen Komm.)	88
Slemminge (Slemminge-Fjælde Komm.)	196	Vesterborg (egen Komm.)	134
Stadager (Stadager-Nørre-Kirkeby		Vester-Ulslev (egen Komm.)	204
Komm.)	228	Vignsæs (egen Komm.)	186
Stokkemarke (egen Komm.)	108	Vindeby (egen Komm.)	121
Systofte (egen Komm.)	237	Ønslev (Ønslev-Eskilstrup Komm.)	230
Sædinge (Nebbelunde-Sædinge Komm.)	156	Ørslev, se Nørre-Ørslev.	
Søllested (egen Komm.)	103	Øster-Ulslev (Øster-Ulslev-Godsted	
Sønder-Alslev (Sønder-Kirkeby-Sønder-		Komm.)	202
Alslev Komm.)	249	Østofte (Østofte-Bandholm Komm.)	164

DEN FYNske ØGRUPPE 261

ODENSE AMT 266—586

Købstæder: Assens p. 374 — Bogense p. 354 — Kerteminde p. 344 — Middelfart p. 363 — Odense p. 271.

Herreder: Aasum p. 417 — Baag p. 551 — Bjærg p. 439 — Lunde p. 463 — Odense p. 387 — Skam p. 477 — Skovby p. 492 — Vends p. 518.

Sogne (og Landkommuner):

Aaby, se Nørre-Aaby.		Bedeslev (Nørre-Næraa-Bedeslev	
Aasum (Seden-Aasum Komm.)	418	Komm.)	482
Agedrup (Kølstrup-Agedrup Komm.) . . .	446	Bellinge (Brændekilde-Bellinge Komm.)	405
Allerup (Allerup-Davinge Komm.)	424	Birkinge [Birkende] (Marslev-Birkinge	
Allese [Allesø] (Allese-Næsbyhoved-		Komm.)	449
Broby Komm.)	476	Brylle (egen Komm.)	412
Asperup (Asperup-Rørslev Komm.)	526	Brændekilde (Brændekilde-Bellinge	
Baagø (egen Komm.)	552	Komm.)	404
Balslev (Balslev-Ejby Komm.)	537	Brænderup (egen Komm.)	528
Barløse (egen Komm.)	555	Dalby (Dalby-Stubberup Komm.)	459

	Pag.		Pag.
Verninge (egen Komm.)	409	Vævlinge [Veflinge] (egen Komm.)	506
Viby (egen Komm.)	454	Ørslev (Føns-Ørslev Komm.)	546
Vigslev [Vigerslev] (egen Komm.)	510	Ørsted (egen Komm.)	568
Vissenbjærg (egen Komm.)	414	Østrup (egen Komm.)	470

SVENBORG AMT 587—884

Langeland 838

Taasing 701

Ærø 873

Købstæder: Faaborg p. 611 — Marstal p. 668 — Nyborg p. 624 — Rudkøbing p. 649 — Svenborg [Svendborg] p. 592 — Ærøskøbing p. 660.

Herreder: Gudme p. 772 — Langelands Sønder-Hrd. p. 859 — Langelands Nørre-Hrd. p. 840 — Sallinge p. 712 — Sunds p. 674 — Vindinge p. 805 — Ærø Hrd. p. 873.

Sogne (og Landkommuner):

	Pag.		Pag.
Aaby, se Vester-Aaby.		Hellerup (Søllinge-Hellerup Komm.)	834
Aarslev (egen Komm.)	837	Herrested (egen Komm.)	830
Aastrup (egen Komm.)	719	Herringe (egen Komm.)	733
Allested (Allested-Vejle Komm.)	739	Hesselager (egen Komm.)	789
Avernakø (egen Komm.)	770	Hillerslev (egen Komm.)	750
Avnslev (Avnslev-Bovense Komm.)	807	Hjulby (egen Komm.)	806
Bjærgby [Bjerreby] (egen Komm.)	707	Horne (egen Komm.)	764
Bovense (Avnslev-Bovense Komm.)	810	Hostrup [Haastrup] (Jorløse-Hostrup Komm.)	759
Brahe-Trolleborg (egen Komm.)	726	Hov (Snøde-Stoense-Hov Komm.)	857
Bregninge (egen Komm.) Taasing	702	Humle [Humble] (egen Komm.)	864
Bregninge (egen Komm.) Ærø	878	Hunstrup [Hundstrup] (egen Komm.)	725
Broby, se Nørre- og Sønder-Broby.		Hæsinge, se Øster- og Vester-Hæsinge.	
Brudager (Gudme-Brudager Komm.)	801	Højrup, se Sønder-Højrup.	
Bøstrup (egen Komm.)	851	Jorløse [Jordløse] (Jorløse-Hostrup Komm.)	756
Diernæs [Diernisse] (egen Komm.)	714	Kirkeby (Ollerup-Kirkeby Komm.)	689
Drejød (egen Komm.)	709	Krarup (egen Komm.)	732
Egense (egen Komm.)	683	Kullerup (Kullerup-Revs-Vindinge Komm.)	816
Ellested (Gislev-Ellested Komm.)	828	Kværndrup (egen Komm.)	694
Ellinge (Skellerup-Ellinge Komm.)	815	Landet (egen Komm.)	706
Espe (egen Komm.)	736	Langaa (Langaa-Øksendrup Komm.)	786
Faaborg Købstads Landdistrikt (egen Komm.)	713	Lindelse (egen Komm.)	862
Fløstrup [Flødstrup] (Fløstrup-Ullerslev Komm.)	810	Longelse (Longelse-Fuglsbølle Komm.)	859
Fodslette (Tryggelev-Fodslette Komm.)	869	Lunde (egen Komm.)	693
Frørup (egen Komm.)	824	Lyd (egen Komm.)	769
Fuglsbølle (Longelse-Fuglsbølle Komm.)	861	Magleby (egen Komm.)	871
Gestelev (egen Komm.)	735	Marstal Landsogn (egen Komm.)	882
Gislev (Gislev-Ellested Komm.)	780	Nørre-Broby (egen Komm.)	742
Gudbjærg (egen Komm.)	802	Ollerup (Ollerup-Kirkeby Komm.)	687
Gudme (Gudme-Brudager Komm.)	797	Ore [Oure] (Ore-Vejstrup Komm.)	793
Haastrup, se Hostrup.		Revs-Vindinge [Refsvindinge] (Kullerup-Revs-Vindinge Komm.)	818
Heden (egen Komm.)	739		

NÆSBYHØVEDSØ

AALØKKE SKOV

Næsbyhoved Skov

Havn

Aaløkke Gd

Kongens Have

Glasværk

Munkemose

Kirkegaard

Odense Boldklub

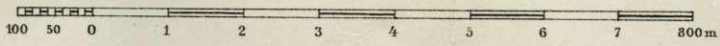
KRÆMMER -

MARKEN

Odense Aa

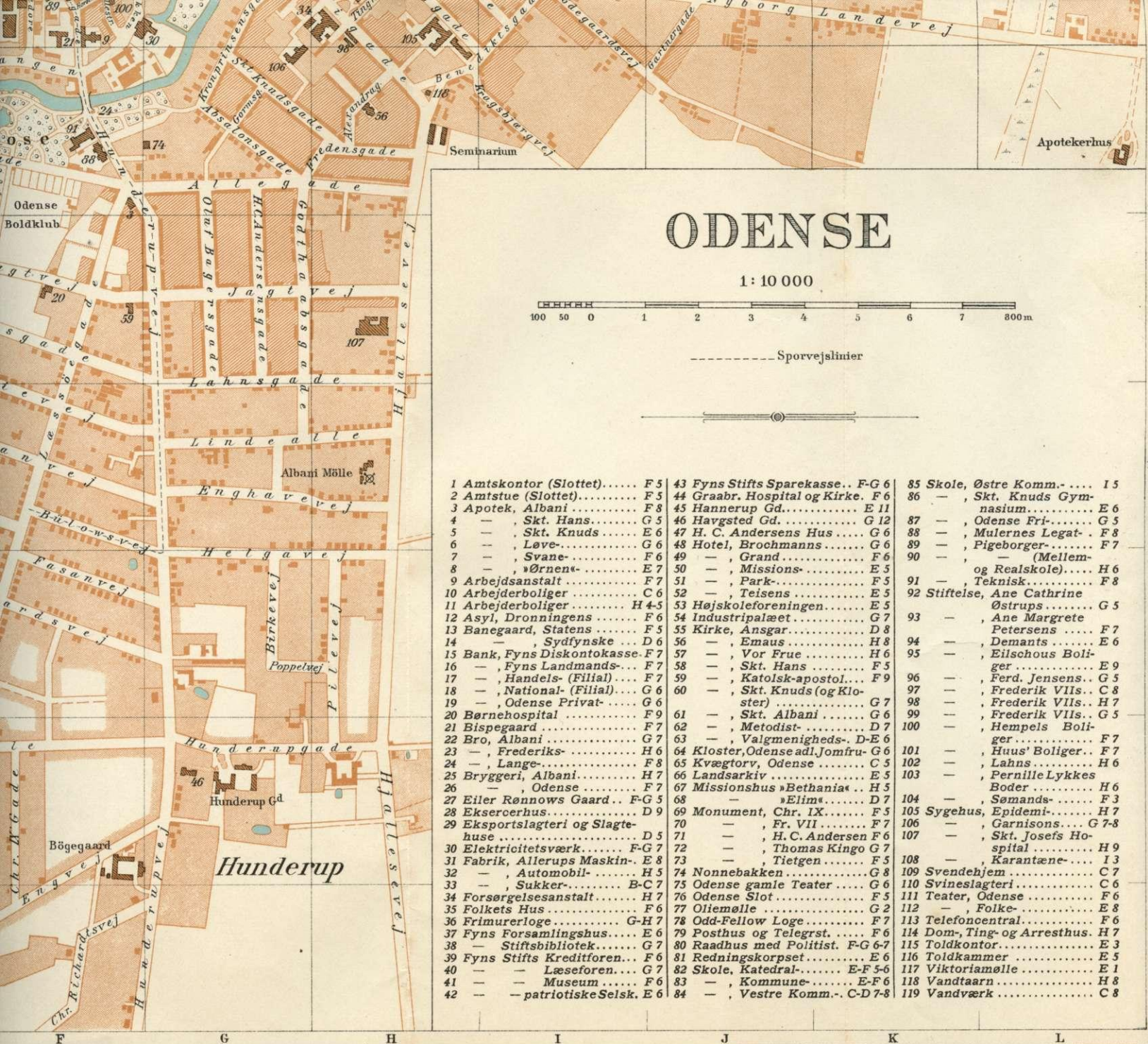
ODENSE

1: 10 000

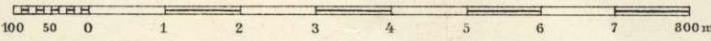
----- Sporvejslinier

ODENSE

1:10 000

----- Sporvejslinier

1 Amtskontor (Slottet)..... F 5	43 Fyns Stifts Sparekasse.. F-G 6	85 Skole, Østre Komm.- I 5
2 Amtstue (Slottet)..... F 5	44 Graabr. Hospital og Kirke. F 6	86 — , Skt. Knuds Gymnasium..... E 6
3 Apotek, Albani..... F 8	45 Hannerup Gd..... E 11	87 — , Odense Fri..... G 5
4 — , Skt. Hans..... G 5	46 Havsted Gd..... G 12	88 — , Mulernes Legat.. F 8
5 — , Skt. Knuds..... E 6	47 H. C. Andersens Hus.... G 6	89 — , Pigeborger..... F 7
6 — , Løve..... G 6	48 Hotel, Brochmanns.... G 6	90 — , (Mellem- og Realskole).... H 6
7 — , Svane..... F 6	49 — , Grand..... F 6	91 — , Teknisk..... F 8
8 — , »Ørnen«..... E 7	50 — , Missions..... E 5	92 Stiftelse, Ane Cathrine Østrups..... G 5
9 Arbejdsanstalt..... F 7	51 — , Park..... F 5	93 — , Ane Margrete Petersens..... F 7
10 Arbejderboliger..... C 6	52 — , Teisens..... E 5	94 — , Demants..... E 6
11 Arbejderboliger..... H 4-5	53 Højskoleforeningen..... E 5	95 — , Ellschous Boliger..... E 9
12 Asyl, Dronningens..... F 6	54 Industripalæet..... G 7	96 — , Ferd. Jensens.. G 5
13 Banegaard, Statens..... F 5	55 Kirke, Ansgar..... D 8	97 — , Frederik VII's.. C 8
14 — , Sydfynske..... D 6	56 — , Emaus..... H 8	98 — , Frederik VII's.. H 7
15 Bank, Fyns Diskontokasse. F 7	57 — , Vor Frue..... H 6	99 — , Frederik VII's.. G 5
16 — , Fyns Landmands... F 7	58 — , Skt. Hans..... F 5	100 — , Hempels Boliger..... F 7
17 — , Handels- (Filiat).... F 7	59 — , Katolsk- aposto... F 9	101 — , Huus' Boliger.. F 7
18 — , National- (Filiat).... G 6	60 — , Skt. Knuds (og Kloster)..... G 7	102 — , Lahns..... H 6
19 — , Odense Privat..... G 6	61 — , Skt. Albani..... G 6	103 — , Pernille Lykkes Boder..... H 6
20 Børnehospital..... F 9	62 — , Metodist..... D 7	104 — , Semands..... F 3
21 Bispegaard..... F 7	63 — , Valmenigheds- D-E 6	105 Sygehus, Epidemi..... H 7
22 Bro, Albani..... G 7	64 Kloster, Odense adl. Jomfru. G 6	106 — , Garnisons... G 7-8
23 — , Frederiks..... H 6	65 Kvægtorv, Odense..... C 5	107 — , Skt. Josefs Hospital..... H 9
24 — , Lange..... F 8	66 Landsarkiv..... E 5	108 — , Karantæne..... I 3
25 Bryggeri, Albani..... H 7	67 Missionshus »Bethania«.. H 5	109 Svendehjem..... C 7
26 — , Odense..... F 7	68 — , »Elims«..... D 7	110 Svineslagteri..... C 6
27 Eiler Rønnows Gaard.. F-G 5	69 Monument, Chr. IX..... F 5	111 Teater, Odense..... F 6
28 Eksercerhus..... D 9	70 — , Fr. VII..... F 7	112 — , Folke..... E 8
29 Eksporthus..... D 5	71 — , H. C. Andersen F 6	113 Telefoncentral..... F 6
30 Elektricitetsværk..... F-G 7	72 — , Thomas Kingo G 7	114 Dom-, Ting- og Arresthus. H 7
31 Fabrik, Allerups Maskin- E 8	73 — , Tietgen..... F 5	115 Toldkontor..... E 3
32 — , Automobil..... H 5	74 Nonnebakken..... G 8	116 Toldkammer..... E 5
33 — , Sukker..... B-C 7	75 Odense gamle Teater... G 6	117 Viktoriamølle..... E 1
34 Forsørgelsesanstalt... H 7	76 Odense Slot..... F 5	118 Vandtaarn..... H 8
35 Folkets Hus..... F 6	77 Oliemølle..... G 2	119 Vandværk..... C 8
36 Frimurerloge..... G-H 7	78 Odd-Fellow Loge..... F 7	
37 Fyns Forsamlingshus... E 6	79 Posthus og Telegrst.... F 6	
38 — , Stiftsbibliotek..... G 7	80 Raadhus med Politist. F-G 6-7	
39 Fyns Stifts Kreditforen.. F 6	81 Redningskorpsset..... E 6	
40 — , Læseforen..... G 7	82 Skole, Katedral..... E-F 5-6	
41 — , Museum..... F 6	83 — , Kommune..... E-F 6	
42 — , patriotiske Selsk. E 6	84 — , Vestre Komm.- C-D 7-8	

(Fravde S.); fra Tiden om 1600 Rønningsøgaard (Rønninge S.) og Harreslevgaard (Skovby S.); medens Kørup (Krogshølle S.), Gyldensten (N.-Sandager S.), Søbysøgaard (N.-Søby S.) og Ulriksholm (Kølstrup S.) tilhører Christian IV's senere Regeringsaar. Som Eksempel paa Bindingsværksarkitektur fra Slutn. af 16. Aarh. kan anføres Fravdegaard (Fravde S.). For det 18. Aarh.s Vedkommende repræsenterer Margaard (Vigslev S.) smukt den senere Barok, og fra Aarhundredets Slutning er Frederikslund (Ørsted S.), Langesø (Vigslev S.), Frederiksgave (Sønderby S.) og Hinsgavl (Middelf. Ldistr.) i Louis-Seize-Stil. Gamle Købstadhuse findes navnlig i Odense fra 16.-17. Aarh. (Ejler Rønnovs Gaard). Endelig kan anføres som særligt karakteristiske de mange Landsbystævner, især i Amtets østl. Del, som i Davinge, Fravde-Kærby, Aasum, Hjalløse (Dalum S.), Stenløse, Allerup, N.-Lyndelse, Højby, Dømmestrup (N.-Lyndelse S.), Kertinge (Kølstrup S.) og Marslev.

Odense.

1692

1535

Odense Købstad, den trediestørste i Landet, ligger i Odense Herred under $55^{\circ} 23' 43,58''$ n. Br. og $2^{\circ} 11' 15,50''$ v. L. for Kbh. — $10^{\circ} 23' 24,50''$ ø. L. for Grw. (beregnet for Skt. Knuds Kirkes Taarnspids). Byen ligger omtr. 5 km S. for Odense Fjord, med hvilken den staar i Forbindelse ved den c. 9 km lange Odense Kanal, paa begge Sider af Odense Aa, over hvilken fører 5 større Broer, nemlig Frederiksbro, Albanibro, Klarebro, Kastanievejsbro og Tietgens Bro samt flere mindre Broer (se p. 306). Midt i Byen findes en 250 m lang Rest af den nordlige Arm af Aaen, kaldet Bagaen, hvorved dannes en langagtig Halvø. Byen er lejret paa et gennemgaaende fladt Terræn; det højeste Punkt i den indre Del af Byen er Hj. af Vestergade og Fiske-torvet, 13,8 m. Samme Højde har Pladsen foran den gamle Banegaard. I Dronningensgadekvarteret stiger Terrænet til 16,1 m, i Hunderupkvarteret til 21,0 m. Afstanden fra Nyborg er 29 km, fra Kerteminde 21 km, fra Bogense 29 km, fra Middelfart 45 km, fra Assens 38 km, fra Faaborg 39 km, og

fra Svenborg 44 km (ad Jærnbanen resp. 29,8 km, 32,28 km, 37,4 km, 49,5 km, 47 km, 50,4 km, 46,8 km). Byens største Udstrækning fra V. til Ø. er c. 4,7 km,

fra N. til S. c. 5,0 km. Fra den centrale Del er der lange Udløbere af Bebyggelse langs Landevejene, særlig Kertemindevejen og Nyborgvejen. Hovedaaren er den fra SV. til NØ. løbende, c. 700 m lange Vestergade, der mod Ø. deler sig i Overgade, som fører ud til Landevejen over Aasum til Kerteminde, og Nedergade, som fører til Frederiksbro, hvorfra Frederiksgade fører ad Landevejen til Nyborg og Svenborg. Mod V. fører Vestergade ud til Vesterbro, som udmunder i Landevejen til Middelfart, medens Søndergade gaar fra Vesterbro mod S., fortsættes i S.-Boulevard og gennem „Heden“ fører ad Landevejen til Faaborg og Assens. Lige ved Vestergades Sydside ligger Byens største Pladser, som danner dens Centrum, og hvor der Onsdage og Lørdage foregaar en livlig Torvehandel: Flakhaven, Klingenberg og Albani Torv, tils. c. 13560 m² (Flakhaven 2750 m², Klingenberg 4350 m², Albani Torv 6460 m²). Mod N. fører flere større Gader, saaledes fra Vestergade Kongensgade (anl. 1847) og den fra Graabrødrestræde og Graabrødreplads gaaende Jærnbanegade (anl. 1893), som begge fører ud til Stationsvejen, og fra Vestergade Nørregade, der gaar over Fisketorvet og leder ud til Havnen og Landevejen til Bogense. Fra Nørregade snor Vindegade sig mod V., N. om den gamle Del af Byen for at udmunde i Vesterbro. Den ældre Bydel, i hvilken tidligere løb et lille Vandløb, *Rosenbæk* (1866-67 blev den reguleret, og nu er dens Vand for største Delen afledet, inden det naar Byen), er uregelmæssig bygget med til Dels krumme og snævre Gader, hvorimod de nye Kvarterer mod N. ved Stationen, mod V. omkring Vesterbro, mod NØ. Kræmmermarken, mod SØ., S. for Aaen, Albanikvarteret og mod S. Hunderupkvarteret, har lige og bredere Gader. Byens Gader er i det hele godt brolagte, flere asfalterede (1,5 km). I den gamle Bydel er der endnu bevaret en Del interessante Bindingsværksbygninger fra 16. og 17. Aarh. I øvrigt er Husene godt byggede og store; der findes kun to Huse i 5 Stokv., og et forholdsvis ringe Antal i 4 Stokv.; de fleste Beboelseshuse er i 2 og 3 Stokv. I det hele har Odense et fra de almindelige danske Købstæder noget forskelligt Præg, hvortil ogsaa den Omstændighed, at den er Fyns Hovedstad, bidrager. Her findes talrige offentlige Bygninger af alle Slags, og her samles Jærnbanelinierne, som udvider dens Opland; Industri og Handel er i stærk Fremgang, og Byen vokser mere og mere i de senere Aar, navnlig mod S. i Hunderupkvarteret og mod Ø. i Kræmmermarken, noget mindre mod V. I dens Yderkanter er Bebyggelsen aaben og spredt, til Dels med Villaer, og hertil slutter sig en ikke ringe Bebyggelse i Nabokommunerne, Skt. Hans Landdistr., Dalum S. og Vor Frue Landsogn.

Byen havde i Dec. 1921 204 Gader og Stræder (saml. Længde 83,2 km), og 7 Torve og Pladser, nemlig foruden de ovennævnte tre: Fisketorvet, Graabrødreplads, Sortebrødretorv og Domhuspladsen (tils. 29600 m²). I 1898 var der 123 Gader og Stræder (c. 31 km).

Som Forstæder regnes: Odense Skt. Hans Landdistrikt, Ejby og Nyborgvej i Vor Frue Landsogn, Fruens Bøge Kvarteret, Dalum Fabriksby og Hjalløse St. i Dalum S. og Stige Havneby i Lumby S. Købstadsgrunden*) med tilhørende Markjorder udgør 1965 ha, hvoraf Bygrunden alene c. 268 ha, og der var $\frac{1}{2}$ 1921 4513 Huse samt 1858 i de forannævnte Forstæder. Af Arealet var i 1919 658 ha besaaede, 317 Grønfelder og Græsning, 486 Haver o. l., 93 Skov, 353

*) Ved kgl. Resol. af $\frac{11}{7}$ 1877, $\frac{5}{10}$ 1878, $\frac{7}{12}$ 1882, $\frac{9}{11}$ 1889, $\frac{8}{12}$ 1895, $\frac{1}{7}$ 1896, $\frac{14}{1}$ 1897, $\frac{7}{1}$ 1901, $\frac{4}{1}$ 1913 og $\frac{11}{8}$ 1915 er der henlagt forskellige Arealer af Skt. Hans Landdistrikt, af Vor Frue Landsogn, af Dalum Sogn, af Sanderum Sogn samt hele Skt. Knuds Landdistr. under Købstaden. I den seneste Tid er der atter Tale om en Udvidelse af Bygrænsen

bebygget Grund, Veje o.l. og 28 Vandareal. Det saml. Hartk. var 1920 439,3 Td., deraf selve Bygrunden 66,5 Td. Der fandtes 1905 8 Jordbrug i den egentlige Købstad med 75 Td., 684 Jordbr. paa Markjorderne med 250 Td. H. Af Gaarde paa Markjorderne nævnes: *Kragshjærggd.* har 14,3 Td. H.; c. 55 ha, hvoraf 2 Skov, 2 Have og Gaardspl., Resten Ager. *Hunderupgd.*, 12,3 Td. H., Ejds. 411, Jordv. 357; c. 59 ha, deraf Ager 55, Skov 1, Mose 2. Desuden mærkes *Ny-Møllegaard*, *Gl.-Møllegaard*, *Rissingsminde*, *Hinnerupgaard*, *Bolbrogaardene* (1471 Bulbro) og *Højstrupgaardene*.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var Oktober 1921 192,971,040 Kr. Ved Vurderingen til Ejendomsskyld 1920 udgjorde den saml. Vurderingssum 182,635,000 Kr., deraf Jordværdien 60,139,000 Kr.

Med Odense Købstads Kommune er i visse kommunale Henseender forenet et Landdistrikt, Skt. Hans, hvilket bliver beskrevet under Odense Herred. Bebyggelsen i Skt. Hans Landdistrikt gaar flere Steder i eet med Købstadens; det samme gælder Bebyggelsen i Vor Frue Landsogn, i Dalum Sogn (Rikkeminde og Dalumkvarteret) og i Paarup Sogn (Snapind Kvarteret; Navnet efter et Hus; 1688: Snap-ind huus).

Af Byens offentlige Bygninger og Institutioner nævnes:

Skt. Knuds Kirke og Kloster, som bliver beskrevet særskilt (se p. 328).

Vor Frue Kirke, mod Ø. mellem Over- og Nedergade, er Byens ældste bevarede Kirkebygning. Den er væsentlig opført af røde Munkesten, men dens Mure indeholder tillige en stor Mængde profilerede Sokkelsten og andre Granitkvadre, som paa Korets nordlige Side et enkelt Sted endogsaa naar op til Tag-skægget, og som sikkert er Rester af den ældste, nu ombyggede Stenkirke. I sin nuværende Skikkelse fremtræder Bygningen som en Korskirke, dels i sentromansk, dels i gotisk Stil. Koret stammer fra sentromansk Tid, Beg. af 13. Aarh., og har en smuk Østmur med en Gruppe af tre høje, smalle, tætsiddende, rundbuede Vinduer og med rundbuede Blindinger i Gavltrekanter, til Dels prydede med Mønstermuring; til Indfatning af Vinduer og Blindinger er der anvendt glaserede Sten (se Tegn. af æld. n. Ark. 1. S., 4. R., Pl. 15). Alt i den romanske Tid har Kirken været anlagt som Korskirke; i alt Fald er de fire indvendige Hjørnepiller ved Korskæringen sikkert samtidige med Koret og har megen Lighed med tilsvarende Piller i Dalum Klosterkirke. Fra samme Byggeperiode stammer ogsaa Korets to rundbuede Hvælvinger med profilerede Ribber, der hviler paa halvsøjleagtige Vægstave. Sentromansk er endvidere Sakristiet ved Korets Sydside, med profileret Murstenssokkel og Rester af smaa rundbuede Vinduer. Korsiløjene, der tidligere har været Kapeller, og Skibet er ombygget i sentgotisk Tid, maaske 1467, da der siges at være foretaget en Hovedstandsættelse; Skibet har tre, hver af Korsiløjene et Hvælvingstag. Fra Slutn. af Middelalderen stammer ogsaa det anselige Taarn med hvælvet Underrum, som nu tjener til Vaabenhus (ved den nordl. Korsiløjs Vestside har der tidligere ligget et Vaabenhus; ifl. en Grundtegn. af Odense fra 1593, der dog vistnok nærmest viser Byen, som den var i den katol-

ske Tid, har Kirken haft Spir over Korset). Kirken er indvendig 50,5 m lang, Koret noget over 7 m, Skibet knap 9 m bredt, Højden til Hvalvingerne godt 10 m. Kirken er ofte blevet forandret og restaureret, saaledes 1741 og i 19. Aarh., efter at den under første slesvigske Krig var blevet benyttet til Varedepot, 1851-52 under Ledelse af Bygningsinspektør C. A. Møller (en i flere Retninger uheldig Restauration, der kostede 20,000 Kr.) og 1865-67 under Ledelse af Arkt. C. Lendorf (17,500 Kr.), ved hvilken sidste Lejlighed de i en senere Tid paasatte Renæssancegavle forandredes til Trappegavle, Ydermurene rensedes for den gule Overkalkning, og det indre glatpudsedes og dekoreredes i blaåt og Guld; endelig er der 1897 fore-

Vor Frue Kirke.

taget en Restauration af det indre. Enkelte Rester af Kalkmalerier fra den got. Tid fandtes ved Restaurationen 1867, men blev ikke bevarede.

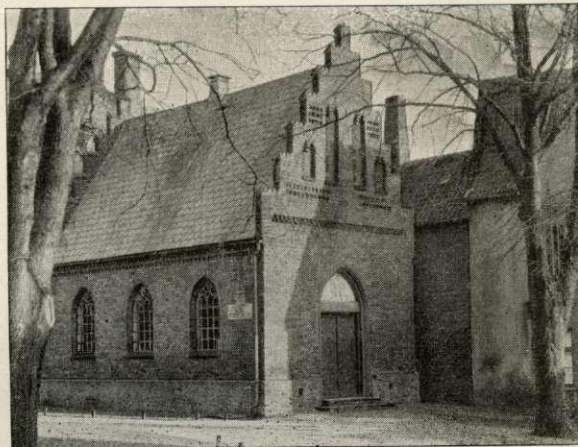
Altertavlen, med et Maleri (Korsfæstelsen) af A. Dorph, er for største Delen skænket af cand. pharm., Brygger Th. Schiøtz, da Kirken 1885 maatte afgive Claus Bergs Altertavle til Skt. Knuds Kirke (se denne). To ret anselige Malmstager er fra Middelalderen, to Sølvstager skænkede 1784; inter-

essant Kalk med talrige Relieffer fra 14. Aarh. (Skaalen er dog fornyet). Alterets Knæfaldsskranke er et smukt Smedejærnsgitter, dels fra 1716, dels fra 1741. Prædikestolen (restaureret 1897) er et godt Snitværk i Bruskbarok, vistnok af Odensemesteren Anders Sørensen, med Himmel, Karyatider paa Hjørnerne og bibelske Relieffer i Fyldingerne, skænket 1639 af Jomfru Ide Skinkel. Døbefonten er af Træ, fra omtr. samme Tid, med enkelte udskårne Ornamentter og Malerier paa Siderne. I Koret findes to Rækker Kannikestole fra Middelalderen (Rygpanel mangler) og et Krucifiks fra 17. Aarh. Orgelet i Rokostil er udført 1756 af Worm, „kgl. Mayst. privilegert Orgelbygger“. I Sakristiet et sentmiddelalderligt Skab med Foldeværksfelter og rige Jærnbeslag. Kirken har 5 Malmlysekroner. I Koret hænger en Mindetavle over Borgm. Wolrath Holm, † 1766; i sydl. Korsfløj et stort, rigt udskåret, 1673 opsat Epitafium over Handelsmd. Jørgen Larsen og Hustru Sophie Pedersdatter samt hendes første Ægtefælle Chr. Berentsen Bager, med Familiemaleri, og en lille Mindetavle over Lieutn. Chr. O. v. Køker, † 1721. I Taarnrummet er flere Ligsten opstillede eller henlagte i Gulvet, deribl. over Kansler Jørgen Marsvin til Hollufgaard, † 1524, og Hustru (med Portrætfigurer), over Anne Marsvinsdatter (fra 1547), over Jørgen Hartvigsen til Munkgaard paa Als, † 1596, og Hustru Anne Sehested (med Portrætfigurer), over Anne Mulesdatter, † 1568, og hendes to Mænd (Tønne Mikkelsen, † 1558, og Peder Skriver), over Raadmd. Jac. Jespersen, † 1582, over Præsten Poul Andersen Medelby, † 1632, over

Kukkenbager Chr. Bernth, † 1668, over Præsten Fr. Chr. v. Haven, † 1739, og over ovenn. Borgm. Wolrath Holm. (Se Iversen, Almeennytt. Saml. XXXIV p. 157). Den ene af Klokkerne er støbt 1493 af Peter Hansen.

Paa den endnu ikke nedlagte Kirkegaard ligger nogle stærkt slidte Ligsten, deraf en over Jacobus Magni, præpositus, † 1453 (Kalken, han har i Haanden, har oprindl. været indlagt med Messing), og en med to adelige Vaabenskjolde, det ene Walkendorffernes, det andet Egern-Friisernes; endvidere en over Raadmand Claus Frederiksen, † 1675. Udvendig i Koret sidder en Sten fra 1680 med Oberst Ulrich v. Dewitz og Fru Elsebe Hahns Vaaben. Paa Kirkegaarden findes ogsaa en Gravstøtte over Legatstifteren J. M. Lahn, † 1802.

Ligkapellet, S. for Kirken paa Kirkegaarden, er den gamle Skolebygning for Vor Frue Skole, der 1308 blev flyttet til et nyt Hus, som Kongen havde ladet opføre paa V. F. Kirkegaard. Bygningen er bygget af røde Munkesten i Munkeskifte, men senere stærkt forandret og ombygget; dog er Gavlene og søndre Side til Dels middelalderlige. I nordre

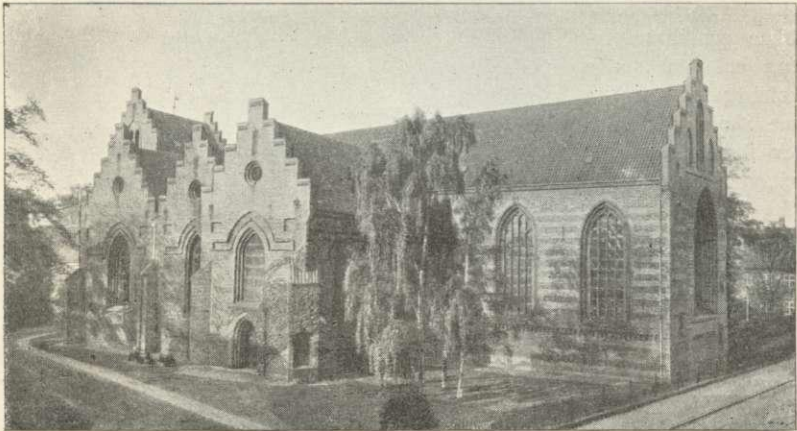
Vor Frue Kirkes Ligkapel.

Mur sidder to smukke Mindesten af Kalksten, den ene med Provsten Anders Glob's Vaaben, den anden med Kirkeværgerne Mikkell Mules og Anders Nielsens Vaaben og Bomærker, anbragte her efter en Istandsættelse af Bygningen 1528. Den er restaureret 1860 (jvfr. Afb. i Danm. Illustr. Almanak 1857, p. 95, i Birket Smith, De tre ældste danske Skuespil (1874), p. 83, og Tegn. af æld. n. Arkit. 2. S., 2. R., Pl. 13). — En Præstegd. opføres 1922 i Georgsgade (Arkt. Lehn Petersen).

Ved Kirken, der er selvejende, er ansat en Sognepræst og en residerende Kapellan. Kirken ejer, foruden en Del Legater, 40,306 Kr., deraf i Prioriteter 5000 Kr., Resten i Obligationer og rede Penge. Desuden ejer Kirken Aflønningssummen af Tiender 21,715 Kr., der er indbetalt i Stiftskassen, og hvoraf Kirken nyder en aarlig Rente paa 869 Kr. Kirkens Gæld er 30,000 Kr. (Om Kirken se H. Rasmussen, Vor Frue Kirke i O., Odense 1905).

Skt. Hans Kirke, i Nørregade, forhen Kirke for Johannitterklosteret (se p. 324), og endnu tidligere som Sognekirke viet Skt. Mikael, er helt opført af Munkesten i gotisk Stil. Planen er ejendommelig. Til det høje, enskibede, tre Fag lange Kor slutter sig et tredelt Skib med lavere Sideskibe, hvis østligste Fag træder frem foran de andre som Korsarme, medens de to vestligere Fag hver har selvstændige Gavle, og V. for disse Korsarme fortsætter Midtskibet sig med to Fag, af hvilke det vestligste danner Underbygning for det lille Taarn. Bygningshistorien er ret gaadefuld; muligvis skjuler der sig i Anlægget Levninger af en sentromansk Korskirke, men Sporene heraf er ialfald grundigt udslettede, og som Kirken nu

fremtræder, er den næppe ældre end 15. Aarh. (paa en Sten, der tidligere fandtes i Kirken, stod 1330). Koret, hvis flade Østmur staar skævt for Kirkens Længderetning, er muret i polsk Skifte med Striber af vekslende gule og røde Sten; dets store, spidsbuede Vinduer har rigt profilerede Indfatninger og, siden den sidste Restauration, murede Stave, og i Murfladerne findes mange forskellige Enkelt-heder, fordybede Friser med Formstensstave, en Cirkelblinding, en stor korsformet Blinding og lignende. Skibet med dets Korsarme synes oprindl. at være ældre end Koret, men er efter dettes Fuldførelse blevet ombygget i enkle, sentgotiske Stilformer, med brede, nu ialfald ikke stavdelte Vinduer. Paa nordre Sideskib, der dog er meget stærkt fornyet ved Kirkens sidste Hovedstandsættelse, findes to skjoldformede Blindinger, af hvilke den ene indeholder Johannitternes Kors, den

Skt. Hans Kirke.

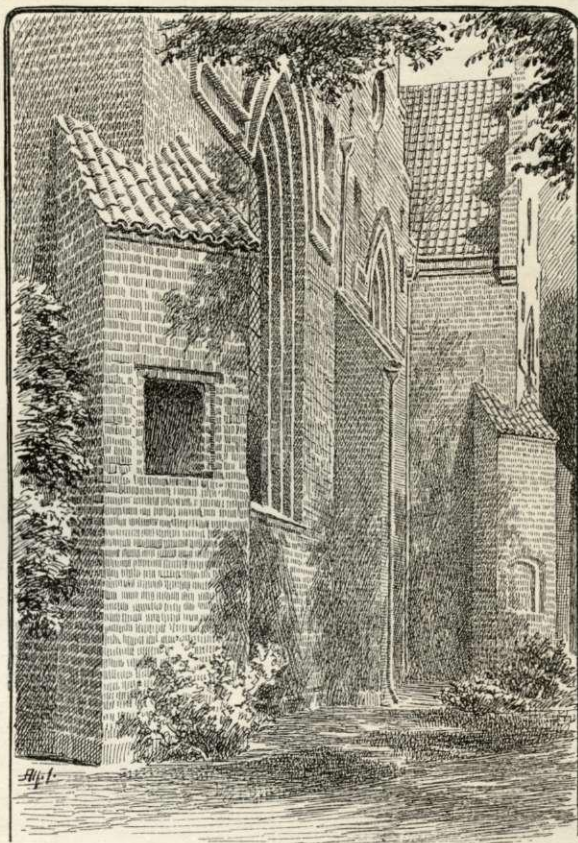
anden Gyldenstjernerne Stjerne; sikkert har de kapelagtige Sideskibe deres Oprindelse af de mange Altere, som de i Kirken gravlagte Adelsfolk stiftede i Løbet af det 15. Aarhundrede (saaledes Gyldenstjernerne Sct. Salvator Alter, Oluf Bjørnsens Sct. Andreas' Alter i det af ham selv opførte Kapel, Hellig Kors Alter i Bernike Skinkels Kapel, Claus Rønnovs Kapel fra 1464 m. fl.). Hermed stemmer det ogsaa, at Midtskibets vestre Del er ældre end baade Kapellerne og de sentgotiske Taarnmure over dets Vestende. I Kirkens Indre er der en ikke ringe Modsætning mellem det lyse, slankt virkende Kor og det tungere, mørkere Skib med dets ottekantede Arkadepiller, og skønt Korets og Midtskibets Hvelvinger sidder i samme Højde og er omtr. samtidige, er der dog ogsaa megen Afveksling i deres Former. Kirken er indvendig 52 m lang, 8 m bred og 13 m høj. I Tidernes Løb har Bygningen været stærkt forkvaklet. Allerede 1617 var Kirken saa brøstfældig, at Kongen maatte befale alle Kronens Kirker i Fyn at sammen-skyde 2000 Rdr. til dens Istandsættelse. Senere restaureredes den 1749-50, da Korsarmene afvalmedes, og Sideskibskapellerne samledes under store Fællestage, og 1823-24. Nu præges Kirken af den Hovedstandsættelse, der foretoges 1878-80 under Ledelse af Arkitekterne Winstrup og C. Lendorf, og som kostede 68,000 Kr.; noget haardhændet søgte man da at genskabe Kirkens gotiske Stil; det nordre Sideskibs to vestre Fag fornyedes næsten fuldstændigt, Trappegavlene byggedes

af nyt, og det indre dekoreredes med kalkmalede Ornamerter. (Om nogle ikke bevarede Kalkmalerier se M. Petersen, Kalkmal. p. 60).

En mærkelig arkitektonisk Enkelthed er den „udvendige“ Prædikestol, som findes i en Stræbepille paa det sydl. Sideskibs vestlige Hjørne. Udefra viser den sig som en næsten kvadratisk Aabning, godt 2,5 m over Jorden. Adgangen til Stolen sker fra Kirkens Indre ad en Stentræppe, der begynder i en tagformet afsluttet, lille Skraamur

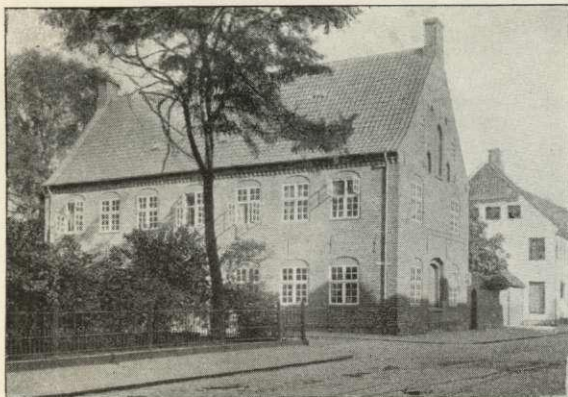
indvendig i Kirkehjørnet og er ført videre gennem Muren. (To Blindinger i søndre Korsarms Hjørnepiller er, sikkert med Urette, bleve ansete for Rester af lignende Prædikestole). Fra denne Stol har der utvivlsomt ikke alene været prædikedet, men ogsaa fremvist Relikvier (vel ved den aarl. ved Kirken stedfindende Procession 24. Juni). Udvendige „Prædike- og Helligdomsstole“ findes, saavidt vides, ikke andetsteds i Danmark, men derimod ved flere Kirker i Udlandet. — Til Taarnets Vestsider slutter sig i Forlængelse af Kirken en middelalderlig Forbindelsesfløj mellem denne og Klosteret; ved sidste Restauration, da en ny Hovedindgang til Kirken lagdes i Vest, blev denne Bygning

gennembrudt af en Portaabning; tidligere fandtes her et Gravkapel, hvori stod en Kiste med Liget af Prins Chr. af Hessen (Broder til Fr. VI's Dronn. Marie Sophie Frederikke), † 1814; 1862 blev Kisten overført til den hertugelige Begravelse i Slesvig. — Altertavlen bestaar af en anselig Ramme i Barokstil med Søjler samt en Moses- og en Aronfigur paa hver Side, skaaret 1715-17 af Billedhugger Michael Tuisch; Tavlen omfatter et 1879 af C. Bloch malet Billede (Christus i Gethsemane); paa Alteret to middelalderlige Malmstager og to Sølvstager, skænkede 1721 af Stiftsbefalingsmand Chr. Lente. Prædikestolen er et rigt Snitværk i Bruskbarok, vistnok skaaret af Odensemesteren Anders Sørensen c. 1640-50. Granitdøbefont i romansk Stil med Rebsnøning. Orgelet, der er skænket 1841 af Chr. VIII, har paa

Den udvendige Prædikestol i Skt. Hans Kirke.

Brystningen Billedskærerarbejde fra Chr. IV's Tid. I Koret et stort, rigt udskåret Krucifiks fra Middelalderens Slutn. og et nyt Glasmaleri „en grisaille“, skænket af A. Holbeck (efter Tegn. af Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen). Kirken har 5 Malmlysekroner, af hvilke en er skænket 1651, en anden 1730. Kirken er rig paa Gravminder, især paa smukke Gravsten med Portrætfignurer, som for største Delen findes opsatte indvendig langs Skibets Sider. Her kan fremhæves Ligsten over Gert Bryske, † 1441, og Hustru Elsebe Henningsdatter Kabel (Stenen er stærkt slidt, se Løffler, Gravst. Pl. 23); over Knud Henriksen Gyldenstjerne, † 1467, og Hustru Hilleborg Ottedatter Skinkel, † 1494 (se dog Løffler, Gravst. p. 33), hvis Skjold-

Skt. Hans Præstegaard.

mærker og Indskriftsfrise, der har været udførte af Messingplader, loddede til Stenen, nu er forsvundne; over Sønnen Henrik Knudsen Gyldenstjerne, † 1517 (først hugget efter 1536); over Datteren Anne Gyldenstjerne, Peder Billes til Svanholm, † 1521 (sikkert af Claus Berg); over Marsken Hr. Claus Rønno, † 1486, og Hustru Kirstine Gyldenstjerne (Løffler, Pl. 28); over Jørgen Daa, † 1503, og Hustru Karen Gyldenstjerne, † 1528 (Tegn. af æ. n. Archit. 2. S. 3. R. Bl. 16); over Hr. Prædbjørn Podebusk, † 1541, og hans to Hustruer Vibeke Rosenkrantz og Anne Gyldenstjerne (af Claus Berg); over Fru Anne Nielsdatter Kabel, fra Slutningen af 15. Aarhundrede (Løffler, Pl. 33); over Ejler Bryske, † 1529, og Sønnen Claus B., dræbt 1537 (med usædvanligt smukt komponerede Figurer); over Joch. Hardenberg til Sandholt, † 1542, og hans to Hustruer Edele Bille og Sophie Lykke; over Mogens Rud, † 1559. Af andre Gravminder findes i nordl. Sideskib en interessant Mindetavle fra 1576 over den bekendte Købmand Oluf Bager med en rimet Indskrift og et Maleri af ham, Hustru og Børn, alle knælende under en Fremstilling af Dommedag; Tavlen er kommet fra den p. 297 omtalte Graabrødrekirke, hvor Bager laa begravet (se i øvrigt Vedel Simonsen, Odense Bys Hist. 3. Bd. p. 97 fl., og Hanck, Fr. II og Oluf Bager, Odense Skoleprogr. 1837). Under Epitafiet er opstillet tre, fra Ejendommen Tolderlund her til Kirken flyttede Gravsten over Oluf Bager selv og hans Slægt, den ene over Svigersønnen Raadmand Richard Knudsen (Seblad), † 1625, og Lisbeth Olufsd., den anden over Brun Rensing, † 1590, og Anne Olufsdatter, den tredje over Oluf Bager og Hustru Margrethe, † 1581. Endv. findes af Gravsten over borgerlige: Hans Pedersen Bartskær, † 1592; Præsten Peder Lauritsen Middelfart, † 1573; Simon Hansen, † 1586, og Zacharias Andersen med deres fælles Hustru Karen Pedersd.; over Kirkeværge Hans Rasmussen, † 1640, og Hustru; over Kirkeværge Hans Jensen, † 1644, og Hustru; over Kirkeværge Hans Simonsen Bendrejers to Hustruer, † 1682 og 1689 (hertil er benyttet en af Kirkens middelalderlige Ligsten, den gamle Indskrift blev udsløbet); over Stadsmusikant Aage Falck, † 1734,

og Hustru; over Præsten Henr. Mich. Achen, † 1798. I nordl. Sideskib et Epitafium over Chr. Nielsen Guldager, † 1641, Gunder Marcusdatter, † 1634, og Klokker Peder Pedersen Hundrop, † 1728, samt Mindetavler over nævnte Peder Pedersen Hundrop, over Else Lauridsdatter Grøn, † 1717, med hendes to Mænd, Konsumptionsforv. Ove Rasmussen Juul og Borgm. Jac. Chr. Møller, over Overformynder Niels Hansen Faber, † 1711, og to Hustruer, og over Købmd. Hieronymus Christiansen, † 1727, og tre Hustruer. Paa Kørets Nordvæg et stort, af C. H. Brenno 1727 udført Monument i Stuk over Stiftamtmand, Admiral Fr. E. Gedde, † 1717; en smuk smedet Jærndør, der tidligere har hørt til hans Gravsted, staar bag Alteret. Uden for Kirken findes bl. a. et Gravmæle over Legatstifteren, Vinhdr. Thomas Sørensen, † 1800. „Tolvklokken“ er fra 1496, støbt af Peter Hansen, den mindste Klokke, uden Indskr., fra 14. Aarh. — Den 1811 nedlagte Kirkegaard blev indhegnet 1857. Ligkapellet ved Kørets Nordside er opf. ved sidste Restauration.

Skt. Hans Præstegaard ved Kirken er en sentmiddelalderlig Bygning, oprindl. i Stokv. høj. Gavlen ud mod Nørregade har over dobbelt Savskifte Rester af en sentgotisk Blindingsgavl, som er blevet bevaret, da Bygningen 1636 (Aarst. staar i Jærnankre paa Gavlen) blev forhøjet med et øvre Stokværk. Ved Istandsættelsen 1906 blev de røde Munkestensmure rensede. Vistnok er det en gl. Hospitalsbygning til Skt. Hans Kloster (se p. 324); 1541 omdannedes den til Præstebolig.

Kirken, der fra Fred. IV's Tid har været Garnisonskirke, er selvejende. Den ejer i Kapitaler 25,000 Kr., dens Gæld er 69,900 Kr. (Litt.: H. Rasmussen: St. Hans Kirke i Odense, Odense 1903).

Ansgarskirken, ved Kirkegaards Allé, opf. 1901-02 (indv. ²⁰/₁₁ 1902) efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. Den er bygget af røde Sten med sort Tegltag som Korskirke med et 45 m højt Kampanile-Taarn. (Se „Architekten“ ¹⁹/₃ 1904). Altertavlen, der er udskaaret i Egetræ af Billedhugger Axel Poulsen, er skænket Kirken af Fru D. Dæhnfeldt. Ved Kirken er ansat en Sognepræst og en Kapellan.

Hospitalskirken, se p. 297.

Ansgarskirken.

Kirkesalen paa Bülowvej, opf. 1919 som Begyndelse til en Sognekirke for den sydl. Del af Byen, efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen. Selve Kirken vil blive paabegyndt i 1922.

Skt. Albani Kirke ved Albani Torv, opf. 1906-08 af Katolikerne efter Tegn. af Arkt. Ludv. Schneider, Breslau, i Stedet for den tidl., i 1870 til Kirke (Skt. Maria Kirke) ombyggede Patronatsbolig, som Katolikerne købte af det adelige Jomfrukloster i 1869. (Den katolske Menighed oprettedes 1867, med Kapel i Vestergade). Kirken, der er bygget af røde Munkesten i tidliggotisk Stil, Portalen dog i romansk, er indviet $\frac{25}{10}$ 1908. Kirkerummet, der er treskibet, prydes af talrige Helgenfigurer, af de smukke Glasmalerier (Georg Schneider, Regensburg) og især af den rigt udskaarne og forgyldte Altartavle, der stammer fra Tyrol. Det kobbertækkede Taarn er 50 m højt og bærer 3, i Tonerne f, g, h stemte Klokker (fra Otto, Memlingen). (Se Othinia catholica, Odense 1907).

Skt. Albani Kirke.

Skt. Jacobs Kirke, en biskoppelig Methodistkirke, paa Hj. af Odins- og Thorsgade, indviet $\frac{9}{2}$ 1889, er opf. af røde Mursten med Cementforsiringer og med Taarn og Spir efter Tegn. af Arkt. Borring.

Valgmenighedskirken, i Dronningensgade, indviet $\frac{10}{12}$ 1886, er opf. efter Tegn. af Arkt. N. P. Jensen; den er bygget af røde Sten med Taarn og Spir. Menigheden var oprindelig en Filial af Valgmenigheden i Sønder-Næraa og fik som saadan kgl. Anerkendelse $\frac{9}{8}$ 1883, men er fra $\frac{27}{12}$ 1897 en selvstændig Menighed. Kirken restaureret 1911. (Om Kirken se Højskolebl. 1898 Nr. 30 og 1911 Nr. 51).

Katolsk-apostolisk Kirke, Jagtvejen, er opf. 1897. Den er bygget af røde Sten, uden Taarn, efter Tegn. af Arkt. Fleischer.

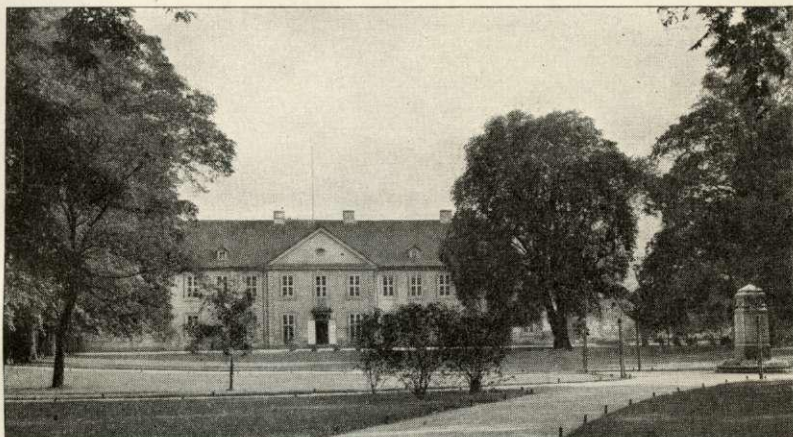
Emauskirken, en biskoppelig Methodist-Kirke, Alexandragade 8, indviet $\frac{25}{2}$ 1900. (Arkt. N. P. Jensen).

Bethania, Missionshus i Ryttergade 3, ejes af „Kirkelig Forening for indre Mission“, opf. 1883 efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen.

Baptistmenighedens Kirkosal, Vandværksvej 4, opf. 1915 efter Tegn. af Arkt. R. Madsen, Svenborg.

Elim, Missionshus, Thorsgade 74, opf. 1890.

Assistents Kirkegaard, mod V. i Byen, er fælles for Odenses 4 Sogne. Den smukt vedligeholdte Kirkegaard (anlagt af kgl. Haveinsp. H. Müller), som indviedes 18/5 1811 og udvidedes 1835 og flere Gange senere, er c. 14,5 ha. Her findes bl. a. Monumenter over Krigere, der døde paa Lasareterne i Odense i Krigene 1848-50 (119 Krigere) og 1864 (76); paa det første en Sejrens Engel, modell. af H. V. Bissen. Af kendte Mænd, der ligger begravede her, nævnes Biskop Plum, † 1834, Digteren Carl Bagger, † 1846, Digteren Emil Aarestrup, † 1856, Rektor R. J. F. Henriksen, † 1871, Præsten og Historikeren L. Helweg, † 1883, Medstifteren af „De danske Vaabenbrødre“, Justitsrd. J. F. Johansen (Mindesten rejst 1890), Forst. for Fyns Stifts patriotiske Selskabs Landbrugsskole A. N. Andersen (Mindesten rejst

Odense Slot. Tilhøjre Mindesmærke for Carl Bagger.

1901), Dyrlæge H. Sørensen († 1901), Stiftsfysikus Th. M. Trautner, † 1903 (Mindesten rejst 1904), Etatsrd. Andersen-Rosendal († 1906, Granitmon. med Bronzebuste rejst 1907, Billedhugger Thor Edelmann), Kmhr., Stiftamtmd. Heltzen († 1898) og Stiftamtmd. Simony († 1920), Borgmestrene, Konferensrd. J. Koch og Etatsrd. J. L. Christensen († 1919), Stiftsprovst A. Damgaard, Etatsrd., Apoteker G. Lotze, † 1893, og Etatsrd., Bladudgiver J. Chr. Dreyer, † 1897. — Adskilt fra Kirkegaarden ved Vandværksvej ligger en lille Mosaik Kirkegaard.

Bispegaarden i Klaregade, opf. 1916 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, bestaar af en Hovedbygning i 2 Stokv. og en Sideløj i 1 Stokv., indrettet til Kontorer, som Erstatning for den tidligere i 1804-05 opførte Bispegaard, hvoraf kun er bevaret en mindre Del (Klaregade 25). Den ligger paa det Sted, hvor det af Dronning Christine oprettede Skt. Claræ Kloster (se p. 324) har ligget. Murværket i et Par af Gaardens overhævede Kælderrum, der endnu findes i Haven, kan vistnok henføres til den gamle Klosterbygning. Den gl. Bispegd. synes tidl. at have været stærkt befæstet; ifl. Hvitfeldt blev den i Grevefejden først indtaget efter en haard Kamp. — Stiftsprovsteboligen, Filosofgangen 10, købt 1915; i Haven „Bispens Lysthus“, opf. i det 18. Aarh. i Bispegaardens Have.

Odense Slot, ved Vindegade mellem Nørregade og Jærnbanegade, er opført 1719-20 paa den Plads, hvor Skt. Hans Kloster (se p. 324) fordem stod, til Dels

med Benyttelse af Klosterets gamle Mure (dog med Undtagelse af Nordfløjen, hvor der ingen Bygning var i Klosterets Tid), og hvortil Materiale fra Nyborg Slot benyttedes. Ved en Restauration af Slottet 1901-02 fandtes forsk. Levninger af Klosteret. Slottet bestaar af 4, i en Firkant sammenbyggede Fløje i to Stokværk; enkelte af Værelserne i Nordfløjens 1. Sal har smukke Stuklofter. Foruden den firfløjede Hovedbygning hører til Slottet flere Tilbygninger, deriblandt den i 1837 opførte og 1919 til Brandstation indrettede sydlige Tilbygning, og den med Portbygningen sammenbyggede i 1837 tilkøbte Wederkinkske Gaard, samt en stor, fritliggende Bygning, der tidligere var indrettet til Stalde. Ved en af Tilbygningerne, som vistnok ogsaa hidrører fra Klostertiden, staar Slottet som alt nævnt

Raadhuset.

p. 277 i Forbindelse med Skt. Hans Kirke. Slottet blev fra 1789 til 1807 benyttet som Amtmandsbolig, derefter boede Prinserne Christian af Hessen Kassel (1807-14), Chr. Frederik (Chr. VIII) (1815-22) og Frederik (Fr. VII) (1839-47) her, de to sidste som Guvernører over Fyn. I 1849 blev Slottet Statsdomæne, og i 1907 købtes det med tilhørende Have af Odense Kommune for 202,000 Kr. I Slottet er Embedsbolig for Stiftamtmanden og Kontorer for Stiftamtet, Amtsraadet, Amtsstuen, Bygnings- og Brandinspektør, Markforvalter, Arbejdsanvisningen og Skoledirektøren (i den tidl. Staldbygning) samt Kommunegartneren (i Portbygningen). I Brandstationen findes to moderne Automobilsprøjter med Stiger og andet Materiel, Vagtstue, Værksteder, Slangetaarn og Boliger for 10 af Brandvæsenets Funktionærer. De øvrige Dele af Slottet er udlejet til Private. Ved Slottet ligger en stor smuk Have (hvor tidligere Klosterets Ladegaard laa), „Kongens Have“, med gamle Alleer af Kastanie- og Elmetræer; i Haven Statuer af Christian IX og Gehejmekonferensrd. C. F. Tietgen samt en Mindestøtte for Carl Bagger (se p. 311). I Midten en forhøjet Orkesterplads. Haven var tidl. betydelig større, men har maattet afgive Grund til Katedralskolen, Landsarkivet m. m.

Raadhuset, beliggende ved Flakhaven med den 57 m lange Hovedfaçade ud til Torvet og Sidefløjene ud til Vestergade og Albani Torv, indtager et Areal af

1760 m² og er opført paa den Plads, hvor det tidligere, til Dels middelalderlige Raadhus (ombygget 1531), Drengborgerskolen og Skt. Knuds Kirkes Sprøjtehus laa (det gamle Raadhus maatte nedrives paa Grund af Brøstfældighed og dets ringe Størrelse; i Tiden indtil det nyes Fuldendelse havde Byens offentlige Kontorer Lokaler i den paa Klingenberg beliggende, lige dengang nedlagte Skolebygning). Raadhuset er bygget 1880-83 efter Tegn. af Arkitekterne Etatsrd. Herholdt og C. Lendorf i italiensk-gotisk Stil, dog frit behandlet. Det bestaar af 3 Fløje, hver med Kælder og 3 Stokværk, og et 45 m højt, kreneleret Taarn, med kobbertækket Spir, midt i Gaarden; Materialet er røde Mursten; 1. Stokværk er udvendig beklædt med svensk Kalksten, den smukke Portal med Indfatningen om Uret oven over den er af Sandsten. Figurerne oven paa Bygningen, der er udførte af Billedhugger Aksel Hansen, forestiller Retfærdigheden med den lovgivende Magt ved den ene og den udøvende Magt ved den anden Side. Bygningen har med Montering kostet 348,000 Kr. (deraf er de 319,445 Kr. afholdte af et Kommunelaan og Raadhusbygningsfonden, Resten af Byens Kapitalformue). I Kælderen findes bl. a.

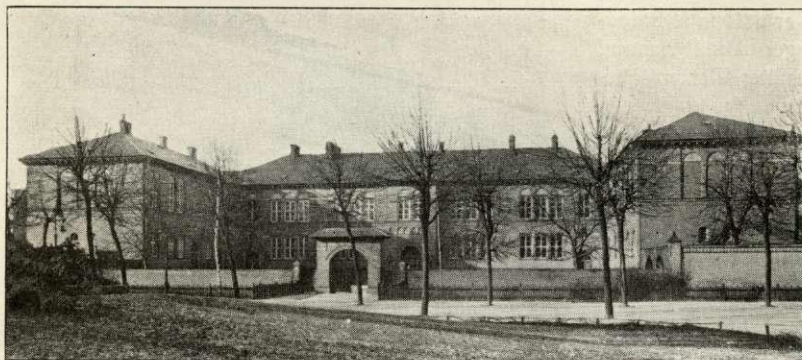

Domhuset.

3 Anholdelseslokaler og Plads for Kalorifærevnene, der opvarmer Bygningen; i 1. Stokværk: Politistation, Bolig for Raadhusbetjenten, og Kommunekassererkontor; i 2. Stokværk: Kontorer for Borgmester, Byraadssekretariat, Kommunebogholder, Skatteinspektør og Stadsingeniør (Mindetavle af Marmor med Teaktræsramme efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen for Stads- og Havningeniør N. H. Blicher, afsløret ^{28/11} 1920), Byraadets Forsamlingssal (restaur. og udsmykket 1916 af Arkt. Helweg-Møller) og Læseværelse samt et Udvalgsværelse; i 3. Stokv.: en Arkivsal, flere Saloner, en Spisesal (14,3 × 9,6 m) med Anretterværelse, og en større (29,8 × 9,4 m), smukt dekoreret Sal; bl. a. findes der 6, af Dekorationsmaler C. Lund udførte Billeder af danske Bygninger — Frederiksborg (2), Kronborg (2), Rosenborg og Børsen —, som blev benyttede som Loftsdekoration paa Pariserudstillingen i 1889 og senere blev skænkede Byen. Salens øvrige Dekoration er bekostet af Byens davær. Borgmester, Konferensrd. J. G. C. F. Koch.

Domhuset i Albanigade. Den ældste Del, bestaaende af et Tinghus og et Arresthus, er fuldført 1861 og bygget af Odense Amtskommune og Odense Købstad i Forening med en Bekostning af c. 200,000 Kr. De er byggede efter Tegn. af Arkt. N. S. Nebelong efter italienske Forbilleder af gule Mursten i 3 Stokv. I 1913 er Arresthuset udvidet mod N., saa at der er Pl. for 66 Arrestanter; Arresterne er indrettede efter Cellesystemet, og der findes desuden en lille Kirke. Bag Bygningen er der 9 af en c. 3,8 m høj Mur indesluttede Gaarde, der løber straaelformet sammen. I 1919-20 opførtes efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen en ny 42 m

lang Forbygning foran og omfattende den ældre, hvormed den er bygget sammen. Den nye Bygning er opført af røde, haandstrøgne Sten i 3 Stokv. paa en Granit-sokkel og indeholder Kontorer og Retslokaler for Civildommeren og for Kriminaldommeren i Odense Kbst., for Dommeren og for Politimesteren i Odense Hrd., samt Retslokaler for Bitingstederne for Bjerge-Aasum og Lunde-Skam Hrdr. Desuden findes i 3. Stokv. en rummelig og med Bjælkeloft forsynet Nævningsretssal, beregnet for hele Fyns Stift, med tilhør. Lokaler for Retspersonalet og Nævningerne. I Kælderen Portnerbl. Paa Hovedtrappen findes for neden en af Billedhugger Axel Poulsen udskåret Justitia-Figur, for oven et af Anna E. Munch udført smukt Maleri, forestillende den fortabte Søn. Omkostningerne ved dette Byggeforetagende indbefattet Inventar og Ordningen af Pladsen foran Bygningen beløber sig til c. 1,000,000 Kr. Medens Ting- og Arresthuset ejedes med $\frac{1}{5}$ af

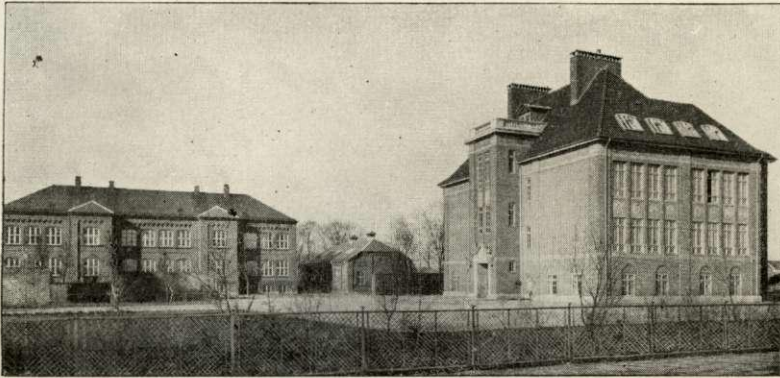

Katedralskolen.

Kommunen og $\frac{4}{5}$ af Amtet, og den nævnte Tilbygn. til Arresthuset med Halvdelen af Komm. og Halvdelen af Amtet, ejer Komm. nu $\frac{3}{5}$ af hele Komplekset og Amtet $\frac{2}{5}$ i Henh. til Overenskomst af 1918.

Katedralskolen i Jærnbanegade, er opført 1892-94 paa et fra Odense Slots Køkkenhave erhvervet 7300 m² stort Areal, og har kostet 196,000 Kr. Den er bygget efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, af røde Mursten med Benyttelse af Motiver fra norditaliensk Murstensarkitektur og bestaar af tre sammenbyggede Fløje, hver i to Stokv., med Kælder under Midtfløjen og den sydl. Fløj. I Midtfløjen findes, foruden Vestibule (med Tøndehvælving), Korridor og Trappegange (her Mindetavler, hvoraf de ældste vistnok fra 17. Aarh., over Legatstiftene), 17 større og 2 mindre Klassevær., Rum til fysiske og naturhistoriske Samlinger og Lærervær. samt i Kælderen Varmeapparat, Badeanst., et større Legerum m. m.; i nordl. Fløj er Gymnastiksalen i Stuen og Solennitetssalen i 2. Stokv.; i sydl. Fløj optages Stue og Kælder af Rektorboligen; paa 1. Sal findes det c. 30,000 Bd. store Bibliotek, næsten udelukkende af videnskabeligt Indhold. De tre Fløje indeslutter Skolens Legeplads, som ud mod Gaden begrænses af en lav Mur; over Porten er indhugget: Litteris et humanitati (se om Bygn. Skolens Indbydelsesskr. 1895). Skolen har 1 Rektor, 12 Lektorer, 5 Adjunker og 3 andre Lærere; i Dec. 1920 havde den 341 Elever, deraf 126 udenbys. Af Eleverne fra Odense var der 112 over den skolepligtige Alder. — Den lærde Skole er opstaaet af 3 middelalderlige Latinskoler, Vor Frue Skole, vistnok den ældste, Skt. Knuds

Skole (nævnt 1277) og Skt. Hans Skole; ved Reformationen sammenlagdes de og gik op i Skt. Knuds Skole, hvis Bygn. ved Skt. Knuds Kirke 1596 fik en større Udvidelse; i denne Bygn. var Skolen til 1846. Disciple og Lærere bispistes oprindl. ved „Kommunitet“ paa Graabrødre Hospital (se p. 294), og da Kommunitet 1810 udskiltes fra Hospitalet, overførtes til Katedralskolen en meget betydelig Formue. 1846 flyttede Skolen til den nye Bygn. i L.-Graabrødrestræde, opf. efter Tegn. af Arkt. J. H. Koch, der nu er Post- og Telegrafkontor, se p. 304 (se A. F. Mülertz, Actstykker til O. Cathedralskoles Hist., Skoleprogr. 1819. — R. J. F. Henrichsen, Bidr. til O. Cathedralskoles Hist., 1.-10. H. Skoleprogr. 1846-1868. — Samme Forfatter, i Saml. til Fyens Historie 1861, 1865 og 1871. — H. F. Rørdam, Bidrag til det lærde Skolevæsens Historie i Odense i det første Aarhundrede efter Reformationen, i Saml. til Fyens Historie X (1890)).

Østre-Kommuneskole.

Skt. Knuds Gymnasium, Klostervej, oprindl. en af Frk. L. Winteler i 1853 opr. privat Pigeskole, der siden 1911 har dimmitteret Studenter til Universitetet. Bygn. er opf. 1880 af røde Mursten med Skifertag i 2 Stokv. efter Tegn. af Arkt. W. Haugsted og fl. Gange senere udvidet. I 1920 købtes Skolen af Staten og fik sit nuvær. Navn. Skolen har 4 Mellemskolekl. i 8 Afd., 1 Realkl. og 3 Gymnasiekl. Foruden Rektor er der ansat 1 Lektor, 5 Adjunkter, 12 andre Lærere og Lærerinder. Elevantallet er 234. Indtil 1924 har Frk. Wintelers private Underskole Lokaler i Skolebygn.

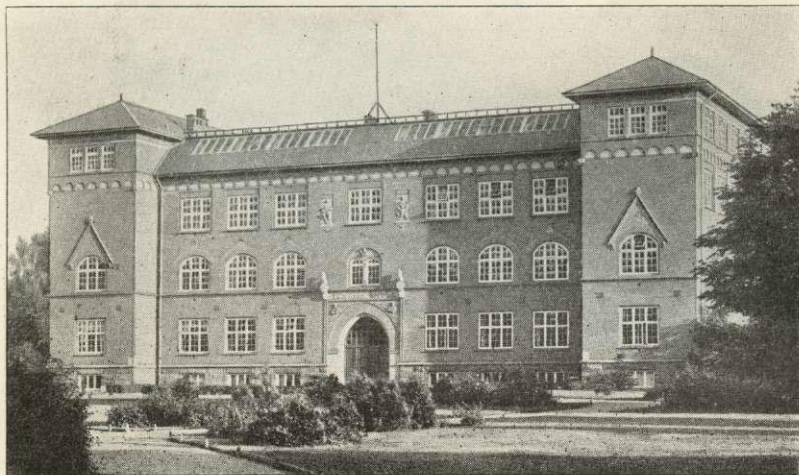
Byens offentlige Skolevæsen bestaar af det almindelige Skolevæsen og Mulernes Legatskole.

A. Det almindelige Skolevæsen, hvis umiddelbare Ledelse forestaas af en Skoledirektor, omfatter ^{31/12} 1920 152 Kl. med i alt 4491 Elv. (deraf 79 udenbys), nemlig:

1) En Mellem- og Realskole for Piger, beligg. i Overgade, opf. 1874 (en Tid benyttet af Mulernes Legatskole), med 191 Elv. fordelt i 8 Kl. med Heldags-undervisning.

2) Borgerskolen med 144 Kl. og 4300 Elv., fordelt i 24 parallelle Afdelinger (13 for Drengene og 11 for Piger), hver med 6 Halvdagskl., 4 desuden med en 7. Kl. De enkelte Afd. er fordelt i Byens forskell. Kvarterer saaledes: Drenges-afdelingerne A-G, 40 Kl. med 1127 Elv., benytter Skolen i Jærnanegade (tidl. kaldet Skolegade), opf. 1878-79 efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf; de tilsv. 6 Pige-

aid., 36 Kl. med 1023 Elv., benytter Skolen i Klaregade, hvoraf den ene Bygn. er opf. 1873-74 (Arkt. C. Lendorf), og den anden, der vender ud til Holsedore, er opf. 1885-86 (kgl. Bygningsinsp. J. Vilh. Petersen) og i 1919-20 forsynet med en Tilbygn. (Arkt. Knud Lehn-Petersen); i Østre-Kommuneskole, hvis ældre Bygn. er opf. 1888-89 (Bygningsinsp. C. Christensen), medens den ny er opf. i 1918-20 efter Arkt. Gerhardt Poulsens Tegn., undervises Drengeskd. H og I, Pigeafd. H, i alt 18 Kl. med 495 Elv. I Vestre-Kommuneskole ved Roersvej, hvoraf Drengeskolen er opf. 1897 (Arkt. N. P. Jensen), Pigebørgerenskd. ud mod Vandværksvej i 1904-05 (Bygningsinsp. C. Olsen), findes Drengeskd. K-M og Pigeafd. I-L, i alt 38 Kl. med 1104 Elv. Endelig har Kommuneskolen i Bolbro, opf. 1907-08 og 1915-16 (Bygningsinsp. C. Olsen) 12 Kl. med tils. 230 Elv. Ved det

Teknisk Skole.

alm. Skolevæsen er, foruden Skoledirektøren, ansat: 4 Skoleinspektører, 46 fast ansatte Lærere, 65 fast ansatte Lærerinder, 2 Timelærere, 2 Timelærerinder og 11 faste Vikarer, i alt 129.

B. Mulernes Legatskole^{*)}, paa Hunderupvej, der er traadt i Stedet for en Betalingskole, ledes af en Overlærer, og har $\frac{1}{8}$ 1921 345 Elv., fordelte i 7 Helledagskl., hver med to sideordnede Afdelinger. Ved Skolen, der har Ret til at afholde Realeksamen, er ansat, foruden Overlæreren, 11 fast ansatte Lærere, 2 Gymnastiklærere og 2 Vikarer. Alle tre Skolebygninger er opf. 1893 af røde Mursten, i 2 Stokv. med Kælder (Arkt. P. Monberg).

Desuden var der 1921 14 Privatskoler, med i alt 2547 Elv.; 3 afholder Realeksamen (Gjersings Realsk., i Søndergade, Marie Jørgensens Drengeskole og Marie Jørgensens Pigeskole, paa Skt. Hans Plads), 7 Skoler har afsluttende Undervisning

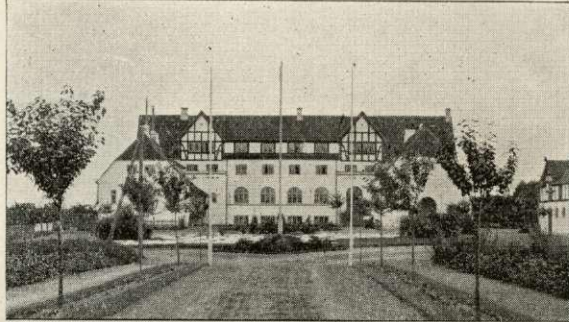
^{*)} Mulernes Legatskole er stiftet ved Testam. af $\frac{10}{8}$ 1717 og $\frac{13}{8}$ 1718 af Krigssekretær, Kammerrd. Rasm. Mule († 1720) med 3000 Rd. til Oprettelse af 3 nye danske Skoler, til hvilke Prof. Erik Mule († 1751) 1740 gav 4 Gaarde (tils. $34\frac{3}{8}$ Td. H.) og Anna Mule († 1754), Enke efter Prof. Th. B. Bircherod, 3 Gaarde ($20\frac{1}{4}$ Td. H.); endvidere tilfaldt der Skolen 1756 af Kammerrd. Rasm. Mules Arv 1500 Rd. og Filstrupgaard, der 1757 solgtes for 5060 Rd. 1831 indgik Skolen under Byens offentlige Skolevæsen, dog saaledes at dens Midler bevares som en særlig Fond (1921: 116.800 Kr.). — Se T. Hertel, De 3 kateketiske Skoler og Mulernes Legatskole i O. 1874-99, Odense 1899. Om Familien Mule se G. L. Wad, i Fra Fyens Fortid I p. 38 flg.

uden særlig Eksamen (deraf er 5 Fællesskoler), endvidere findes 3 Forberedelseskoler og 1 rom.-katolsk Skole (Skt. Albani Skole).

Teknisk Skole blev oprettet 1844 som „Teknisk Lærestalt“, forandredes 1859 til „Teknisk Aftenskole“ og 1872 til „Teknisk Skole“. Fra 1879 havde den til Huse i en 2 Stokv. høj Bygn. i Frue Kirkestræde, der kostede 78,000 Kr., men flyttede i 1899 over til en ny, af Arkt. N. Jacobsen opf., i Munkemose beliggende, 3 à 4 Stokv. høj Bygn., 42 m lang og 24 m bred, der indeholder 30 Klassevær., en Foredragssal, et Maskinlaboratorium og forsk. andre Lokaler, samt Bolig for Forstanderen og Pedellen, og indbef. Grund og Inventar kostede c. 230,000 Kr. Under-

visningen omfatter følg.

Afdelinger: I Aftenskolen: Den alm. tekniske Aftenskole, Kursus til Kedelpasserprøven, Installatørskolen og Maskinistiskolen; i Dagskolen: Bygningsskolen (opr. 1893, Dimissionsret til Akademiet fra 1874-1910 og fra 1918), Møbelsnedkerskolen, Malerskolen, Afd. for videregaaende Frihaandstegning og Maskinbygnings-Teknikum

Fyns Stifts Husmandsskole.

(opr. 1905). Ved Skolen virker foruden Forstanderen, en Inspektør, 5 fast ansatte Lærere, 53 Timelærere og 8 Vikarer. Elevantallet, der i 1860 var 90 og i 1894 654, er i 1921 steget til 1083, deraf i Dagskolen 294 Elv. Der er udarbejdet Forslag til en større Tilbygning mod V. Skolens Bestyrelse bestaar foruden af Forstanderen af 11 Medl., hvoraf Odense tekn. Selsk. vælger 3, Byraadet 3 (se i øvrigt M. Rasmussen, Den tekn. Skole i O. 1844-94, Odense 1894, og O. Windinge, O. tekn. Skole genn. 75 Aar, Odense 1919).

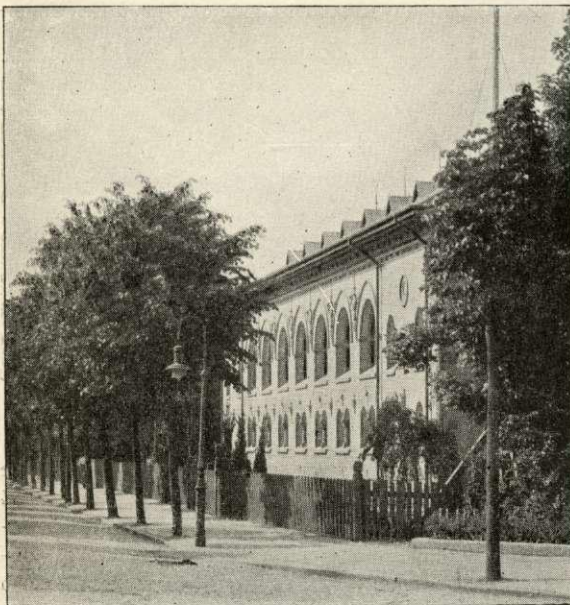
Odense Seminarium, statsanerkendt Privatseminarium, ved Hjallesvej (indviet $\frac{14}{9}$ 1895), i 2 Stokv., af røde Mursten (en ny Bygn. opf. 1908), for Mænd og Kvinder. Med Seminariet er forbundet et Forskoleseminarium med Forberedelsesklasser. I 1921 besøgte Seminariet i alt af c. 120 Elv., der undervistes af 10 Lærere. I Børneskolen, der er medregnet ovfr., undervises 250 Elv. af 8 Lærere.

Fyns Stifts Husmandsskole, beliggende paa Byens vestl. Marker paa en af Byen skænket Grund ved en Sidevej til Rugaardsvej, opr. 1908, ejes af Husmandsorganisationerne. Skolebygningen, opf. efter Tegn. af Prof. Martin Nyrop, bestaar af en Hovedfløj og 2 Sidefløje, indeholdende Høresal, Skolestuer, 2 Undervisningskøkkener, en Læsestue og en Gymnastiksal, samt Tomandsværelser til 70 Elever. Kursusbygningen omfatter en Foredragssal, en Læsestue og en Hal til større Møder. Til Skolen er knyttet et Landbrug, en Forsøgsfrugthave paa c. 3 ha, en Køkkenhave paa c. 3 ha, en Høsegaard og en Forevisningsmark. Ved Skolen er ansat en Forstander og 10 Lærere. (Se „Architekten“ 1909-10 p. 149).

Af andre Undervisningsanstalter nævnes: **Den fynske Handelsdagsskole**, opr. af Handelsforeningen, har Lokaler i Pantheonsgade 10 og giver etaarigt Kursus med statskontrolleret Afgangsprøve. — **Odense Handelsskole**, opr. 1877, anerkendt af Staten, underviser i Jærnbanegades Kommuneskole. (Se Handelssk. i

O. 1877-1902, Odense 1902). — **Odense Købmandsskole**, opr. 1911, anerkendt af Staten, underviser i Klaregades Kommuneskole (i Holsedore). — **Handelsskolen**, Skt. Knudsgade 24, opr. 1890. — Desuden **Kursus af 1878**, der forbereder til Realeksamen, **Arbejdernes Aftenskole** og flere Musikskoler.

Landsarkivet for Fyn og omliggende Øer, i Jærnbanegade, er opf. 1892-93 af Staten for 140,000 Kr. efter Tegn. af Arkt., Bygningsinspektør Martin Borch og bestaar af en Arkivbygning og en Bolig for Arkivaren samt en mellem disse be-

Landsarkivet.

liggende Forbindelsesbygning. Til Arkivbygningen (44 m lang og 13 m bred) er benyttet Motiver fra den tidligste italienske Renæssance. Paa en Sokkel af Granit og røde Mursten er den opført af tildannede Kridtstenskvadre. Bygningen er udvendig prydet med de fynske By- og Herredsvaaben, de første i brændt Ler med Majolikafarver, de sidste udskaaerne i Kridtstenen. Arkivarbl. og Forbindelsesbygn. er opførte af røde Mursten med Kridtstensbaand. Arkivarbl. indeh. tillige en større Læsesal m. dekor. Bjælkeloft (se De danske Provinsarkiver, Kbh. 1893).

Fyens Stiftsmuseum, i Jærnbanegade, er opf. 1884-85 efter Tegn. af Arkt. A. F. Andersen for 108,000 Kr, tilvejebragte af Etatsrd., Apoteker E. G. Lotze († 1893) ved Bidr. fra det Hoppe-Bülowske Legat, Stat, Kommune, Kommunefonden, Fyens Stifts Sparekasse, Amtet og betydelige Tilskud fra private. Det bestod oprindl. kun af een Bygning i 3 Stokv. med Kælder, opført i antik Stil; paa Siderne af Hovedindgangen staar 4 kvindelige Figurer (Zoologien, Billedhuggerkunsten, Malerkunsten og Arkæologien), paa Frontespicen en Athenestatue, alle modell. af Aksel Hansen. I Aaret 1897-98 blev Museet under Ledelse af Arkt. N. Jacobsen udvidet med tre, 2 Stokv. høje Fløje, saaledes at det nu udgør en firfløjet Bygning, der omslutter en af et Glastag overdækket Gaard. Udvidelsen kostede 54,000 Kr., hvoraf Staten gav 21,500, Etatsraadinde Lotze 15,000 Kr., Kommunen Resten. Museet omfatter 3 Afdelinger: 1) Den hist.-antikvariske Afdel., bestaaende af a. Oldsager fra Sten-, Bronze- og Jærnalderen, b. Samlinger fra Middelalderen, c. Medaille- og Møntsamling (meget righoldig); 2) Kunstafdelingen, bestaaende af a. Afstøbninger af nogle af Oldtidens, Middelalderens og Renæssancetidens bedste Skulpturer, b. Afstøbninger af danske Billedhuggerarbejder (Jerichau er særlig rigt repræsenteret) og c. Malerier af danske Kunstnere; 3) Den naturhist. Afdeling

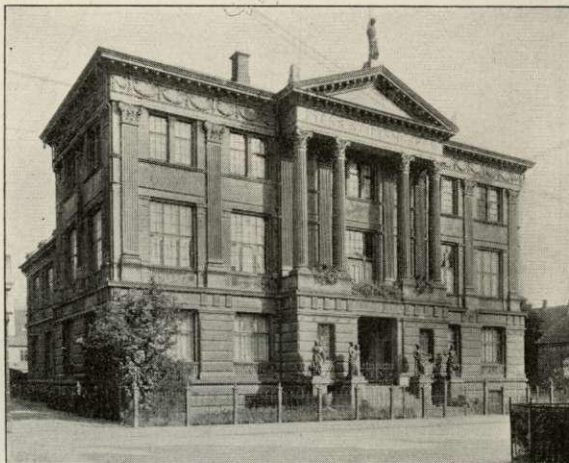
(meget smuk og omfattende); 4) Den etnografiske Afdeling (i Kælderen). — Salene er rummelige, til Dels med Ovenlys. — Museet, til hvilket Begyndelsen blev lagt af en 1860 stiftet Forening, og som tidligere havde Lokale paa Slottet, ejes af Kommunen og bestyres af et af Byraadet valgt Udvalg paa 5 Medlemmer, hvoraf 2 uden for Byraadet. Samlingerne er assurede for 587,500 Kr.; deres Righoldighed skyldes væsentlig Etatsraad Lotze og Hustru, som har skænket Museet deres værdifulde Samlinger af Oldsager, Medailler og Mønter, udstoppede Fugle, Mineralier o. s. v.; større Gaver er desuden skænket af Kammerherre Vind, † 1906 (Mønter) og Apoteker C. Mikkelsen (Oldsager).

Fyns Folkemuseum

i Eiler Rønnovs Gaard, Nørregade 62, ejes af Odense Kommune. Museet aabnedes $\frac{1}{11}$ 1910, efter at Bygningen ved Nationalmuseets Foranstaltning var blevet restaureret. Samlingen omfatter Lavsgenstande, gl. Bygningsdele, Møbler, Dragter, Husgeraad, Vaaben og Billeder, og er assuredet for 50,000 Kr. (Se Aarb. f. Odense og Assens A. 1913).

H. C. Andersens Hus

i Hans Jensens Stræde 45 (H. C. Andersens Fødested), ejes af Kom-

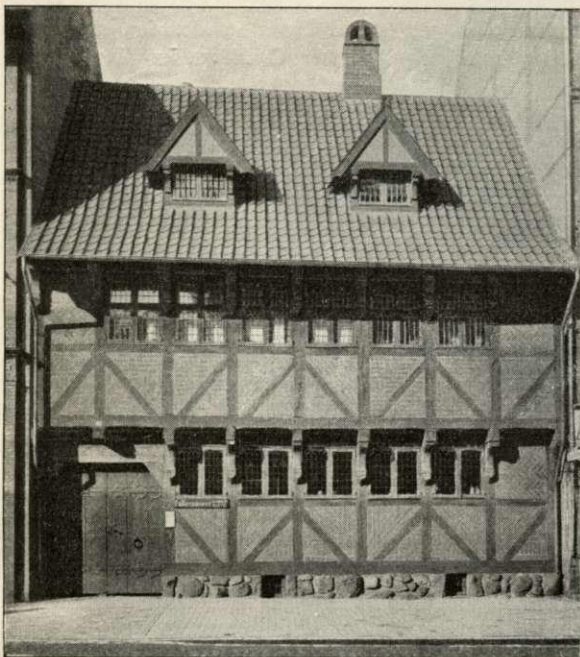

Fyns Stiftsmuseum.

munen, aabnet som Museum $\frac{2}{4}$ 1908. Indeholder Interiører med Digterens egne Møbler, interessante Dokumenter, Billeder, Bøger og Manuskripter. Samlingen er assuredet for 55,000 Kr.

Af Biblioteker nævnes: **Fyns Stiftsbibliotek** i den tidl. Gymnasiebygning, som købtes 1847 (Gymnasiet stift. 1621, ophævet 1802, Bygningen ombygget til sit nuvæ. Udseende 1755), S. for Skt. Knuds Kirke, er grundl. 1813 efter Indbydelse af Biskop Plum og Stiftsprovst Tetens med Understøttelse af Gehejmekonferensrd. J. Bülow og Gehejmekonferensrd. Grev P. Bille-Brahe, og indeholder c. 40,000 Bind af ældre og yngre Værker af blandet teologisk og historisk Indhold. Det havde først sin Plads i Vestergade. (Se F. Plum, Efterretninger om Fyns Stiftsbibliotek, Odense 1813. O. Johnsen, Katalog over Fyns Stiftsbibliotek, Odense 1902). — **Karen Brahes Bibliotek** er grundl. af Anne Gøye († 1680) og Karen Brahe († 1736), bestaar af c. 3000 Bd., hvoraf 3-400 haandskrevne, væsentligst af historisk og teologisk Indhold, og forøges kun med Bøger, der er ældre end Karen Brahes Dødsaar. Biblioteket, der indeholder mange Sjældenheder, er Jomfruklosterets Ejendom og fandtes tidligere her, men opbevares fra 1907 og indtil videre i Landsarkivet. (Se H. Vogelsang, Fortegn. over Haandskrifterne i K. Brahes Bibl., 1857). — **Katedralskolens Bibliotek**, se p. 284. — **Fyns Stifts Læseforenings Bibliotek** indeholder c. 50,000 Bd. Læseforeningen er stiftet 1838 og var i flere Aar Samlingspunktet for det politiske og selskabelige

Liv i Odense; den havde først sine Lokaler paa Vestergade, senere flyttedes den til Jens Beldenaks nu nedbrudte Gaard paa Flakhaven (se Anm. p. 299), og 1846 købtes Rektorgaarden, tidl. kaldet Magasingaarden, paa Albani Torv, hvis Forhus ud imod Torvet er opf. 1766, medens Hovedbygningen ud imod Haven er opf. 1883 (Arkt. E. Schwanenflügel). Umiddelbart ved Bygningen, mellem denne og Aaen og paa Øen mellem Aaens Arme, ligger Foreningens store og smukke

Fyns Folkemuseum (Eiler Rønnovs Gaard).

Have, anl. 1876. Foreningen tæller c. 3400 Medl. (Se Fyens Stifts Læseforenings Hist. fra 1838-1888, Odense 1888. W. Norvin, Fyens Stifts Læseforen. 1838-1908, Odense 1908). — **Odense Bys offentlige Læsesal**, opr. 1911, har Lokaler i Skt. Knuds Klosters nederste Stokv. (se p. 330) og indeholder en god Samling Haandbøger og Oplysningslitteratur, en Del Skønlitteratur samt c. 40 ill. Blade og Tidsskrifter; desuden et særligt Ungdomsbibliotek. Kommunal Institution, bestyres af et af Byraadet nedsat Udvalg. Budget 1920-21 11,961 Kr. Intet Hjemlaan.

Antal Besøgende paa Læsesalen (62 Siddepl.) 1920-21: Voksne 10,613, Børn 6209. — **Folkebiblioteket**, der tilhører den 1871 stiftede danske Arbejderforening, har c. 8000 Bd. — **Odense Garnisons Officersbibliotek**, paa Kasernen, ejes af Staten; det er stiftet ifl. kgl. Befaling $\frac{1}{2}$ 1818 og tæller omtr. 16,000 Bd. — **Underofficerernes Bibliotek**, paa Kasernen, har omtr. 6000 Bd.

Odense Teater i Jærnbanegade, opf. 1914 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, aabnet $\frac{9}{10}$ 1914; Sökkelen er af Granit, Murene af røde Sten, Taget af sort-glasserede Teglsten. Over Indgangen et Relief af Billedhugger Bærentzen, forestillende en Hymne til Skuespilkunsten. I Foyeren to af Agnes Slott-Møller udførte Malerier forestillende Komedien (Scene af Recensenten og Dyret) og Tragedien (Scene af Hagbarth og Signe). Tilskuerpladsen, der er udstyret med lyse Træpaneler, rummer 650 Siddepladser. Teatret, der har kostet 400,000 Kr. (Grunden skænket af Komm.), ejes af et Aktieselskab. — Det gamle Teater paa Sortebrødretorv, der er opf. i 1795 og var den ældste Provinsteaterbygning i Danm., bestyredes fra 1829 af Byraadet; dets Fond, 70,000 Kr., overdroges 1914 til det nye Teater. Det toges i Brug $\frac{18}{11}$ 1796, og sidste Forestilling blev givet $\frac{30}{4}$ 1914. (Se i øvrigt K. Schmidt, Skuespil og Theaterforhd. i O., Odense 1896, og samme, O. Theater

1896-1914, Odense 1914). Det benyttes for Tiden til Bolig for Husvilde. — **Odense Folketeater** i Ny-Vestergade, opf. 1895 af et Aktieselskab (Arkt. E. Schwanenflügel) rummer 675 Siddepladser. (Teatret var tidl. i Pantheon, Vindegade, hvor Frelsens Hær sen. fik Lokaler). — **National** paa Klingenberg, opf. 1889 (Arkt. P. Monberg), har en Teatersal med 300 Siddepladser. — **Kinoteatret** i Asylgade, opf. 1919 (Arkt. N. Jacobsen), rummer 510 Siddepladser. Ejers af et Aktieselskab. — Desuden et Biografteater (i Kongensgade), der ejes af samme Selskab.

Odense Amts og Bys Sygehus ved S.-Boulevard, opf. 1909-12 af Arkt. G.

Laage, som sejrede i en Konkurrence, og indviet $\frac{6}{7}$ 1912. Paa Grunden, der er c. 63,000 m² stor, findes en 111 m lang Hovedbyggn. i 2 Stokv. og 4 Sygepavilloner samt en Administrationsbyggn., Boliger for en Overlæge og for Inspektøren samt forsk. andre Bygninger. Sygehuset, der ejes af Amt og By med Halvdelen hver, kostede i Opførelse 1,628,000 Kr. og kan optage 112 Patienter paa den kirurgiske

H. C. Andersens Hus.

og 112 Patienter paa den medicinske Afd. Der paatænkes en større Udvidelse. (Se „Architekten“ $\frac{21}{12}$ og $\frac{28}{12}$ 1912). — **Epidemisygehuset**, der udgør Afd. C af Odense Amts og Bys Sygehus, beliggende ved Albanigade og Bjærgegade, er opf. 1892 af Odense Amtsraads-kreds efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, udvidet 1895; fra 1912 ejes det af Amt og By i Forening med Halvdelen hver. Det er en trefløjet Bygn. af røde Mursten i 1 Stokv. og kan optage 115 Patienter. Ud mod Albanigade ligger en Bolig for Overlægen. Paa de 3 Afdelinger tilsammen er ansat 3 Overlæger, 9 andre Læger, 58 Sygeplejersker (indbefattet Eleverne), 1 Inspektør, 1 Maskinmester og 81 andre Funktionærer.

Garnisonssygehuset i Albanigade, bag Forsørgelsesanstalten, opf. 1876-78 som Epidemisygehus (Arkt. C. Lendorf), men 1884-86 omdannet til Garnisonssygehus og forøget med en større Tilbygning (kgl. Bygningsinsp. J. Vilh. Petersen). Det tilhører Kommunen, men drives af Militæret og har Plads til 100 Patienter.

Karantænehuset i Kræmmermarken, ved Unsgaardsgade, er opf. 1885 af gule Mursten af Odense Amtsraads-kreds. Det har Plads til 23 Patienter og har samme Styrelse som Odense Amts og Bys Sygehus. Desuden har det en Inspektion paa 3 Medlemmer.

Skt. Josephs Hospital ved Hjallesvej 45-51, oprindl. et Landsted, ejes af Skt. Josephsordenens Congregation og er taget i Brug $\frac{10}{7}$ 1901, senere udvidet betydelig i 1904 og 1917 (Arkt. F. Wipler), saaledes at der nu er Plads til 125 Patienter.

Børnehospitalet ved Jagtvej, opf. 1899 paa en af Byraadet skænket Grund efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, grundl. 1876 af en Forening. Virksomheden begyndte i 1877 med en Klinik, der henflyttedes til Børne-

hosp. 1899. — Desuden kan nævnes Overlæge **K. Schroeders Privatklinik** (Odense Klinik) paa Hunderupvej 61 (Arkt. Rolf Schroeder) og **Odense Privatklinik**, Allégade 76.

Forsørgelsesanstalten i Albanigade lige over for Domhuset, er opf. 1859-62 som Sygehus af Odense Amtsraads-kreds og Odense Kommune efter Tegn. af Bygningsinspektør C. A. Møller, men ejes fra 1883 alene af Kommunen. I 1912 omdannedes Sygehuset, der bestaar af to sammenbyggede Bygninger af røde Mursten i 2 Stokv. til Forsørgelsesanstalt for Odense Kommune, og Byens tidligere Fattiggaard, der laa i Vindegade mellem Kongensgade og Klostervej, og var opført 1847, solgtes 1913 til et Konsortium. I Forsørgelsesanst. har der i 1920 gennem-

Odense Teater.

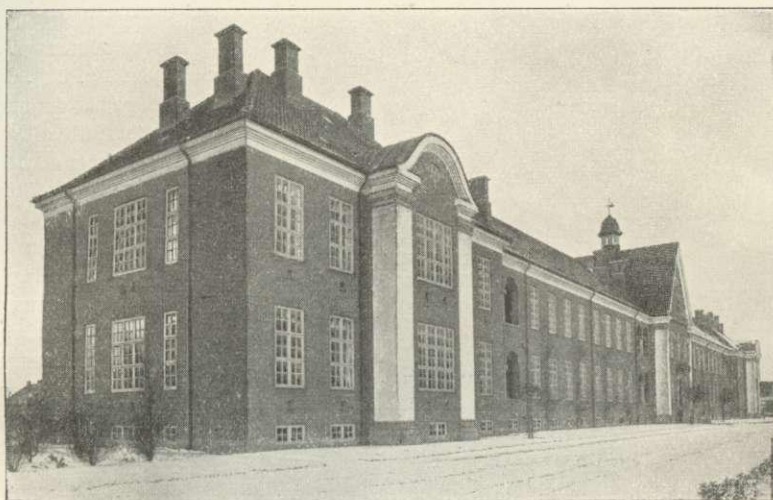
snitlig været 33 Mænd og 30 Kvinder, der beskæftigedes med Reparationsarbejde paa Bygningen, Renholdelse, Skrædderarbejde, Syning o. l., samt Fabrikation af Flaskehylstre, Klemmer og Papirposer. Anstalten har endvidere et moderne indrettet Dampvaskeri, der for Betaling besørger Vasken for en stor Del offentlige Institutioner.

Alderdomshjemmet ved S.-Boulevard, opf. af Kommunen i 1914-15 efter Tegn. af Arkt. Alfr. Petersen, og udvidet i 1918-19. Det er en anselig 3-fløjet Bygn. af røde Mursten i 3 Stokv., og har med Tilbygningen i alt kostet 308,000 Kr. Der er Plads til 150 alderdomsunderst. Mænd og Kvinder, fordelte i Dobbeltværelser og Enkeltværelser, og endv. er der en Sygeafd. med 16 Pl.

Børnehjemmet i Bolbro er opf. i 1908 af Kommunen efter Tegn. af Bygningsinspektør C. Olsen for en Sum af 97,300 Kr. Hovedbyggn., der er i 2 Stokv., afgiver Plads til 70 Børn, hvis Forsørgelse paahviler Kommunen. Det oprettedes 1878 paa Initiativ af Justitsrd. J. F. Johansen og var indtil 1908 paa den gl. Fattiggd. i Vindegade.

Tvangs- og Fællesarbejdsanstalten i Klaregade, lige over for Bispegaarden, tilhører Fyns Stift. 1752 indrettedes her i den tidligere Præstebolig til Skt. Knuds Kirke et saakaldet Børne-, Tugt- og Manufacturhus, „Odense Tugthus“ (jfr. H. C.

Andersens Roman „O. T.“), hvis Formaal udtrykkes i Indskriften, forhen over Porten: „Et dobbelt nyttigt Huus, som dobbelt Nytte bringer — Det lærer Flittighed og Betleriet tvinger — Vor store Friderich, vor Konge eye good — Paa begge Dele har saa viislig raadet Bod“. Den var i Begyndelsen overvejende Straffeanstalt, men i 1817 indrettedes i Bagbygningen Tvangsarbejdsanstalt for Byen, og i 1825 udvidedes den til at gælde hele Stiftet. Da Straffeanstalten ophævedes $\frac{1}{4}$ 1865, lejedes en Del af Hovedbygningen nogen Tid ud til Militæret. I 1885 blev der i Forbindelse med Tvangsarbejdsanstalten opført en ny Forsørgelsesanstalt, særlig for Landkommunerne i Fyns Stift, „Fyns Stifts Fællesarbejdsanstalt“, til c. 38 Lemmer; Tvangsarbejdsanstalten kan rumme c. 50 Lemmer, og det anselige Byg-

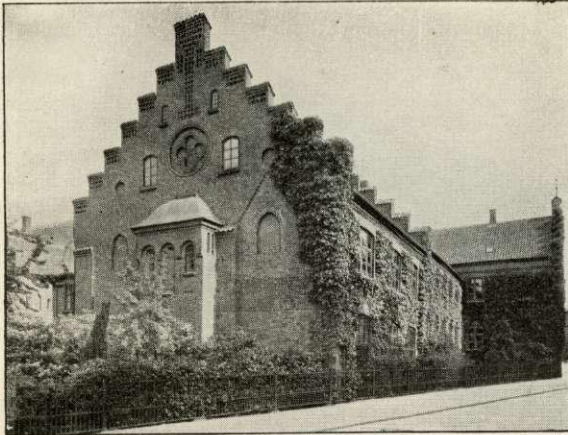

Odense Amts og Bys Sygehus.

ningskompleks, hvoraf Hovedbygningen i 1912 er restaureret og givet sit nuværende Udseende, er helt taget i Brug af de to Anstalter, som staar under en fælles Styrelse, der sorterer under Fyns Stiftsøvrighed.

Graabrødre Hospital, indrettet i det tidligere *Graabrødrekloster* (se p. 323), er en gammel Stiftelse. Planen om Oprettelsen af et stort, almindeligt Hospital for hele Fyns Stift af de mange spredte Stiftelser og andet Kirkegods, som efter Reformationen var kommet under Kronen, blev fremsat 1538 og Stedet dertil anvist det flg. Aar. Ved Gavebrev af $\frac{27}{10}$ 1539 skænkede Chr. III „Graabrødre Kloster, Grund og Sted [dog ikke Kirken, som $\frac{11}{5}$ 1539 var blevet gjort til Sognekirke] til et menigt Hospital og Syge-Huus i Vort Land Fyen, der at indlægges fattige, syge og gamle skrøbelige Mennesker, som Guds Almisse værd og nødtørfte ere“. Snart efter betænkedes Hospitalet med Gaver. Saaledes henlagdes til det forskellige Konge-Korntiender og Kongens Andel af Kvægtienden over hele Fyns Stift; 1540 fik det Blangstedgaard og Blangsted Mølle samt to Bøndergaarde i Killerup, men den største Udvidelse fik det dog 1540, da Chr. III skænkede det Odense Sortebrødrekloster og Helliggesthus og Sygestuen paa Skt. Hans Kirkegaard i Odense samt Faaborg Helligaandskloster, med alle disse Stiftelsers Tilliggender; omtr. 1542 blev Odense Skt. Jørgensgaard inddraget i Hospitalet;

1543 tillagdes der det Ret til at udsende Vogn og Almisesamlere over hele Fyns Stift; 1545 fik det Halvparten af det Valfartssted, som kaldtes Kluset (o: Hellig-trefoldighedskapellet ved Næsbyhoved) og 1566 Paarup Kirke. Om Ordningen af Hospitalets Virksomhed i de ældste Tider vides kun lidt; det styredes af kgl. Forstandere; Antallet af Lemmer var 50-60, og de bespistes alle af et fælles Køkken. 1572 foregik en væsentlig Forandring, idet det nyopr. Odense Kommunitet (Bespisningen af 36 Skolepers.) forenedes med Hospitalet, i Spidsen for hvilke to Stiftelser der nu sattes en af Biskop, Borgmester og Raad bestaaende Direktion (fra 1619 fik Biskop og Stiftamtmand Overtilsynet); samtidig forøgedes Hospitalets

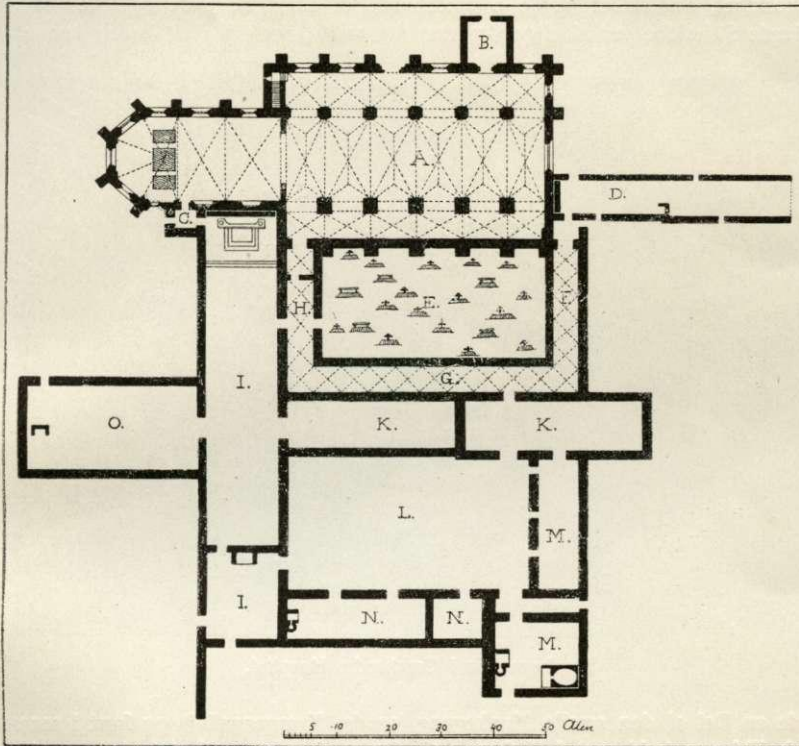
Graabrødre Hospital.

Indkomster med 43 Kongetiender. (Fundatsen for Kommunitetet trykt i Iversens Almennyttige Saml. 1799 p. 224). Ogsaa senere har det modtaget betydelige Dotationer, ligesom det 1631 i sig har optaget den private Stiftelse „Doktors Boder“, der var opført 1590 af Magdalene v. d. Hamsfort, Enke efter Dr. jür. Hieronymus Thenner, der døde 1570 som Fange paa Dragsholm; Boderne (med Indskrifter over Dørene; se Ved.

Simonsen: Odense, 3. B. p. 179) laa ved Horsetorvet, hvor nu Huus's Boder er; paa Grund af Brøstfældighed nedlagdes de 1798, og de 16 Beboerinder indlagdes i Hospitalet. Ogsaa en anden Stiftelse, hvilken Hannibal Sehested 1664 havde oprettet i Nørre-Broby for 6 fattige, ifl. Kirstine Munks efterladte Testamente, optoges kort efter dens Oprettelse i Hospitalet. I 17. Aarhundrede foretoges en stor Mængde, dog ingenlunde altid heldige Mageskifter af Hospitalets Bøndergods og Kongetiender, hvad der vel for en Del bidrog til dets Forarmelse ved Slutn. af nævnte Aarh.; i 18. Aarh. kom det dog atter paa Fode; ved 1745 var der 134, 1760 endog 147 Lemmer; 1762 blev Lemmeantallet nedsat til 130. En stor Forandring foregik 1715, idet Lemmerne fra da af fik 3 Mk. ugtl. i Stedet for Kosten in natura. Ifl. Reskr. af ^{20/7} 1709 blev der med Hospitalet forbundet en saakaldt Daareanstalt, der fra en ringe Begyndelse efterhaanden blev mere og mere udvidet (1745 opførtes en ny Daarekiste i Lammehaven) og baade var en Detentions- og en Helbredelsesanstalt; en Tid har den haft indtil 60 sindssyge; 1888 blev den nedlagt.

Da Hospitalet trængte til en Omordning og en Udvidelse, blev det ifl. min. Skr. af ^{10/11} 1856 bestemt, at Understøttelserne efterhaanden ved Dødsfald skulde indtages, indtil de nødvendige Midler var tilvejebragt. Restaureringen udførtes 1868-70 med en Bekostn. af 30,000 Rd.; tillige blev Stiftelsen i 1871-72 udvidet med et Kloster for trængende af Middelstanden, hvortil anvendtes c. 30,000 Rd. af Hospitalets opsparede Midler.

Ifl. den nugældende Fundats af $^{10}/_{10}$ 1870, jvfr. kgl. Res. af $^{2}/_{0}$ 1907, bestaar Stiftelsen af 2 Afdelinger: 1) Klosteret, der indbefatter 24 Pl. for enlige Kvinder af den dannede Middelstand, og 2) Hospitalet, der indbef. 73 Pl., hvoraf 53 for Kvinder og 20 for Mænd. Beboerne i begge Afdel. faar fri Bolig, Brændsel, Lægehjælp og Medicin samt en mindre Understøttelse i Penge. Stiftelsen ejede $^{1}/_{1}$ 1922 en Kapital paa 1,022,740 Kr.; desuden oppebærer den Afgifter af bortsolgt Fæstegods, c. 300 Td. Korn af forsk. Slags, der dog i Lov af $^{28}/_{0}$ 1918

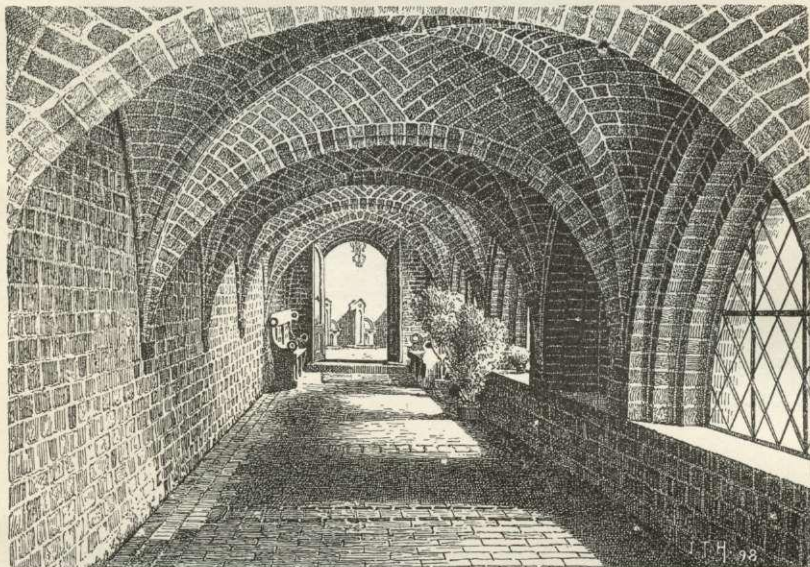

Grundplan af Graabrødre Hospital, til Dels efter en Plan fra 1793.

svares med et bestemt Pengebeløb, samt 900 Kr. i aarl. Pengeafgift og Leje. Bygningerne er brandforsikrede for 645,000 Kr. Direktionen bestaar af Biskoppen og Stiftamtmanden, Inspektionen af den kgl. Borgmester, Politimesteren og Sognepræsten ved Skt. Knuds Kirke. Stiftelsen bestyres af en Forstander, og der er ansat en Præst, en Degn, en Læge m. fl. Forstanderen, Præsten og Lægen har Embedsbolig ved Stiftelsen.

Bygningerne, som danner et anseligt Komplex, er navnlig i de sidste hundrede Aar undergaaede store Forandringer. Nogle af de gamle Bygningspartier fra Klostartiden er efterhaanden forsvundne og erstattede med andre, det indre er næsten overalt omændret, men Ydermurene er endnu til Dels de oprindelige. Indtil Slutn. af 18. Aarh. havde Stiftelsen dog, hvad der fremgaar af en Grundplan fra 1793, for en væsentlig Del bevaret klostermæssigt Præg. Den bestod da af to

sammenstødende, firfløjede Gaarde, hver omsluttende en Gaardsplads. Længst mod S. laa den gamle Klosterkirke. Den bestod af Skib og Kor med tresidet Afslutn. (A), begge i ren Spidsbuestil, vistnok i Hovedsagen hidrørende fra 1. Halvdel af 14. Aarh., mod S. et vistnok under Fr. II tilføjat Vaabenhus (B) og mod N. et mulig i Slutn. af 15. Aarh. tilbygget Taarn (C), kun c. 5 m i Kvadrat, der mærkelig nok stod op til Kormuren; Taarnet havde et slankt Spir, opsat efter 1635 (⁹/₁₂ 1635 Kongebrev om Opførelsen af et nyt Spir paa Graabrødre Kirke, da det gamle var nedtaget). Kirken var ved sin Nedbrydning treskibet, oprindl. dog kun toskibet, Midtskibet havde 6 spidsbuede Hvælvingsfag; de ligeledes overhævede Sideskibe var af ulige Bredde; det nordl., der i Virkeligheden kun ud-

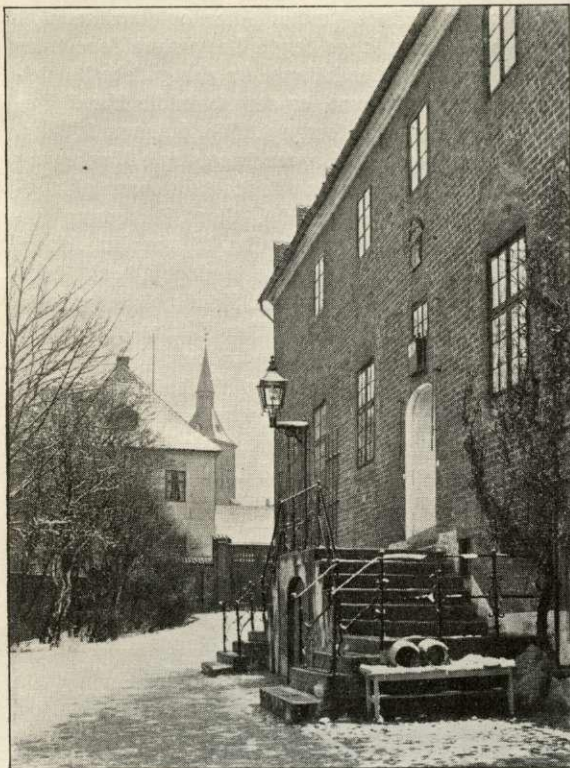

Munkegangen i Graabrødre Hospital.

gjorde en Del af den smalle Munkegang (søndre Korsgangsfløj) og først i senere gotisk Tid var inddraget i Kirken, ved Gennembrydning af Arkader, var kun 2,6—2,9 m bredt. Koret havde 3 Hvælvingsfag og adskiltes fra Skibet ved en smal Spidsbue. Højkirkens Mure havde fra først af hævet sig frit over Sideskibene, men senere bragtes Midtskibet og det sydl. Sideskib under eet Tag, hvad der gav Bygningen et vist trykket Udseende. Dens smukkeste Parti var den kamtakkede Vestgavl; ind paa den var der dog bygget et langt, smalt, eet Stokv. højt Hus (D, Portnerhus, yderst Sprøjtehus). Ø. for Koret laa den gamle Degnebolig, og fra denne udgik Ringmuren, der havde omgivet hele Klosterets Grund. — Fratergaarden (E), der tjente som Kirkegaard for Hospitalslemmerne (tidligere for Munkene), laa N. op til Kirken og lukkedes for de tre andre Sider af den med spidsbuede Krydshvælvinger overdækkede Munkegang. Medens dennes vestl. Korsgang (F) stod som en selvstændig Bygning, og dens østl. Korsgang (H) ligeledes var under eget Tag, støttede sig til den lange Bygning, der mod Ø. endnu afslutter Hospitalet i hele dets Længde, var den nordl. Del af Munkegangen (G) trukket ind i Midtfløjen (K), som mod S. lukkede og endnu lukker for den anden Gaardsplads,

„Brøndgaarden“ (L). Sidstnævnte Fløj (1631-1705 havde Landstinget Lokale her) bestod 1793 af forskellige Partier, af hvilke kun det østl. havde to Stokv. Mod V. og N. begrænsedes Brøndgaarden som nu af to Stokv. høje Bygninger, hvori henholdsvis Værelser for Forstander, Bryggers og Bagers (M) — og Vaskerum og Lemmestuer (N). Mod Ø. stod som nævnt en lang, to Stokv. høj Bygning (I), der strakte sig helt hen til Kirken, og hvori der var en 41 m lang, 8,8 m bred og 6,6 m høj Sal, „Kirkestuen“, der gik gennem begge Stokv., og hvori der holdtes Gudstjeneste for Lemmerne; i dens sydl. Ende fandtes Alter og Prædikestol, i Midten Bænke for Kirkegængerne og i øvrigt langs begge Langvægge Sovesteder for Lemmerne. Medens alle disse Bygningspartier hidrørte fra den gotiske Middelalder, om end fra noget forskellige Dele af denne, er den saakaldte Mandfolkefløj (O), der mod Ø. støder op til Kirkestuefløjen, først opf. 1768. I Aarene 1793-96 skete der gennemgribende Forandringer, hvorved bl. a. den interessante Munkegang forsvandt paa den Del af Nordgangen nær, som endnu findes i Østenden af Midtfløjen K, samt 3 Fag af den vestl. Gang (senere fjernede). Størst Forandring forårsagede dog Kirkens Nedbrydning. Aar 1539 havde Chr. III skænket Albani Menighed den til Sognekirke og til dens Vedligeholdelse henlagt Albani Kirkes Tiender og andre rige Indkomster; men 1618 blev Skt. Knuds Kirke gjort til Sognekirke for nævnte Menighed, og største Delen af Albani Kirkes Indkomster overførtes da til den. Graabrødrekirken vedligeholdtes dog endnu dels som Gravkapel (her hvilede bl. a. Erik Klippings Døtre Katharina og Elisabeth, Kong Hans og hans Dronning, Chr. II og hans Broder Prins Frands, mange Adelsmænd og gejstlige, saaledes Biskop Jørgen Sadolin, og ansete Borgere, saaledes Oluf Bager), dels til Brug ved enkelte Gudstjenester og Begravelser. I Løbet af 18. Aarh. forfaldt imidlertid Kirken mere og mere, og da alle Reparationer, især efter 1748, kom til at paahvile Hospitalet, skøttede man ikke i Længden om at bevare den overflødige Bygning. Ved kgl. Resol. af 1805 blev dens Nedbrydning bifaldet og Aaret efter paabegyndt. De kgl. Grave overflyttedes til Skt. Knuds Kirke. Inventariet solgtes ved Auktion, hvorved meget gik tabt; den prægtige Altertavle, udført af Claus Berg c. 1520, kom til Vor Frue og senere til Skt. Knuds Kirke (s. d.), ligesom ogsaa den anselige Ligsten over Kong Hans og hans Dronn. og Søn Prins Frands, en Mindetavle fra 1576 over Oluf Bager og Familie kom til Skt. Hans Kirke (se p. 278), og Prædikestolen til Frørup Kirke, Vindinge Hrd.; en Del Søjlekapitæler er nu i Nationalmuseet, ligesom nogle udskaarne Vaabenskjolde, hørende til Dronn. Christines iøvrigt ødelagte Anetavle. Aar 1808-09 havde Spanierne Depot i Kirkeruinen, ligesom de i det hele huserede slemt i Hospitalet, og de følgende Aar tjente den som Korn- og Krudtmagasin o. l. Endelig blev der 1817 for Alvor taget fat paa Nedbrydningen, som fuldendtes 1819; en Del af Nordmuren stod dog som Hegnsmur indtil 1870, da den maatte nedrives paa Grund af Opførelsen af den ovenomtalte ny Klosterbygning, der opførtes omtr. paa Kirkens Grund efter Tegn. af Bygningsinspektør L. A. Winstrup i to Stokv. med kamtakkede Gavle. Ved den 1868-70 foretagne Restaurering af selve Hospitalet blev Bygningen befriet for Kalkpudset, saa at de store, røde Munkesten nu fremtræder, Gavlene har faaet Kamtakker, Længerne blev til Dels ombyggede, og det indvendige blev fornyet; 1874 blev ogsaa den i Enden af Østfløjen beliggende Hospitalskirke restaureret (rummer omtr. 500 Tilhørere); i Kirken er et stort, sentmiddelalderligt Krucifiks. Degneboligen (den gamle Degnebolig nedbrødes 1848) er nu Bolig for Stiftelsens Læge; Forstander- og Præsteboligen med Have er blevet solgt 1895, hvorved det blev muligt at gennemføre Jærnbanegade til Graabrødretorv, og sam-

tidig er der blevet opført en ny Forstander- og Præstebolig efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. (Se C. T. Engelstoft, Odense Hospitals eller Graabrødre Hosp. Hist., i Saml. til Fyns Hist. og Topogr. 5. Bd. p. 1 og 175. — Engelstoft, Graabrødre Kirkes Nedlæggelse, i Nyt theol. Tidsskr., 9. Bd. p. 343. — T. M. Trautner, Et Bidr. til Graabrødre Hosp. Bygningers Hist., Særtr. af Fyns Stiftstidende 1889. — W. Norvin, Graabrødre Kirkes Nedrivelse 1805, i Fyns Stiftstid. 1905. — Vilh.

Odense adelige Jomfrukloster.

Lorenzen, De danske Franciskanerklostres Bygningshist., Kbhvn. 1914, p. 61 flg. — P. T. Engelstoft, Graabrødre Hospital og Kloster i O., i Fyns Stiftstid. 1922).

Odense adelige Jomfrukloster, ved Albani Torv, er oprettet af Frøken Karen Brahe til Østrupgaard († 1736) ved Fundats af $\frac{8}{11}$ 1716 (konf. $\frac{15}{8}$ 1717), der tillige skænkede sit efter Moderens Faster Anne Gøye arvede Bibliotek til Klosteret (se p. 289). Karen Brahe, som selv bestyrede Klosteret, saa længe hun levede, bestemte det til Bolig for en Priorinde og 8 Jomfruer af dansk Adel, hvilke 1746 fik Rang. Indskrivningspengene var i Beg. 300 Rd., men 1812 bestemtes, at enhver Frøken, som kom

til Hæving eller indflyttede i Klosteret, een Gang for alle skulde betale 500 Rd. foruden Indskrivningspengene, en Bestemmelse, der dog atter bortfaldt 1823. Efter Karen Brahes Død gik Patronatet over til Braherne, og derefter, da disse uddøde, til Bille Braherne til Grevskabet Brahesminde. Gehejmekonferensrd., Grev Preben Bille Brahe skænkede Klosteret $\frac{8}{11}$ 1856 et Legat paa 21,650 Rd., men da Stiftelsen desuagtet ikke kunde faa Balance mellem Indtægter og Udgifter, androg Priorinden om, at Klosteret maatte blive hævet, og at der af dets Midler maatte blive oprettet et Fideikommis. Dette førte til, at Indskrivningspengene ifl. kgl. Res. af $\frac{2}{10}$ 1868 forhøjedes til 600 Rd., og at det bl. a. bestemtes, at alle Klosterets faste Ejendomme (Kl. ejede tidl. hele Arealet mel. Albani Torv, Adelg., Paaskestræde og Aaen) undt. Hovedbyggn. skulde sælges (Patronatsboligen solgtes som nævnt p. 280 1868 til Katolikerne, og en Grund, hvorpaa der stod nogle mindre Huse, solgtes 1870 til Haandværker- og Industriforen.). Nu har Klosteret en Priorinde og Plads til 9

Konventualinder, der har fri Bolig paa Klosteret; Priorindens Hævning er 600, Konventualindernes 300 Kr. Patronen, der baade udnævner sin Eftermand og Priorinden, besætter 3 af Pladserne, en 4. Plads besættes 2 Gange af Stamherren af den Scheel-Plessenske Familie og 3. Gang af Patronen, en 5. Plads besættes af Greverne af Scheel. For de indskrevne, der ascenderer til de andre 4 Pladser, og som skal være af Adel eller Døtre af Mænd i de tre første Rangklasser, betales ved Indskrivningen 1200 Kr. for hver, for to Søstre, der indskrives samtidig, dog kun 2000, for tre 2400 Kr. Klosteret ejede $\frac{11}{6}$ 1921 319,817 Kr. samt en Reservefond paa 211,700 Kr. og en Biblioteksfond paa 1541 Kr. Bygningerne er brandsikrede for 68,900 Kr. Klosteret bestyres under Amtmandens Tilsyn af Baron Daniel Bille Brahe Selby til Rønningesøgaard.

Den langstrakte Hovedbygning, i to Stokv. med Kælder, skriver sig fra forskellige Tider. Nederste Stokv. og Kælderen er opførte 1504-08 af Bisp Jens Andersen Beldenak (ifl. en nu forsvundet Indskriftstavle) og udgør den gamle katolske Bispe-residens*). De svære Mure er af røde Munkesten i Munkeskitte og har Spor af oprindelige Vinduer (de nuv. Vinduer og den karakteristiske Hovedindgang er fra en senere Tid). Kælderen er, undt ved begge Ender, fra dens Opførelsestid dækket af to Rader spidsbuede Hvælvinger, der i Midten hviler paa korte, murede Piller. Efter Reformationen kom Bispegaarden i Kronens Eje; 1560 lod Fr. II den indrette til et kgl. Slot og flere nye Bygninger i den Anledning opføre (1575 nævnes „det ny Hus paa Biskopsgaarden“ og „de ny Stalde“); men allerede 1575 blev Slottet opgivet og et nyt indrettet i Skt. Hans Kloster, da Kongen fandt, at dette var „langt bedre at holde Hus paa og bo i end Biskopsgaarden“ (se p. 281). 1579 overgik Biskopsgaarden til Oluf Bager, der $\frac{10}{1}$ d. A. fik Skøde „paa den Grund, hvorpaa Biskopsgaarden har staaet, med de gamle Sten, der nu findes i Huset, og med den lille Holm, der ligger ved Siden af“. Fra Oluf Bager gik Gaarden over til Familien Akeleye og senere til andre Adels-slægter; 1630 solgtes den til Jørgen Brahe, i hvis Families Eje den forblev til 1716, da Karen Brahe oprettede Klosteret. Det er sikkert Jørgen Brahe, som har paabygget øverste Stokv.; dettes Mure er tyndere end nederste Stokværks og af smaa Sten; Gavlene er kamtakke. Over Hovedindgangen sidder en Sten med Brahernes og Gyldenstjernernes Vaabener. — I Klosteret findes en lille Saml. malede Adelsportrætter (især af Gøyer og Braher), deribl. et af Birgitte Gøye, malet af Tobias Gemperlin (afb. i Henry Petersen, Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, Pl. 12).

Af milde Stiftelser mærkes foruden de før nævnte: **Pernille Lykkes Boder**, i Mønterstræde, opr. 1617 af Pernille Lykke til Højsgaard († 1634), ejer nogle eet Stokv. høje Bindingsværksbygninger med 6 Lejligheder, hvoraf de 4 er Friboliger for 4 fattige Kvinder og de 2 udlejes, samt 1000 Kr.; Renten og Lejefgiften anvendes til Husenes Vedligeholdelse. Stiftelsen bestyres af Sognepræsten ved Vor Frue Kirke. — **Eilschous Boliger**, opr. 1781 af Kbmd. Peter E. til Marienlund († 1783) og Hustru Anne Marie Bekker († 1799), laa tidl. i Munkemøllestræde paa

*) Foruden denne Gaard opførte Jens Andersen Beldenak 1518 en anden paa den sydl. Del af Flakhaven, til Brug for Bispestolens Kancelli: en grundmuret, 2 Stokv. høj Bygn. i een Længde, der stod i skraa Retning mod Skt. Knuds Kirke; 1547 kom den i Kongens Eje, hvorefter den 1549 overdroges Cornelius Hamsfort, imod at han der skulde oprette et Apotek (Byens første Apotek, det senere Løveapotek); senere benyttedes den til anden Brug (i 19. Aarh. til Realskole og Læseforening); 1857 blev den nedbrudt (se Danm. Ill. Almanak 1857 p. 95). To fra Bygningen hidrørende Sten, den ene med Jens Andersens Vaaben og Aarst. 1518, den anden med hans Navn og samme Aarst., opbevares nu i Fyns Stiftsmuseum (se Teg. af æ. nord. Arkt. 2. S., 2. R., Pl. 13).

det Sted, hvor før Skt. Knuds Klosters gl. Ladebygninger har staaet. — Bygningen i Lahnsgade, der er opf. 1919-20 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen af røde Sten i 1 Stokv., afgiver Fribolig for 3 Enker og 3 Jomfruer af Præste- og Købmandsstanden, særlig af Legatstifterens Familie. Stiftelsen, der desuden ejer c. 13,000 Kr., af hvis Renter de 6 Kvinder hver nyder 60 Kr. aarlig, bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Ejeren af Marienlund og Byens 3 Sognepræster. — **Lahns Stiftelse for hjælpeløse Børn**, en 2 Stokv. høj grundmuret, 1804 opf. Bygn. i Nedergade, er opr. ved Testam. af $\frac{8}{10}$ 1799 (Fund. $\frac{1}{1}$ 1805) af Handskehandler J. M. Lahn († 1802), der foruden Gaarden skænkede 55,763 Rd., som sen. ved talrige Legater er forøget til c. 330,000 Kr. Stiftelsen, hvis Formaal er fattige, især fader- og moderløse Børns Oplæring og Underhold, yder Kost, hel eller delvis Beklædning og gavnlig Beskæftigelse uden for Skoletiden til c. 40 Dreng og Piger fra 9 Aars Alderen til Konfirmationen (indtil 1903 blev Børnene tillige underviste paa Stiftelsen). Ved Stiftelsen er ansat en Forstander og en Forstanderinde; den bestyres under Stiftamtmandens og Biskoppens Direktorat af Byens 3 Sognepræster, Borgmesteren og 2 af Direktoratet valgte Borgere. (Se S. Hempel, Lahns Stift. gen. 100 Aar 1804-1904, Odense 1904). — **Huus' Boliger**, paa Horsetorvet (den Plads, hvor tidl. „Doktors Boder“ stod, se p. 294), opr. 1801 af Skomager Chr. H. († 1806) og Hustru, ejer en eet Stokv. høj grundmuret Bygning, der afgiver Fribol. for 8 fattige Borgerenker, samt 12,300 Kr., af hvis Rente hver af Enkerne aarl. faar 16 Kr. Stiftelsen bestyres under Stiftamtmandens Tilsyn af Borgmesteren og 2 af ham valgte Mænd. I Façaden mod Horsetorvet er indmuret en Gravsten med Stifterens og Hustrus Navne. I Bygningens Bagside findes en Bjælke med Aarstallet 1590 og IHS i et Skjold. — **Stiftelsen af 18. Sept.**, i Munkemøllestræde, opr. 1841 af Kancellird. Søren Hempel († 1844) med Fribol. for 4 trængende Enker af Borgerstanden. Huset (Hempels Boliger) er opf. 1893 af røde Mursten i to Stokv. i middelalderlig Stil (Arkt. Alfr. Petersen). Stiftelsen ejer c. 220,000 Kr., hvis Renter uddelles i Portioner væsentlig paa 50 Kr. til over 60 Aar gamle, trængende Haandværksmestre og Fabrikanter samt deres Enker. Bestyrelsen bestaar af 6 Medlemmer, af hvilke 1 vælges af Byraadet, som har Tilsynet. (S. Hempel, Stiftelsen af 18. Septbr. 1841-1891, Odense 1891). — **Frederik den Syvendes Stiftelse**, opr. $\frac{20}{4}$ 1862 ved frivillige Bidrag fra Haandværkerstanden i O., ejer tre 2 Stokv. høje Bygninger, den ene i Albanigade, opf. 1862 efter Tegn. af Arkt. W. Haugsted for c. 24,000 Kr. (Fr. VII lagde Grundstenen $\frac{20}{4}$), den anden i Pjentedamsgade 30-32, opf. 1888, den tredie paa Vandværksvej 9, opf. 1903 efter Tegn. af Arkt. E. Schwanenflügel, der afgiver Friboliger (20 i Albanig., 12 i Pjentedamsgade og 16 paa Vandværksvej) for gamle, trængende Haandværksmestre og deres Enker. Stiftelsen ejer foruden de 3 nævnte Ejendomme, der tils. er ansat til 183,000 Kr., en Kapital paa 47,000 Kr. og et Legat paa 2000 Kr., har en af 9 Medl. bestaaende Bestyrelse og staar under Stiftsøvrighedens Tilsyn. (Se F. M. Andersen, Fr. VII's Stift. 1862-29. Apr.-1912, Odense 1912). — **Ferdinand Jensens Stiftelse**, en 2 Stokv. høj Bygn. med Bagbygn. og Have i Østergade 10, opr. 1870 efter Bestemmelse af Tobaksfabrikant Anders Jensen († 1870) til Minde om hans Aaret i Forvejen afdøde Søn Ferd., afgiver Fribol. for 6 enlige Enker, særlig af Legatstifterens Familie. Stiftelsen ejer c. 7000 Kr., af hvis Renter dens Beboere faar aarl. 12 Kr. hver. Den bestyres under Stiftsøvrighedens Tilsyn af Sognepræsten ved Skt. Knuds Kirke, 2 af Velgørenhedsselskabets Bestyrelse og en af Legatstifterens Slægtninge. — **Margrethe Petersens Stiftelse**, i Smedestræde 3, opr. ved Testam. af 1885 og 1886 af Smedemester H. P. Petersen († 1886), ejer en lille,

1 Stokv. høj Bygn. (vgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen), der afgiver Bolig for 2 trængende Smedemesterenker, særlig af Legatstifterens og Hustru Ane Margrethes Slægt, samt 5000 Kr., hvis Renter tilfalder de to Enker. Stiftelsen bestyres under Byraadets Tilsyn af et Byraadsmedl., 1 Medl. af Bestyrelsen for Stiftelsen af 18. Sept. og et Medl. af Odense Smedelav. — **Sømandsstiftelsen**, Tolderlundsvej, opr. af en 1862 stiftet Forening til Underst. af gl., værdige Sømand fra Odense By og Tolddistr., ejer en 2 Stokv. høj, 1891 opf. Bygn. (Arkt. Alfr. Petersen), der kostede 12,300 Kr. og afgiver Fribol. for 8 gl. Sømand og deres Enker. — **H. Demants Familiestiftelse**, Vindegade 74, opr. 1894 af Fabrikant H. S. D.

(† 1897); Lejeindt. af Huset uddeles til Legatstifterens Familie og 5 Arbejdere i Odense. — **Dronningens Asyl**, Asylgade 5, opr. 1837 efter Opfordring af sen. Dronn. Caroline Amalie, fik sin egen Bygn. 1840 (indv. ¹⁹/₁₂). Det ejer c. 76,000 Kr., deri indbef. en Del Legater, og har Plads for 110 Børn. Med Enkedronningen som Protektrice bestaar Bestyrelsen af 12 Damer og 4 Herrer. — **Bethanias Asyl**, i Missionshuset „Bethania“ i Rytterg., opr. 1883, har Plads for 110 Børn.

Ignaz og Anna Breums Stiftelse.

— **Vuggestuen**, Vindeg. 62, har Plads til 30 Børn. — **Børnehospitalet** (se p. 291). — **Bespisningsanstalten**, opr. 1830 af Frimurerlogen, har siden 1896 sin egen 1 Stokv. høje Bygn. i St.-Graabrødrestræde 24, paa en af Kommunen skænket Grund; den uddeler 5 Gange ugl. i 3 Vintermaaneder Middagsmad til ubemidlede. — **Arbejderboligerne**, i Ridehusgade, er opf. af „Foreningen til Opførelse af Alderdomsfriboliger“, paa en Grund skænket af Kommunen. Foreningens Formaal er at skaffe ældre Arbejdere og deres Enker Fribolig, efter at de en vis Tid har boet til Leje (Bygn. har 16 Boliger). — **Odense Købstads Svendehjem**, opr. 1895, med egen Bygn. i Gersdorffsgade (Arkt. Alfr. Petersen), har til Formaal at sikre Haandværkssvende, der rejser for at søge Arbejde, god Forplejning og Bolig, samt andre nødvendige Subsistensmidler. Hjemmet har Plads til 16 Svende. — **Soldaterhjem**, opf. 1912 (indv. ¹/₁₂) paa en af Kommunen skænket Grund ved S.-Boulevard (umiddelbart N. for Kasernen) efter Tegn. af Arkt. Hj. Kjær. Hjemmet, der ejes af Foren. Danevirke, byder det indkaldte Mandskab hyggelige Lokaler til Læsning, Skrivning o. l. — **Sømandshjemmet**, opf. 1904 (indv. ¹⁴/₁₀) paa en af Havnevæsenet skænket Grund ved Havnen. Foruden Bolig til Husvæerten er der 3 Læse- og Forsamlingsværelser og 5 Soveværelser med 8 Senge. — **Fritidshjemmet** er stiftet 1904 paa Initiativ af Selsk. „Børnenes Pleje“. Det er en selvejende Institution, der støttes af Stat og Kommune. Hjemmet, hvis Bygn., Vandværksvej 15, er opf. 1908 (Arkt. Hj. Kjær) væs. for Penge fra Børnehjælpsdage, tager sig af Drengene i skolepligtig Alder, især fra Hjem, hvor begge Forældre er paa Arbejde. Drengene læser deres Lektier og beskæftiges med Havearbejde og forskellig Husflid. — **Ignaz og Anna**

Breums Stiftelse, Vandværksvej 11, opf. 1909-10 efter Tegn. af Arkt. Hj. Kjær, giver Fribol. til 9 enligtstillede Kvinder, væs. af Haandværker- og Handelsstanden. Bestyrelsen bestaar af 3 Medl., hvoribl. Stiftamtmanden. — **Fabrikant S. C. Brandt og Hustrus Alderdomshjem**, Sadolinsgade 15, opf. 1915 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, afgiver Fribol. til 9 pensionerede Arbejdere, som har været ansat paa A/S Brandts Klædefabrik. Bestyrelsen bestaar af 5 Medl.

Af Velgørenhedsforeninger fremhæves: *Det fynske Fængselsselskab*, stiftet 1858, *Det private Velgørenhedsselskab*, st. 1856 (yder Hjælp til værdige trængende uden for Fattigvæsenet), *Odense Understøttelsesforening*, st. 1886, *Skipperforeningen*, st. 1849 (understøtter Enker og Børn efter Skippere og Styrmand), *Understøttelsesforeningen for kvindelige Konfirmander i Odense* (yder Udstyrshjælp til trængende kvindelige Konfirmander), *Foreningen til Understøttelse af gamle, værdige Sømænd og disses Efterladte*, st. 1862 (understøtter navnlig saadanne, hvis Forsørgere er omkommet under Udførelsen af deres Gerning paa Havet), *Foreningen til Lærerinders Understøttelse*, st. 1868, *Foreningen til Værn for enligtstillede Kvinder*, modtager hæderlige Kvinder af alle Stænder i Værnehjemmet, Klostervej 18, *Helligtrekonger-Foreningen* (uddeler Varer og Penge), *Louiseforeningen i Odense* (understøtter enligtstillede Kvinder), *Foreningen til Understøttelse af blinde i Odense*, *Arbejde adler*, Selskabet *Børnenes Pleje* (opr. 1903, anbringer Børn i Plejehjem og optager under Forældrenes Sygdom Børn i sit Børnehjem paa Kastanievej 24) m. fl. Som Bindeled mellem Foreningerne virker *Oplysningskontoret for Velgørenhed* i Odense.

Fodfolksetablementet, ved S.-Boulevard, er et stort Bygningskompleks, opf. 1890-91 af Kommunen for 536,542 Kr. efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen. Den 110 m lange Hovedbygning, med Façade ud til Gaden, er i 3 Stokv. og indrettet til Vinterkaserne, med Plads for 119 Mand foruden Befalingsmænd; bag ved denne ligger 8, eet Stokv. høje Barakbygninger (Sommerkaserne), med Plads for 552 Rekruter foruden Befalingsmænd; syd for disse ligger Administrations- og Officersbygningen (med Bolig for Kommandanten m. m.) og Underofficersbygningen, begge i 3 Stokv.; desuden Depotbyggn., Bøssemagerbyggn. m. m. (Se Opgørelse og Beregn. over den ved Opf. af Fodfolksetabl. i O. foranledigede Udgift, Odense 1895). Statens Leje er c. 45,000 Kr. aarl. Etablissementet benyttes af 6. Infanteriregiment (5., 16., 36. og 49. Bataillon). — Om Garnisonssygehuset se p. 291. — Eksercerhuset ved S.-Boulevard tæt N. for Kasernen er opf. 1870 af Kommunen for 26,000 Kr., af gule Mursten, 47 m langt og 16 m bredt. — Det militære Krudthus i de vestl. Marker. — Den tidligere Rytterkaserne, opf. 1874-80 af Kommunen efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf, blev 1913 (med Undt. af det søndre Ridehus) solgt til Fabr. Thomas B. Thrige til Fabrik.

Gasværket, ved Skt. Jørgensgade, er anl. 1853 (Odense var den første By i Landet, som fik Gasgadebelysning) af det Dansk-engelske Gaskompagni (nu Det danske G.), hvis Kontrakt med Kommunen er fornyet 1884 og 1913 og gælder til 1954 (ev. 1945). Gasværket, som sen. er udvidet fl. Gange, og hvis Ovnanlæg nu har lodrette Retorter, producerede i 1920-21 c. 5 Mill. m³ Gas. Det besørger Gaderne belyste med 606 Gadelygter.

Elektricitetsværket, ved Klosterbakken paa den gl. Munkemøllens Plads, opf. 1908 (aabnet ¹⁵/₁₁) af Kommunen efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, afløste „Det danske Elektricitetskompagni“s elektr. Stat. i Vindegade (der var opf. i 1891 som den første i sin Art i Landet). Maskinkraften var i 1921 5600 Kilowatt, dels Dampmaskiner, dels Dieselmotorer og Damptrubiner (fra 1915). Fra 1911 leverer

Værket Strøm til den elektr. Sporvej i Odense, fra 1919 til Assens og Kerteminde med tilh. Opland og fra 1920 til Nyborg og Opland foruden til en stor Del Landsbyer i Nærh. af Odense. Ledningsnettet har en Længde af 18 km for Fødeledningerne og 77 km for Fordelingsledningerne. Der er i Odense tilsluttet 4841 Stikledninger med 14,000 Maalere, 150,000 Lamper, 270 Gadelygter og 9800 HK i Motorer. Værkets Anlægskapital med alle Udvidelser er $4\frac{1}{4}$ Mill. Kr.

Den elektriske Sporvej blev aabnet for Drift $\frac{4}{9}$ 1911. Den er anl. af Almäna Svenska Elektriske Aktiebolaget, Vesterås, for A/S „Odense elektriske Sporvej“s Regning. Initiativet til Anlægget blev taget af de davær. Byraadsmedl. Etatsrd. Kier og Redaktør Marott, og medens Halvdelen af Aktiekapitalen, der oprindl. var 300,000 Kr., blev overtaget af det svenske Firma, blev den øvrige Del overtaget af Kommunen med Undt. af et ringe privat tegnet Beløb. Hovedlinien, der er 5,56 km, begynder ved Fruens Bøge og løber ad S.-Boulevard-Vestergade-Kongensgade-Ø.-Stationsvej-Nørregade-Flakhaven-Klaregade-Hunderupvej og Bülowvej til Læssøegade. $\frac{3}{7}$ 1913 aabnedes Havnelinien, 1,12 km, der udgaar fra Nørregade og løber ad Skibhusvej og Buchwaldsgade til Havnen. Kørselshyppigheden er 7,5 à 8 Minutter, og Driften besørages af 8 Motorvogne paa Hovedlinien og 3 Motorvogne paa Havnelinien, alle med Enmandsbetjening. I 1918 købte Kommunen det svenske Selskabs Aktier. Der er i 1920-21 kørt 602,383 km af Motorvogne og 118,280 km af Bivogne, Strømforbruget har været 332,387 KWT og den samlede Kørselsindtægt 512,004 Kr. Remise og Værksteder findes paa S.-Boulevard i Nærh. af Endestationen.

Vandværket, ved Vandværksvej og Roersvej, anl. 1853 af Byen (Odense var den første By i Landet, der fik Vandforsyning i Husene) for 70,000 Rd. og fl. Gange udvidet, senest 1913-16, forsynedes fra forskellige Kilder*) og fra artesiske Boringer V. for Byen. Nu tages Vandet dels fra en 14,4 m vid og 31 m dyb i 1897-1903 udført Brønd paa Vandværket (der kan give 6000 m³ pr. Døgn) dels fra en 30" Boring af Støbejernsrør i bageste Roersskov V. for Byen, udført 1889-90 (der yder 5000 m³ pr. Døgn). Vandet iltes og filtreres paa Vandværket, forinden det pumpes ud i Byen. Pumperne blev tidl. drevet ved Dampmaskiner alene, senere installeredes nogle elektr. drevne Pumper, og fra 1921 drives Vandværket udelukkende ved Elektricitet, med Dampmaskinerne som Reserve. Det 1888 efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen og Prof. Intze, Aachen, opf. Vandtaarn, der ligger S. for Albanigade, har en Jærnbeholder, hvis Overkant ligger 29 m over Gaden, 41,5 m over Havet, og som rummer 500 m³ Vand. Vandværket er vurd. til $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Gennemsnitsforbruget i Døgnet var i 19^{20/21} 6690 m³ (Maksimum i 1921 10,400 m³). Længden af Hovedledningerne er 83 km, Antallet af tilsluttede Ejendomme 4441, af opstillede Vandmaalere 2801, af installerede Vandklosetter 5379. Der udføres Probeboringer V. og S. for Byen for at skaffe mere Vand.

Kloakværket, ved Ejby Mølle. Byens Kloakker førtes tidl. i det væsentlige til Odense Aa, som derved efterhaanden blev mere og mere uren. I 1903 købtes Ejby Mølle og i 1907 bevilgedes 880,000 Kr. til Anlæg af afskærende Samlekloakker langs Aaen, hvilke fører Spildevandet til Ejby Mølle, hvor et biologisk Rensningsanlæg blev anlagt, bestaaende af et Gruskammer, 5 Septic-Tank'er og et Iltningsfilteranlæg med tilh. Pumpeværk, drevet ved Møllens Vandkraft. Samle-

*) Allerede 1580 blev der paa Fr. II's Befaling ført en Ledning fra en Bæk ind til 3 Cisterner paa Byens offentlige Pladser. Midt i 18. Aarh. blev der yderligere fra Roersdammen, en Kilde V. for Byen, ført Ledninger ind i flere private Huse og Gaarde, til hvilke Ledninger der benyttedes gennemborede Træstammer, som man endnu ved Rendegravninger i Gaderne træffer i frisk Tilstand.

kloakken og den dermed i Forbindelse staaende Opfyldning af den nordl. Aaarm og Anlæg af Filosofgangen blev fuldført i 1911, Rensningsanlægget i 1915. I 1920 toges en Udvidelse af Filteranlæg i Brug. — Ved Tolderlundsvej ligger et mindre biologisk Rensningsanlæg for en Del af Nørrebro, og ved den sydl. Del af Langelinie ligger et Septic-Tankanlæg for den sydl. Del af Hunderupkvarteret. Ved Snapind er projekteret et tilsvar. Anlæg for Bolbrokvarteret.

Jærnbanestationer. Den nye **Statsbanegaard**, ved Østre-Stationsvej lige over for „Kongens Have“, opf. 1912 af Arkt., Prof. H. Wenck, af røde Mursten med Tag af sorte Teglsten, har en i 2 Stokv. gaaende Forhal, Restaurations-, Kontor- og andre Lokaler. Den toges i Brug $\frac{2}{12}$ 1914. (Se „Architekten“ $\frac{4}{3}$ 1916). O. er tillige Endestation for Kerteminde-Martofte Banen, for nordfynske (Bogense) Bane, for nordvestfynske (Brænderup-Middelfart) Bane, for Nørre-Broby-Faaborg

Statsbanegaarden med Chr. IX.s Rytterstatue.

Banen og Ringe-Svenborg Banen. Med Undtagelse af Bogense Banen drives alle de private Jærnbaner af det Sydfynske Jærnbaneselskab. — Statsbanernes **Godsbanegaard**, ved Østre-Stationsvej for Enden af Jærnbanegade, opf. som Personbanegaard i 1865 efter Tegn. af Arkt. Holsøe, betydelig udvidet i 1883-84 efter Tegn. af Arkt. Arboe og Oberst Thulstrup, af gule Mursten i 2 Stokv. med Taarne. — **Sydfynske Banegaard**, ved Vestre-Stationsvej for Enden af Thorsgade, opf. 1876 efter Tegn. af Arkt. W. Haugsted, sen. udvidet, af røde Mursten i 2 Stokv.

Posthuset og Telegrafstationen, i Lille-Graabrødrestræde, er den tidl. Katedralskole, opf. 1845-46 i antikiserende Stil efter Tegning af Bygningsdirektør J. H. Koch. Bygningen, der overgik til Post- og Telegrafvæsenet 1894 og toges i Brug 1895 efter en indvendig Ombygning, bestaar nu af en 2 Stokv. høj Forbygning med Kælder og en ligeledes 2 Stokv. høj Bagbygning. Ogsaa Statstelefonen har Station i Bygningen. — Banepostkontoret har sin egen Bygning, beliggende ved Ø.-Stationsvej V. for Jærnbanestationen. Den er opf. 1916 efter Tegn. af kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen.

Telefon-Centralstationen, i Jærnbanegade, ejes af Fyns kommunale Telefonselskab, der bestaar af Fyns Købstads- og Amtskommuner i Forening, og i 1900 afløste A/S Fyns Telefonselskab, der var stift. 1896 ved Sammenslutning af 5 lokale Telefonselskaber. Selskabet har c. 17,000 Abonnenter, hvoraf c. 4500 i Odense; Bygningen er opf. 1897 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen.

Byen har to **Toldkammerbygninger**. Toldbygningen ved Havnen (Ekspe-
dition for søværts ind- og udgaaende Varer) er opf. 1830, ombygget og udvidet
1847 efter Tegn. af Arkt. N. S. Nebelong; den bestaar af et 2 Stokv. højt Midter-
parti og 3 kortere Fløje i eet Stokv. Toldkammerbygningen ved Jærn-
banen (Ekspektion for alt med Jærnbanen og Posten ind- og udgaaende Gods
og Frilager) blev 1899 afløst af en 3 Stokv. høj anelig Bygning (vgl. Bygnings-
inspektør J. Vilh. Pe-
tersen), beliggende ved
Ø.-Stationsvej, opf. af
røde Mursten med An-
vendelse af Granit,
Kridt- og Kalksten.
Façaden har et frem-
springende Parti med
2 Taarne. Bygningen,
der indviedes $\frac{2}{6}$ 1900,
kostede 232,500 Kr.
Den gl. Bygn. blev an-
vendt til Udvidelse af
Jærnbanens Varepak-
hus.

**Fyns Forsamlings-
hus**, Kongensgade 66-
68, Hj. af Dronningens-
gade, ejes af et Aktie-
selskab paa c. 2700
Aktionærer spredt over
hele Fyn. Bygningen,
der er opf. 1910 efter
Tegn. af Arkt. N. Ja-
cobsen, efter at det
tidl. Forsamlingshus,
der var opf. 1900 af
samme Arkitekt, var
brændt, indeholder en
Sal med 2200 Siddepl.
(Salen kan rumme ind-
til 3000 Pers.), dekore-

ret med Kalkmalerier af Anna E. Munch, en Foredragssal til 200 Pers., en Spisesal,
Restauration m. m. Bygningen indviedes $\frac{29}{12}$ 1910 og kostede c. 400,000 Kr. (Se
Højskolebl. 1910, Sp. 1649, og 1900, Sp. 1009).

Folkets Hus, Dansestræde, ejes af et Aktieselskab og er opf. 1904 efter Tegn.
af Arkt. N. P. Jensen. Bygningen rummer en større Sal (med Teater) og flere
mindre, der væsentligst benyttes af de organiserede Arbejdere.

V. for Banegaarden ligger ved Rugaardsvej Kommunens **offentlige Slagtehus**
og Kødkontrolstation i Forb. med et stort **Eksportslagteri**, en Pølsefabrik m. m.
Det store Bygningskompleks er opf. 1895 og ejes af et Andelselskab, best. af
c. 4000 fynske Landmænd. Eksportslagteriet, anl. 1897, slagter aarl. c. 120,000 Svin
og har c. 102 Arbejdere. Som Filial drives Assens Svineslagteri, der overtoges $\frac{1}{1}$

Posthuset og H. C. Andersens Statue.

1922 for 100,000 Kr. (Se A. Nordahl-Petersen, O. off. Slagteh. og Exportsl. 1897-1922, Odense 1922). — Længere ude ved Rugaardsvej ligger **Odense Kvægtorv**, omfattende store Haller og andre Bygninger, der ejes af et Aktieselskab.

Af **Badeanstalter** er der, efter at Idun i Vindegade blev nedlagt i 1916, nu kun 2, nemlig den midlertidige kommunale Brusebadeanstalt i Klaregades Skole (ved Holsedore) og en romersk Badeanstalt i Albanigade. I 1922 vil der blive opført en kommunal Badeanst. ved Ø.-Stationsvej efter Tegn. af Arkt. Hj. Kjær og Ingeniør G. Mengel og med en Bekostn. af c. 500,000 Kr.

Over Aaen fører 5 større **Broer**: *Frederiksbro*, over hvilken Vejen til Nyborg gaar; den er bygget 1844 af Støbejern med Kørebane af Træ af Fabrikant M. P. Allerup og er Danmarks første Jærnbros (tidl. laa her Møglebro, inden for hvilken

Toldkammerbygningen, ved Jærnbanen.

Møglebroport stod). *Albanibro*, i Albanigade, bygget 1858 af Pladejærnsdragere med Kørebane af Træ, senere (1888) forhøjet og forstærket, ligeledes af Allerup. *Klarebro*, bygget 1911, er en Jærnbetonbro, som fører over Aaen fra Klaregade til Hunderupvej. *Kastanievejsbro*, af Jærnbeton, bygget 1908, fører Kastanievejen over Aaen til S.-Boulevard. *Tietgens Bro*, af Jærnbeton, opf. 1919-21, fører Tietgens Allé over Aaen til S.-Boulevard. Den arkitektoniske Udformning af de sidstn. 3 Broer skyldes hhv. kgl. Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, Arkt. Gerhardt Poulsen og Arkt. Hj. Kjær. Foruden disse er der en Træbro for kørende i Forlængelse af Palnatokesvej (opf. 1921) og en Jærnbros for kørende (dog ikke for offtl. Trafik) fra Hunderupskov til Fruens Bøge og 3 Træbroer for gaaende, en over Slusen ved Ny-Vestergade, en fra Hannerupgaardsvej til S.-Boulevard, kaldet Højbro, og en fra Erik Bøghs Sti ved Langelinie til Fruens Bøge ved „Sorgenfri“.

Foreninger, der har mere almen Interesse, og som har egen Bygning: **Fyns Stifts patriotiske Selskab**, stiftet 1810, hvis Formaal er at fremme Landvæsen og Husflid og i det hele virke i almennyttigt Øjemed. Selskabet ejer en større Bygning til en Værdi af c. 80,000 Kr. i Vindegade 72, opf. 1873, Arkt. W. Haugsted (Tilbygning 1898 og 1907); her var tidl. Lokale for Selskabets Landbrugsskole, opr. 1855, nedl. 1902. Desuden ejer Selskabet to Legater paa tils. 12,000 Kr. (se iøvrigt J. Lauritsen, F. Stifts patr. Selsk. Hist., Odense 1868, og N. Beck, F. Stifts

patr. Selsk. gen. 100 Aar, Odense 1910). — **Haandværker- og Industriforeningen** (opstaaet 1894 ved Sammensmeltning af den gl. 1857-58 dannede Forening og en 1889 stift. Forening) har en anselig, 3 Stokv. høj Bygning paa Albani Torv, opf. 1890 i italiensk Renæssancestil efter Tegn. af Arkitekterne K. Arne Petersen og Hagemann; foruden Forenings-, Restaurations- og Selskabslokaler indeholder den en gennem 2 Stokv. gaaende i 1920 restaureret Festsal og en ud til Torvet liggende Spisesal; øverste Stokv. er udlejet til Hotel; den tidligere Haandværker- og Industriforeningsbygn. i Albanigade, en 2 Stokv. høj Bygn. med Kælder, opf. 1871 i italiensk Stil efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf, blev 1894 købt af den 1891 stift. Foren. De danske Forsvarsbrødre og ejes nu af en Sammenslutning af forskellige Afholdsselskaber („Fremad“). — **Højskoleforeningen**, stift. ^{6/12} 1896, har til Formaal paa et folkeligt og kristeligt Grundlag at samle yngre og ældre om Foredrag, Oplæsning o. l. Foreningen, der tæller c. 1800 Medl., har sit eget Hus i Slotsvænget, opf. 1909 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, med en smuk Foredragssal med Kalkmalerier af Anna E. Munch. (Se Højskolebl. 1909, Sp.

Fyns Forsamlingshus.

1511). — **Fyns Stifts Læseforening** (se p. 289). — **Kristelig Forening for unge Mænd** (K. F. U. M.) har hidtil haft Lokaler i sin egen Ejendom, Nedergade 19, hvor der forefindes Foredragssale, Bibliotek og Læseværelser samt Pensionat. Bygningen er nu solgt til Industribrug, og Foreningen har af Kommunen købt en velbeliggende Grund paa Klosterbakken, hvor der i Sommeren 1922 paabegyndes Opførelsen af en moderne Foreningsbygning efter Tegning af Arkitekt P. V. Jensen Klint. (Se 25 Aar, K. F. U. M., Odense 1908). — **Kristelig Forening for unge Kvinder** har Lokaler i egen Ejendom i Provstegade 8. Foreningen har 1921 købt den 1916 efter Arkt. Helweg-Møllers Tegn. opf. Beboelsesejendom Klaregade 19, som agtes indrettet til Foreningsbygning. (Se Kristel. Foren. f. unge Kvinder 1884-20. Nov.-1909, Odense 1909). — **Den danske Arbejderforening**, stiftet 1871, tidl. Overstræde 1, nu Nedergade 1, med Læseværelse og Bibliotek m. m. — **Frimurerlogen „Maria til de tre Hjærter“**, opr. 1791 (Beg. til den er den i 1773 opr. Loge „Skt. Knud zum goldenen Lindwurm“), har sin egen Bygn. i Albanigade 16, to Stokv. høj, opf. 1869 af røde Mursten efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf; den er sen. fl.

Gange udvidet. — **Odd-Fellow Logen**, stift. 1882, har sin Bygn. paa Hjørnet af Klingenberg og Munkemøllestræde, opf. 1889 (Arkt. N. P. Jensen). — **Frelsens Hær** har sin egen Bygning i Vindegade 100 a, opf. 1916 efter Tegn. af Arkt. N. P. Jensen.

Desuden findes et stort Antal andre Foreninger, som helt eller for største Delen er knyttede til Byen, hvoraf fremhæves *Odense Handelsstandsforening*, *Odense Kolonialhandlerforening*, stift. 1900, *Odense Manufakturhandlerforening*, *Odense kgl. priv. borgerlige Skyttelag*, stift. 1704, stadf. af Fr. IV, som i 1721 skænkede det Jordlodden „Skytteløkken“, der i 1919 overdroges til Kommunen (se H. Hansen og Wad, O. kgl. priv. borgerlige Skyttelag 1704-1904, Odense 1904,

Industripalæet.

og flere *Sangforeninger*, *Fyns Stifts Kunstforening*, stift. 1894, *Odense Murerlav*, *Odense Tømrerlav*, *Odense Smedelav*, oprettet 1446 (se J. Lauritsen, O. Smedelav gen. 400 Aar, Odense 1896), *Snedkerlavet*, stift. 1684, og 34 andre *faglige Sammenslutninger*, *De samvirkende Fagforeninger* og 67 *Fagforeninger og Forbund*, og 13 *politiske Foreninger*. Af Sportsforeninger kan nævnes *Odense Boldklub*, der har en Fodboldbane og 11 Tennisbaner i Munkemose, *Boldklubben af 1909* og *Boldklubben af 1913* foruden 3 andre Boldklubber, *Odense Gymnastikforening*, stift. 1880 (se J. From, Bidr. t. O. Gymnastikforen.s Hist. 1880-1905, Odense 1905), *Fyns Sportsrideklub* m. fl.

Af Pengeinstitutter nævnes:

Fyns Stifts Sparekasse, opr. 1832 (egentlig en Fortsættelse af den 1816 opr., 1831 ophævede Odense Bys Sparekasse), har sin Bygning paa Fisketorvet, opf. 1880 i 2 Stokv. af røde Mursten i italiensk Renæssancestil efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf; 1896-97 er den udvidet med en anselig, udvendig rigt udstyret Tilbygning med høj Gavl, efter Tegn. af Arkt. Alfred Petersen, og i 1910-11 med en Tilbygning mod N. efter Tegn. af Arkt. Helweg-Møller. I Forb. med Sparek. staar et 1838 opr. Laanekontor, med egen 3 Stokv. høj Bygn. i Staalstræde, opf. i middelalderlig Stil efter Tegn. af Arkt. Alfr. Petersen. (Se H. Maaløe, Optegn. vedk. O. Bys og Fyns Stifts Sparekasse, Odense 1881; „Architekten“ 7/10 1911).

Fyns Discontokasse, det første private Bankinstitut i Danmark, opr. 1846 af Købmd. L. Bierfreund, har sin Bygn. paa Hj. af Flakhaven og Vestergade, opf.

og Vill. Christensen, O. borgerl. Skyttelag, i „Det ny Aarhundrede“ 1904), *Odense forenede Skydeselskab*, stiftet 1817, *Odense Have-lodsselskab*, stift. 1893, har Kolonier i Kræmmermarken, ved Roersvej, og ved Kragssbjergvej, i alt c. 1200, *Grund-ejerforeningen i Odense*, *De danske Forsvarsbrødre for Odense og Omegn*, stift. 1891, *Odense Musikforening*, stiftet 1866, *Odense Kammermusikforening*

1873-74 i to Stokv. med Kælder (Boxrum), i italiensk Renæssancestil efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf, udvidet 1899-1900, Arkt. Alfr. Petersen. (Se Jul. Schovelin, Fyens Discontokasse 1846-1921, Odense 1921).

Handelsbanken (Filial af Københavns Handelsbank, opr. 1875), Vestergade 12-14. Bygn. opf. 1900 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. I Banklokalet Relieffer af Billedhugger Bærentzen forestill. Landbrug, Handel og Skibsfart. I Kælderen Boxafd.

Fyns Landmandsbank, Vestergade 33, opr. 1902, Lokalerne udvidet og forbedret i 1920-21 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. Boxrum i Kælderen.

Nationalbankens Filial, Overgade 10, aabnet 1901 (Ejendommen tilhørte tidl. Handelsforeningen). — *Odense Privatbank*, Vestergade 2, opr. 1910. — *Den danske Andelsbanks Filial*, Vestergade 30, aabnet 1921. — *Haandværkernes Spare- og Laanekasse*, Nørregade 53, opr. 1864. — *Landbo-Sparekassen for Fyn*, Kongensgade 64 (se H. Appel, Landbo-Spk. for Fyn 1869-1919, Odense 1919).

Kreditforeningen af Grundejere i Fyns Stift, Lindevej 14, Bygningen opf. i 1903 efter

Tegn. af Arkt. E. Schwanenflügel. — *De fynske Købstæders Brandforsikringsforening*, opr. 1850. Bygningen i Skt. Annagade 2 er opf. 1915 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. — Desuden flere Kreaturforsikringsforeninger, Fyns Skibsassuranceforening m. fl.

Byen har 6 **Apoteker**. Det ældste, *Løveapoteket*, blev oprettet 1549 i Jens Andersen Beldenaks Gaard paa Flakhaven af Chr. III's Livlæge Cornelius v. d. Hamsfort († 1580), 1645 flyttet til Vestergade 4, omkring 1660 til Overgade 10 (nu Nationalbankens Filial), omkring 1720 til Overgade 8 og i 1920 til Overgade 2, Hj. af Fisketorvet. Til Ejendommen Overgade 8 hører en meget stor, interessant Have. — *Svaneapoteket*, Vestergade 23, opr. 1800. — *Skt. Knuds Apotek*, Kongensgade 60, opr. 1889. — *Albani Apotek*, Hunderupvej 19, opr. 1899. — *Skt. Hans Apotek*, Nørregade 65, opr. 1902. — *Ørnen*, Vestergade 104, opr. 1920.

Af **Hoteller** nævnes: *Grand Hotel*, Jærnbanegade 8, ejes af A/S De forenede Hoteller. Bygningen opf. 1896 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, ombygget 1921 under Medv. af J. Møller-Jensen. I Restauranten en Brønd, hvortil Kunstsmedarbejdet er udf. af H. Rasmussen, Hudevad. (Se „Architekten“ 1897-98 p. 443). —

Fyns Stifts Sparekasse.

Brochmanns Hotel, Albanitorv, opf. 1853 efter Tegn. af Arkt. A. F. Andersen, i tidligere Tid Byens førende Hotel. — *Hotel Postgaarden*, Overgade 56, opr. 1763, i ældre Tid Midtpunkt for Byens offentlige Liv. Forhusets nuværende Façade stammer fra 1879. — *Nyt Missionshotel* ved Ø.-Stationsvej, opf. 1916 efter Tegn. af Arkt. Lars Egefæld, Randers. — *Parkhotellet* og *Teisens Hotel* ved Ø.-Stationsvej, *Hotel Royal* i Vindegade, *Hafnia* o. fl.

Af **Kafeer** nævnes: Teaterkafeen i Teatret, Priorkafeen, Vestergade 1, H. Jensen & L. Asmussen („Elevatoren“), Vestergade 26, P. Lundsgaard, Nørregade 49, og „Skovbakken“ ved Fruens Bøge (Arkt. Hj. Kjær).

Af andre **private Bygninger** af mere alm. Interesse kan nævnes: *Skovtykken* ved Hunderupvej, opf. 1918 for Gross. Chr. Dæhnfeldt efter Tegn. af Arkt. Hj. Kjær. — *Villa Brandt*, Hunderupvej 69, opf. 1895 efter Tegn. af Arkt. V. Dählerup. — *Nonnebakken*, Hunderupvej 20, opf. 1837, tilh. Kommunen. — *Graabrødreplads 6-7*, opf. 1910-11 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, og *P. C. Rasmussens Varehus*, Vestergade 16, opf. 1914 efter Tegn. af samme Arkitekt. — Desuden kan nævnes, at *Det borgerlige Byggeselskab* (stift. 1917) i Kræmmermarken har opført 60 Huse efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen med i alt 184 Lejl. og *Arbejdernes Boligforening* i 1917-22 ved Kanslergade, ved Fælledvej, i Kløvermosen og enkelte andre Steder 22 Huse med i alt 375 Lejl., efter Tegn. af Arkt. Hj. Kjær, Byggeföreningen „Fremad“ 48 Huse med

C. F. Tietgens Statue.

137 Lejl., Kløvermosens Byggeförening 26 Huse med 71 Lejl. og Byggeföreningen af 18. Januar og „Borgerhus“, et sammenhængende Komplex ved Skibhusvej (Arkt. Frits Christoffersen) med 54 Lejl.

Af offentlige **Monumenter** findes: **Frederik VII's Broncestatue** i overnaturlig Størrelse, modelleret af H. V. Bissen, paa Flakhaven, afsløret $\frac{5}{10}$ 1868; paa Granitfodstykket staar Kongens Valgsprog og nogle Vers af C. Ploug. Statuen har kostet 12,496 Kr., tilvejebragt ved frivillige Bidrag og 2000 Kr. fra Kommunen. Ved Foden findes Nulpunktet for Længdeberegningen af alle Landeveje, som udgaar fra Odense. — **Chr. IX's Rytterstatue** af Bronze paa en høj Granitsokkel, modell. af Aksel Hansen, opstillet i Kongens Have lige over for den nye Banegaard, afsløret $\frac{10}{10}$ 1912. Udgiften tilvejebragt ved en almindelig Indsamling. — **H. C. Andersens Broncestatue**, modell. af L. Hasselriis, afsløret $\frac{19}{10}$ 1888 i Kongens Have, flyttet 1905 til Graabrødre Plads. I Digterens Fødested i Hans Jensensstræde er der samtidig med Husets Indretning til Museum indsat en Marmortavle, og i hans Barndomshjem, Munkemøllestræde 3, blev der $\frac{2}{4}$ 1875 ligel. indsat en Marmortavle. — **C. F. Tietgens Statue** i Kongens Have lige over for Katedralskolen er modell. af Viggo Jarl, Sokkelen tegnet af Arkt. Sv. Risom, afsløret $\frac{15}{10}$ 1908. — **Thomas**

Kingos Bronzebuste i Anlægget ved Skt. Knuds Kirke, modell. af Th. Stein, paa en høj Granitstøtte, afsløret ^{14/10} 1875. — Mindesten over Amtmd., Kmhr. Jens Benzon og Hustru med Marmorrelieffer af Freund og Aarst. 1834 og 1839, rejst i Anlægget ved Skt. Knuds Kirke. — Carl Baggers Mindesten, tegnet af Billedhugger Aksel Hansen, rejst 1914 i Kongens Have i Nærheden af Jærnbangegade, flyttet 1919 til en Plads længere mod Ø. — Mindesten i Brolægningen paa Albani Torv for Skt. Knud, nedlagt 1912 paa Bekostning af Thor Lange. Den ligger paa det Sted, hvor man har antaget, at den tidl. Albani Kirke stod, i hvilken Skt. Knud 1086 blev dræbt. — En Mindesten for Stavnsbaandets Løsning rejst 1888 i Fruens Bøge i Nærheden af Pavillonen. — En Mindesten over Brygger T. Schiøtz i Fruens Bøge, rejst 1905. — En Vandkunst tegnet af Billedhugger Ølsgaard, opsat 1918 uden for Vandværket. — Paa Assistentens Kirkegaard adskillige Monumenter, se p. 281.

Parkanlæg. Foruden en Del mindre Anlæg har Byen følgende Parkanlæg: **Munkemose**, S. for Aaen, c. 10,5 ha, købt af Kommunen 1881, anlagt 1883, helt omdannet 1912-14 paa Initiativ og delvis Bekostning af Grosserer Chr. Dæhnfeldt efter Tegn. af Landskabsgartner Edv. Glæsel. Parken har en større Sø, der om Vinteren benyttes til Skøjteløbning, og flere mindre Damme. Slusen ved Ny-Vestergade er omdannet til et malerisk Vandfald. — **Kongens Have**, c. 3,5 ha, ved Jærnbangegade og Ø.-Stationsvej; oprindl. Klosterhave for Skt. Hans Kloster, der i 18. Aarh. var et Anlæg i fransk Stil, og sen. omlagdes i engelsk Stil af kgl. Haveinsp. H. Müller († 1816), erhvervedes 1907 af Kommunen og omdannedes 1918-19 efter en af Havearkt. Erstad Jørgensen udarbejdet Plan med en Bekostning af c. 36,000 Kr. Den lille Dam tilfyldtes, Plænerne omlagdes m. v., hvorved bl. a. tilsigtedes at bevare de gamle Allétræer, der delvis stod for Fald. — **Ansgar-anlægget** ved S.-Boulevard, c. 4,2 ha, den gamle Markedsplads, blev efter Landmandsforsamlingen 1900 anlagt som offtl. Park. — **Klosterhaven**, beliggende S. og Ø. for Skt. Knuds Kloster, anl. 1921, med Terrasser ned mod Bagaaen, og indeholdende en Samling af sjældne og delvis uddøde Planter og Blomster. — *Anlægget ved Nonnebakken*, 0,7 ha, udført 1905. — *Anlægget ved Juelsgade*, 0,8 ha, udført 1914. — Desuden ejer Kommunen (fra 1875) Lystskoven **Fruens Bøge** S. for Byen, c. 17 ha, med tilliggende Enge c. 25 ha, hvori 3 større og 2 mindre Restaurationspavilloner. Det er især siden 1840, da „Foreningen i Fruens Bøge“ oprettedes, at Skoven er blevet et almindeligt Udflugtssted. (Se J. Lauritsen, Tilbagebl. i Anl. af Halvhundredaarsjub. i Foren. Fruens Bøge, Odense 1890). I 1918 købte Kommunen en Del Skov- og Markarealer Ø. for Aaen, i alt 15 ha, til Udvidelse af Parken, og i 1919 afholdtes en Konkurrence om et Projekt til hele Omraadet Omdannelse til Folkepark, men Projektets Udførelse er udsat. — *Aaløkkeshoven* N. for Byen, c. 23 ha, beliggende i Skt. Hans Landdistri., erhvervedes af Kommunen i 1914. — *Læseforeningens Have*, se p. 290.

Gamle Huse. De middelalderlige Stenhuse er nu næsten alle forsvundet. I Overgade Nr. 3 dækkes Kælderen af 4 spidsbuede Krydshvælvinger, der hviler paa en muret Pille i Rummets Midte, og i Overgade Nr. 26 findes to lignende smukke Kældre (med i alt 8 Krydshvælv.) fra 14.-15. Aarh. Ved begge Husene er Ydermurene for en Del af Munkesten. Overgade Nr. 28, „Claus Mules Gaard“, stammer ogsaa i sine oprindl. Partier fra Middelalderen; Claus Berg skal have haft sit Værksted her, medens Nabogaarden (Nr. 30) forhen hed „Apostelgaarden“, fordi Façaden var prydet med 12 Apostelfigurer (G. L. Wad: Fra Fyens Fortid I p. 109 fl.). Derimod er der mange Bygninger, navnlig af Bindingsværk, fra 16.-

17. Aarh., af hvilke enkelte er af megen arkitektonisk Værdi, især i Kraft af det rigt udskaarne, dekorative Udstyr, som i Odense fremtræder med et afgjort Særpræg, yndefuldt og baaret af en frodig Livsglæde, som er uden Sideslykke herhjemme. Husene er ogsaa for en stor Del rejst af Adelen eller den højere Borgerstand. Ældst er den saakaldte Eiler Rønnovs Gaard, Nørregade Nr. 62, en 2

Fra Paaskestræde.

Stokv. høj Bindingsværksbygning, med forsurede Knægte under de fremspringende Bjælkehoveder, glat Overgangsfod og Tømmerkonstruktioner, som danner en Overgangsform mellem Gotik og Renaissance; paa Porthammeren staar foruden Bygherrens Navn ogsaa Bygmesterens M. Mads Rab, samt Aarst. 1547 (J. Lauritsen, Od. i Bild. p. 27, har urigtigt: 1541; istandsat og indrettet for Fyens Folkemuseum 1900-03, se Redegørelse for Nationalmus. 2. Afdel.'s Virksomhed siden 1892, 1908, 86-94; Chr. Ax. Jensen, i „Architekten“ 1905-06, p. 281). Hvad der findes af Bygninger fra Slutn. af 16. Aarh., kan for største Delen henføres til Oluf Bager. Af hans engang saa talrige Bindingsværksbygninger (f. Eks. den gamle Klub, Læseforeningens Gaard

og et Par Huse ved Fisketorvet), er kun meget lidt bevaret; maaske hører hertil et Stykke af Sidelængen til Hjørneejendommen Overgade Nr. 19, ud til Paaskestræde (fra 1806-46 Fattiggaard og Almueskole; her har H. C. Andersen gaaet i Skole); dette 2 Stokv. høje, 6 Fag lange Parti har særdeles smukt Snitværk (Halvrossetter m. m.; se Tegn. af ældr. n. Arkit. 1. S., 2. R., Pl. 12). Af de 4-5 Stenhuse, som Oluf Bager opførte, er der derimod et Par tilbage. Særkendet for dem er den ret rige Anvendelse af Sandstensudstyr, tøndehvævede Kældere og Husenes Beliggenhed med Siden, ikke Gavlen, ud til Gaden. Til dem hører den 3 Stokv. høje „Jordan“ paa Overgade Nr. 4, opf. 1582 (modernis. 1889). Fremdeles den gamle Amtstuegaard paa Nørregade (Nr. 29) med fremspringende Karnap paa 2. Stokv., baaret af 2 Halvsøjler, der omrammer Indgangsdøren; paa Indskriftstavlen over Døren læses bl. a., at denne O. B.'s mødrene Gaard er opf.

1586; i den hvælvede Kælders Gulv ses Renden, hvorigennem Rosenbækken flød utildækket indtil 1870'erne; en Sidefløj, med smukt Snitværk (Halvrosetter om Stolpefoden), er af Bindingsværk med 3 Stokv., men sikkert ogsaa fra O. B.'s Tid. I Overgade Nr. 11 (ofte, men urigtigt, kaldet O. B.'s fædrene Gaard; det var gamle Klub, Overgade Nr. 10) skal O. B. have boet, og her var hans Pragtsal. Huset er dog i sin Helhed sikkert ikke opført af ham, idet forefundne Spor af gammelt Murværk tydede paa, at det alt var bygget før Reformationen. Den 59 m² store og 4,4 m høje

Pragtsal laa i Stueetagen; Væggene var beklædte med Egepanel og foroven dækkede af bibelske Billeder, Loftet tavlet og med en Dekoration af nedhængende, forgyldte Granatæbler; i Hjørnet stod en prægtig Kamin (ifl. Sagnet var det i denne, at O. B. for at hædre sin Gæst Fr. II lod fyre med Kanelbark og derpaa med kgl. Gældsbreve; den Kamin, som nu er i Dansk Folkemuseum, er dog først fra 1634). Opgangen til Huset var ad en Stentrappe med Bænke ved Siderne og Bislag over. Huset er i nyere Tid helt omdannet (en usikker Rekonstruktion af Pragtsalen, se Danm. Illustr. Almanak 1857 p. 97).

Oluf Bagers mødrene Gaard.

Som et fjerde af O. B.'s Stenhuse er alm. det 3 Stokv. høje Løveapotek blevet nævnt; skønt han har ejet Grunden, og Kældrene under Huset ligner hans, er dette dog først opført efter 1680, vistnok af Borgmester Chr. Westesen (se Engelsestoft, Odense By 2. Udg. p. 578 fl., J. G. Burman Becker, En Borger i O. i 17. Aarh., Kbhvn. 1880, og E. Dam, O. Løveapoteks Hist. 1549-1903, Odense 1903). Indtil 1854 prydedes Façaden af 32 Brændtlerstavler, af lybsk Arbejde fra Tiden c. 1575, med Figurfremstillinger (flere af disse nu i Nationalmus. og Odense Mus.); 1883 blev Huset moderniseret. I Muren ind mod Gaardspladsen er indsat 2 Overtræer fra Oluf Bagerske Huse, det ene med O. B. og hans Bomærke (et opadvendt Anker) og Aarst. 1572, det andet med en versificeret Indskrift, hans og hans Hus-trus Mærker og Aarst. 1581.

Ved Graabrødreplads opførte Karen Bryske 1594 et to Stokv. højt Stenhus, hvis Ydermure endnu i det væsentlige staa; den oprindl. Vestgavl er ligeledes bevaret, indmuret i det 1873 opførte 3. Stokv.; i Muren mod Graabrødreplads sidder en

Sten med Aarst. 1594 og Bryskernes og Lungernes Vaabener. I Bygningen har nu Stiftsbogtrykkeriet Lokale; den bærer det „Hempelske Taarn“. Fra Tiden omkr. 1600 stammer den 2 Stokv. høje Bindingsværksbyggn. i Skomagerstræde (se Tegn. af æld. n. Arkit. 1. S., 2. R., Pl. 12) med sædvanlig Halvrosetdekoration, af hvilken Bygning nu kun et Par stærkt restaurerede Fag er bevaret. Omtr. samtidigt er det udskaarne Træværk, der nu er anbragt paa en Sidebygning til Gaarden Nr. 18 i Overgade. Snitværket her afgiver et af de bedste Vidnesbyrd om de Odense Billedskæreres Kunstfærdighed; paa Stolper og Løsholter ses en Jagtscene; Skraa-

Oluf Bagers mødrene Gaard, fra Gaardsiden.

stivere og Stolper er smykkede med Humleknopper og Halvrosetter, og paa Overgangsfoden er der Humleranker og Duer (se Mejborg, Gml. danske Hjem p. 57). Fra 1. Halvdel af 17. Aarh. hidrører den 2 Stokv. høje Bindingsværks-Hjørneejendom Overgade Nr. 50; Façaden til Gaden er helt ombygget (dens oprindl. Udseende gengivet i Danm. Illustr. Almanak 1857 p. 98), men ud til Mønterstræde staar Gaarden med sit rige Snitværk (Halvrosetter, Humleknopper m. m.). Ifl. en gl., men urigtig Tradition skal det kgl. Møntværksted have været

her (det fandtes i et for længe siden nedbrudt Hus paa Sortebrødre Kirkegaard); derimod beboedes det i lang Tid af Adelsmænd, hvorom 3 indmurede Overtræer minder, det ene med Falk Gøyes og Karen Billes Vaabenskjolde og Aarst. 1646, de to andre med Oberst U. v. Dewitz' og Elsebeth Hahns Vaabener og Aarst. 1667 og 1681. Vistnok fra Slutn. af 17. Aarh. er Huset Overgade Nr. 41, det eneste med bevaret Svalegang, samt en knægtbygget, 2 Stokv. høj Bagbyggn. mod Nedergade (Nr. 24). Hertil kommer fl. andre, men mindre karakteristiske Bindingsværksbygninger (Frue Kirkestræde 3, Odense Slots Konsolhus o. a.); mange er forsvundne i den senere Tid, saaledes Vestergade 76 fra 1631 (Tegn. af æld. n. Arkt. 1 Saml., 3. R., Pl. 13; nedrevet 1903), et i Paaskestræde (Nr. 4) og Smedekroen (Hj. af Paaskestræde og Nedergade) fra 1575; Tømmerværket fra den sidste Gaard er anvendt ved en Kunstnerbolig i Valby ved Kbh. (se E. Schiødt, i Tidsskr. for Kunstind. 1891 p. 149 fl.). Flere Port- og Dørhamre fra nedbrudte Bygninger er dog endnu bevarede (den smukkeste Porthammer, fra 1600, med Margrethe Skovgaard til Sanderumgaards fædrene og mødrene Vaaben, hvilken indtil 1879 sad paa Klingenberg Nr. 9, er nu forsvundet). — Odensens næste store Byggeperiode falder i sidste Halvdel af 18. Aarh., fra hvilken Tid en Række glatte Bindingsværksgaarde er bevaret, saa-

ledes Vestergade 67, 72, Overgade 14, 26, 47, samt en Del grundmurede eller pudsklædte Façader. Karakteristiske, glatte, 2 Stokv. høje Forsider med gennemløbende Karnap er Torvegade Matr. Nr. 424, Nedergade 27, samt Nørregade 69. Overgade 60, opf. 1764 af Købmand Hans Leopold, er en anselig Bygning med glatte Pilastre fra Sokkel til Gesims, og Overgade 64 skriver sig fra samme Periode, medens Overgade 66, „Skolegaarden“, med sine korinthiske Pilastre, samt Nørregade 69 er prægede af Nyklassicismens Smag. (Litt.: Holger Hansen, En Gaard i Odense, i „Fra Ark. og Mus.“ I. — S. Forf., Den gl. Gd. i Skt. Anneg. i O., Fyens Stiftstid. ^{2/10} 1903. — Chr. Reimer, Lidt om tre Odensegaarde, i Aarb. f. Odense A. 1913).

Indbyggertallet var $\frac{1}{2}$ 1921 49,469 (1801: 5782, 1850: 11,122, 1901: 40,138) med de foranævnte Forstæder 62,291.

Efter Erhverv fordeltes Folkemængden i Købstaden 1911 (42,237) sig i flg. Grupper: 20,137 levede af Haandv. og Ind., 8743 af Handel o. l., 2669 af Transport, 888 af Landbrug, 153 af Mejeridrift, 3287 af immat. Virksomhed, 2629 af Tyendegerning o. l.,

2209 af egne Midler, 908 væs. af offtl. Underst., 614 var uden angivet Erhverv.

Skibsfart. Ved Odense Toldsted var der ved Udg. af 1920 hjemmehørende 31 Sejlskibe med en saml. Tonnage af 6445, 17 Motorsk. med 113 og 16 Dampsk. med 2360 R.T., samt 167 Baade (under 4 R.T.). I den udenrigske Fart klareredes 1920 for indg. 549 Skibe med 96,464 Tons Gods, deraf 238 Dampsk. med 65,990, for udg. 423 Skibe med 18,729, deraf 171 Dampsk. med 12,570; i den indenrigske Fart for indg. 827 Skibe med 34,112, deraf 161 Dampsk. med 17,711, for udg. 914 Skibe med 19,888, deraf 202 Dampsk. med 9587 Tons Gods.

Ved Odense Toldsted indbragte Indførselstolden 19^{20/21} 2,520,308 Kr., Afgift af Spiritusproduktion 3,423,190 Kr., Tobaksafgifter 673,177 Kr.

Der afholdes Markeder hver Mandag (eller, hvis det er Helligdag, den paafølg. Onsdag) med Heste og Kreat. paa Sortebrødretorv og Kvægtorvet, desuden et i Juli (Skt. Knuds Marked) med Heste paa Dyrskuepladsen. Torvedag hver Onsdag og Lørdag.

Af større Fabrikker og industrielle Anlæg kan fremhæves: Maskin-

Mønterstræde.

fabrikker og Jærnstøberier: *Thomas B. Thriges Fabrik* for Elektromotorer, Elevatorer o. l., Tolderlundsvej, grundl. 1894, der normalt beskæftiger 170 Funktionærer og 700 Arb. *M. P. Allerups Efterfølgeres Maskinfabrik*, S.-Boulevard, grundl. 1836 (Aktiekap. 660,000 Kr., 30 Funktionærer, 300 Arb.). *De forenede Automobilfabrikker A/S* (den gamle Rytterkaserne i Pjentedamsgade), forh. Thomas B. Thriges Automobilfabrik, opr. 1910 (200 Arb.). *Dansk Akkumulator- og Elektromotorfabrik*, Ørstedsgade, opr. 1906 (Aktiekap. 300,000 Kr., 150 Arb.). *Dansk Elektromaskin-Aktieselskab*, Skibhusvej, opr. 1921 (Aktiekap. 300,000 Kr., 75 Arb.). *Allerups nye Maskinfabrik*, Rugaardsvej, opr. 1901 (Aktiekap. 70,000 Kr.). *Smith & Co.*, Cyklefabrik, Kochsgade, opr. 1894, A/S fra 1910 (Aktiekap. 500,000 Kr., 85 Arb.). *Frederiksgades Jærnstøberi og Maskinfabrik*, forhen H. Rasmussen & Co., grundl. 1856, A/S 1921 (Aktiekap. 400,000 Kr., 12 Funktionærer og 100 Arb.). *Phønix*, Østergade og Ramsherred, opr. 1889. *Brandt & Co.*, Nørrebro Jærnstøberi, opr. 1873, A/S 1912 (Aktiekap. 500,000 Kr., 100 Arb.). — Klædefabrikker: *Brandts Klædefabrik*, Vestergade 73, grundl. 1869, A/S 1897 (Aktiekap. 700,000 Kr., 225 Arb.). *Mogensen og Dessau's Væverier*, Lindevej og Rugaardsvej, grundl. 1874, Væveriet i Vindegade 1856, A/S 1902 (Aktiekap. 600,000 Kr., 40 Funktionærer, 330 Arb.). *Gustav Krüger & Co.'s Klædefabrik*, Filosoifgangen 2, grundl. 1875, A/S 1911 (Aktiekap. 400,000 Kr., 125 Arb.). — Bryggerier: *Albani Bryggeri*, grundl. 1859, A/S fra 1866 (Aktiekap. 900,000 Kr.), Bygningen i Tværgade 19 er opf. 1859 i gammel Stil og senere mange Gange udv. Samme Selskab driver desuden fra 1905 *Slotsbryggeriet* i Nørregade 45, og en Mineralvandsfabrik fra 1915 (i alt 245 Arb.). *Bryggeriet „Odense“ A/S*, i Holsedore, opr. 1876, Bygningen ned mod Filosoifgangen opf. efter Tegn. af Arkt. Gerhard Poulsen (Aktiekap. 400,000 Kr., 80 Arb.). *De forenede Mineralvandsfabrikker*, A/S, opr. 1896 (Aktiekap. 232,000 Kr.). — Møller: *Munke Mølle*, oprindl. anl. af Skt. Knuds Kloster omkr. Aar 1100, ved Aaen ud for Munkemøllestræde (se Munkemølle i O. 1881-1905, Odense 1905); i 1903 flyttede Virksomheden ned ved Havnen (32 Arb.). *„Dampmøllen Victoria“*, A/S, ved Havnen, opr. 1904 væsentlig foranlediget ved, at Kommunen i 1903 købte Ejby Mølle (Aktiekap. 200,000 Kr., 24 Arb.). *Odense Savmølle*, Rugaardsvej, opr. 1899 (Aktiekap. 80,000 Kr.).

Sukkerkogeriet „Odense“, tilhører A/S, De danske Sukkerfabrikker og omfatter et Areal paa 8,2 ha, beligg. mel. Vesterbro og Roersvej. Fabrikken blev opf. 1872-73 under G. A. Hagemann's Ledelse. Bygningerne er opf. af Arkt. C. Lendorf efter tysk Forbillede. Fabrikken modtager Sukkerroer fra Omegnen pr. Hestevogne; men langt de fleste Roer tilføres ad Jærnbanerne. Dampkedlernes Hedeflade er 1658 m², Maskinkraften 1006 HK, Elektricitetsprod. 560 KW og Vandforbruget 420 m³ pr. Time. Ejendomsskylden er 1,804,000 Kr. Fabr. er gentagne Gange udvidet. Den forarbejdede 1873 4043 Tons Sukkerroer fra 195 ha og 1920 81,841 Tons fra 4114 ha. I Kampagnen beskæftiges 312 Mand, uden for denne 107 Mand. Den ene Skorsten er 43 m høj, den anden 50 m.

Fyns Glasværk ved Ørstedsgade, opr. 1874, ejes af A/S De forenede Glasværker (Aktiekap. 755,000 Kr., 330 Arb.).

Desuden kan nævnes: *N. Torrings Cigarfabrik* i Nedergade, *Arbejdernes Aktiebageri*, Vindegade, *N. N. Blumensaadts Fabrikker* (Sæbe) i Nedergade (grundl. 1835), *Hagen & Sievertsen*, Æskefabrik og Stentrykkeri, Nedergade (opr. 1851), *Wilh. Longreens Fabrikker*, Nedergade (Nybygning 1920, Arkt. Vald. H. Hammer), *Dansk Møllestensfabrik*, Rugaardsvej, *Koopmanns Svineslagteri*, Rugaardsvej, *Odense Pølsefabrik*, Overgade, *Roulunds Fabrikker*, Rugaardsvej, (Driv-

remme, Aktiekap. 800,000 Kr.), *Møbelfabrikken „Freja“*, Kochsgade, *Skandinavisk Gummifabrik*, Rugaardsvej, *Fyns Konservesfabrik*, Jarlsberggade (grundl. 1896), *De fynske Salt- og Kokesværker*, Havnen, *J. L. Harboes Tapetfabrik* o. fl.

Bogtrykkerier: *Fyens Stifts Bogtrykkeri*, opr. 1771, Graabrødreplads, *Miloske Bogtrykkeri*, Nørregade, opr. 1847. (Se C. Nyrop, *Huset Milo* i O. 1748-1898, Odense 1898), *Poul Søndergaard*, Vestergade 57, *Hagen & Sørensen*, Overgade 19, tillige litografisk Anstalt, *Dagbladenes Trykkerier* o. m. fl.

Af større Handelsselskaber kan nævnes: A/S *L. Dæhnfeldt*, grundl. 1850, Selskabet stift. 1913 (Aktiekap. 1,600,000 Kr.), har Kontorbyggn. i Pantheonsgade 5 (opf. 1918, Arkt. Hj. Kjær), Pakhus ved Aaløkkeallé, Forsøgsgartneri ved Hunderupvej, Forsøgsgaarden Hinnerupgaard og Løgmarker ved Stige m. m. (130 Funktionærer, 85 Arb.), *Rasmus Holbeck & Søn*, opr. 1830, A/S 1913 (Aktiekap. 600,000 Kr.), *Odense Kulkompagni* ved Havnen, *Laur. Andersen* (Kulforretning), *Langelands Korn-, Foderstof- og Gødningsforretnings* Filial har Kontor paa Nørregade 68 (omb. af Arkt. Hj. Kjær) og Pakhuse ved Havnen, *Korn- og Foderstofkompagniet*, *Wilh. R. Maegaard* (grundl. 1849), *Joh. Weimann*, *Odense Vinkompagni*, Klostervej (Bygningen opf. 1917 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen. Se O. Vinkompagni 1895-1920, Odense u. A.), *Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger*, Nørregade 77-79, Forhuset opf. 1915 (Arkt. N. Jacobsen), flere Ægforretninger o. m. a.

Fyns Redningskorps, stift. 1919, har Station paa Klostervej (Arkt. Hj. Kjær).

Der findes 6 Entreprenørfirmaer, hvoriblandt *Hans Jørgensen & Søn* og *J. L. Østlund & Søn*.

I Odense udgives 6 Aviser: „*Fyens Stiftstidende*“, paabegyndt 1772 af Chr. Gormsen Biering under Navn af kgl. privilegeret Odense Adresse-Contoires Efterretninger (se J. Lauritsen: Tilbageblik paa Fyens Stiftstidendes 1ste Aarh., Odense 1872). Bygningen ud imod Lille-Graabrødrestræde, i sirlig Renæssancestil, opf. c. 1865 efter Tegn. af Arkt. C. Lendorf; Bygningen ud imod Graabrødreplads opf. 1919 efter Tegn. af Arkt. Olaf Petri. Inde i Gaarden findes forskellige gamle Bygningssdele, hvorom nærmere p. 314. (Se H. St. Holbeck, F. Stiftst. gen. halvandet Aarh., Odense 1922). „*Fyens Tidende*“, grundl. 1872, har sin egen Bygning paa Fiskeforvet, opf. 1907 efter Tegn. af Arkt. N. Jacobsen, „*Fyns Socialdemokrat*“, grundl. 1896, har til Huse i Kongensgade 65 (Arkt. Hj. Kjær), „*Fyns Venstreblad*“, grundl. 1892, ejes af A/S Den radikale Presse, „*Odense Avis*“, grundl. 1898, og *Afholdsdagbladet*, grundl. 1906. Desuden udgives en stor Del Uge- og Maanedblade, som Odense Uge-Revue m. fl.

Kreaturholdet var ^{15/7} 1921: 217 Heste, 452 Stk. Hornkv. (deraf 287 Køer), 13 Geder, 45 Faar, 246 Svin (1914: 669).

Byens Øvrighed bestaar af Politimesteren, en kongelig og en folkevalgt Borgmester; Byraadet bestaar af 24 Medlemmer foruden af den folkevalgte Borgmester som Formand.

Finansielle Forhold. Indtægter 19^{18/19} (i 1000 Kr.): 4471, deraf Ejendomsskatter 410, personlige Skatter 3002, Formue- og Erhvervsindtægter 813; Udgifter 3712, deraf Byens Bestyrelse 203, offtl. Understøttelse 1365, Skolevæs. 441, Rets- og Politivæs. 280, Medicinalvæs. 342, Gader, Veje og Kloaker 149, Renter af Gæld 538. Aktiver ^{31/3} 1919: 20266, Gæld: 15416. Skatteproc. udgjorde 19^{20/21} 6,5, Ligningsproc. 7,4.

Kommunens faste Ejendomme er: Raadhuset, Slottet, Skolevæsenets Byg-

ninger, Forsørgelsesanstalten, det militære Sygehus, Fodfolksetablisementet, Eksercerhuset, Vandværket, Elektricitetsværket, Skt. Knuds Kloster, Alderdomshjemmet, Børnehjemmet, Ejby Mølle, Nonnebakken, Ridehuset, 2 Krudthuse, Renovationsvæsenets Bygninger i Vognmandsløkken og Tornehøjsløkken*), Pavillonerne i Fruens Bøge, forskellige Ladebygninger, en Del Beboelsesbygninger opf. i Anledning af Bolignøden og en Del ældre Beboelsesbygninger erhvervet af Hensyn til nye Gadeanlæg. Endelig har Kommunen Part i Sygehusene og Domhuset. I alt er Kommunens Bygninger opført til en Værdi af c. 13 $\frac{1}{4}$ Mill. Kr. og Inventaret til 1 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

Kommunens Jorder omfatter i alt 754 ha, hvoraf 133 ha (Elsesminde, købt 1919) ligger i Sanderum S. De vestl. Marker, som har tilhørt Kommunen fra gl. Tid, andrager 294 ha, Kræmmermarken, købt 1868, oprindl. 66 ha, nu ved Salg formindsket til 31 ha, Aaløkkemarken, købt 1915, 32 ha, Gaarden i Bolbro, købt 1894, 23 ha, Sanderum Markerne, købt 1877, 14 ha, Tornehøjsløkken, købt 1892, 11 ha og Rødegaardsløkken 33 ha. Af disse Jorder er 129 ha under kommunal Drift foruden Elsesminde, der drives som en Gaard for sig, 27 ha udlagt med Græs, 95 ha udlejet til Haver, 72 ha bortforp. til Jordbrugere, 71 ha udlagt med Græs til Eksercermark og Flyveplads. I alt er Kommunens Jorder vurd. til 4 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

Politiet bestaar foruden af Politimesteren af følgende: 1 Politiassistent, 7 Overbetjente, 5 Inspektionsbetjente og 50 Politibetjente samt 1 Bud. Statspolitiet Afdeling i Odense, der ledes af Politimesteren, bestaar af 2 Vagtmestre, 1 Overbetjent og 5 Betjente. (Borgervæbningen ophævedes $\frac{1}{7}$ 1870).

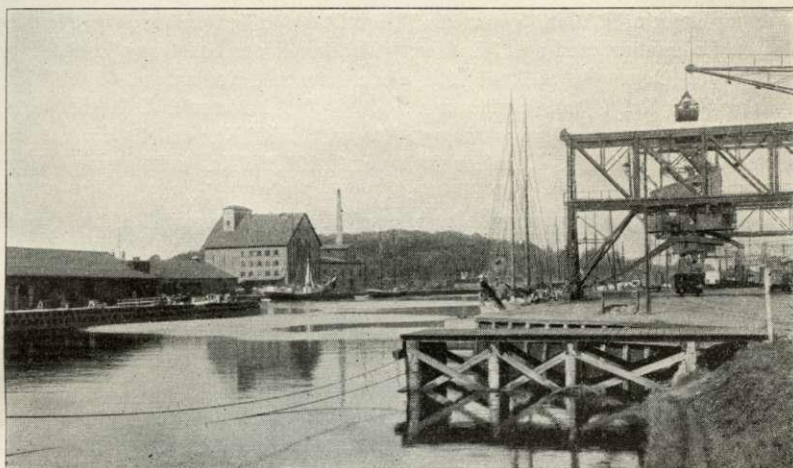
Brandkorpsen bestaar af Brandinspektøren, et fast Brandmandskab, omfattende en Brandmester, en Sprøjtefører og 4 Brandmænd og en Reserve, omfattende en Vicebrandinspektør, 3 faste Assistenten, 2 Skorstensfejermestre, 5 Sprøjteførere, 1 Vandmester og 29 Brandmænd, hvoraf 1 tillige er Bud for Brandvæsenet. Det faste Mandskab har Bolig paa Brandstationen og allarmes ved et lokalt Allarm-anlæg. Reservemandskabet allarmes fra Stationen ved Ringeledninger, der tillige kan benyttes til Telefonering. Om Brandstationen se p. 282 (om Brandvæsenets tidl. Ordning se F. M. Andersen: De borgerlige Korps i Odense, Od. 1899).

I *Fyens Stifts Sparekasse* (opr. 1832) var $\frac{31}{100}$ 1920 Indsk. 102,112,589 Kr., Reservef. 4,741,811 Kr. I *Landbosparekassen for Fyen* (opr. 1869) var $\frac{31}{100}$ 1920 Indsk. 43,897,580, Reservef. 1,248,977 Kr. I *Handelsbankens Filial i Odense* var $\frac{31}{100}$ 1919 Sparekasseindsk. 9,115,488 Kr. I *Fyens Discontokasse* (opr. 1846) var $\frac{31}{100}$ 1920 Aktiekap. 9 Mill., Indsk. 53,680,093, Reservef. 5,491,262 Kr. I *Fyens Landmandsbank* (opr. 1902) var $\frac{31}{100}$ 1920 Aktiekap. 3 Mill., Indsk. 26,319,775, Reservef. 1 Mill. Kr. I *Odense Privatbank* (opr. 1910) var $\frac{31}{100}$ 1920 Aktiekap. 1 Mill., Indsk. 4,504,448, Reservef. 148,779 Kr.

Odense Havn og Kanal. I ældre Tid var Terrænet mellem Odense og Havet for største Delen dækket med Vand helt ind til Byens nordl. Udkant, hvor Vandarealet bredte sig ud til en Sø, kaldet Næsbyhoved Sø, men paa Grund af Vandets ringe Dybde var Sejladsen her besværlig. En Tid var Aaen Søvej og Landsbyen Biskorup indtil omkring 1572 Landingsplads, derefter blev Handelen paa Odense i væsentlig Grad drevet over Kerteminde og Munkebo ved Kertinge Fjord, men samtidig benyttede Skibene Odense Fjord op til Skibhusene, hvorfra Varerne

*) Dag- og Natrenovationen besørges af Kommunen og sorterer under Markudvalget. Der er to Renovationsanstalter, en opf. 1882 2 km V. for Byens Centrum og en opf. 1892 omtr. 3 km Ø. for det.

kørtes til Odense. Tillige anvendtes Stige om Sommeren og Klintebjærg om Vinteren som Ladeplads. Disse Besejlingsforhold var dog meget utilfredsstillende og saa langt tilbage som i 1717 arbejdede man paa Planen om Gravning af en Kanal fra Byen ud til Fjorden. Disse Bestræbelser førte dog ikke til noget Resultat, før Odense Handelsstand i 1793 henvendte sig til Stiftsbefalingsmand Buchwald, der med stor Energi førte Sagen frem for Regeringen, som besluttede for Statens Regning og efter Anbefaling af „Odense Kanal-Udførelses Kommission“ at grave en 13,000 Al. (8,2 km) lang og 8 Fod (2,75 m) dyb Kanal fra Fjorden ved Stige og ind forbi Næsbyhoved Slotsbanke til Odense, hvor der da skulde anlægges et Havnebassin med Bolværk. Arbejdet udførtes i 1797-1804 for en samlet Udgift af c. 170,000 Rd., og i 1803 sejlede det første Skib op gennem Kanalen. Staten ejede

Odense Havn.

Kanalen indtil 1858, da Odense Kommune købte den for 100,000 Rd. Senere har der gentagne Gange fundet Udvidelser og Uddybninger Sted. I 1876 til 3,4 m og i 1883-86 til 4,1 m samtidig med at det nuværende Østre Havnebassin blev paabegyndt. I 1889-91 uddybedes til 4,7 m og det nye Havnebassin udvidedes, og i 1901-04 uddybedes Kanalen til 6 m og Havnen til 6,3 m. Ved denne Lejlighed blev den midterste Trediedel af Kanalen flyttet mod Vest til den Linie, den nu følger, og Bogø Strand, der var solgt fra i 1875, blev atter købt, inddæmnet og delvis opfyldt. I Tiden fra Marts 1919 til Okt. 1921 er Sejlløbet, der har en samlet Længde fra Odense til Gabet af 22 km, uddybet til 7,5 m Vanddybde, gennemgravet og afrettet paa forskellige Steder i Kanalen og Fjorden, og Havnen er udvidet med et noget større Svejebassin. Udgifterne, der androg c. 7 Mill. Kr., tilvejebragtes ved Tegning af et Obligationslaan mellem Byens og Omegnens Beboere. Kanalen har nu en Bredde foroven af 56-80 m og en Bundbredde paa 22-24 m paa lige Strækning og 27-32 m i Krumningerne, medens Sejlløbet i Fjorden har en Bundbredde paa 25-50 m. Havnen bestaar som omtalt af 2 Bassiner, det ældre, det vestlige, er 500 m langt og 28 m bredt (Vanddybde 2,75-4 m), det østlige er 400 m langt og 45-80 m bredt (Vanddybde 5,0-7,5 m) foruden Svejebassinet, i alt et Vandareal paa 86,000 m². Den samlede Længde af Bolværkerne

er 1665 m, deraf 915 m paa 7,5 m Vanddybde. Kajerne er velforsynet med mekaniske Losseapparater; der findes saaledes 3 Kulkraner med Ydeevne 65, 60 og 30 Tons pr. Time; 2 pneumatiske Kornelevatorer ydende 70 og 40 Tons pr. Time, samt 3 Spandekædelevatorer for Korn, 45, 25 og 15 Tons pr. Time, og flere andre Anlæg er projekteret. Kajerne er endvidere forsynet med elektrisk Lys og Vandledning til Skibenes Forsyning, og Jærnbanespor findes overalt. Nord for Havnen findes et Petroleumstankanlæg og et i 1918 anlagt Staalskibsværft. Til Havnen hører store Arealer langs Havnen og Kanalen, saaledes Ny-Tolderlund 23 ha, Sømosegaard 27 ha, og den i 1913 erhvervede Gaard *Hedevigslund* paa 75 ha m. m., i alt 250 ha. Havnevæsenet disponerer over 2 kraftige Bugserbaade, hvoraf den ene tillige kan bruges som Isbryder, en større og 2 mindre Motorbaade. Ved Gabet er der et Fyr (Enebærøde, Vinkelfyr, opr. 1869, hvidt, 14 m højt Taarn; Flammens Højde o. H. 13 m, Synsvide 12 Sømil) og en Lodsstation; ved Stige ligeledes en Lodsstation med i alt 7 Lodser; i Kanalen er der Lodsvang for Skibe over 100 RT. Ved Udgangen af April 1921 ejede Havnen i Kontanter 1,401,387 Kr., i Kapitaler 6000 Kr., i faste Ejendomme 947,405 Kr., i Materiel (2 Bugserbaade, 3 Motorbaade, 1 Dampmuddermaskine og 2 Kraner) 102,500 Kr.; endelig vurderes selve Kanalen til 10,999,019 Kr. Kanalens Gæld var 12,176,196 Kr. Indtægterne i Havne- og Broenge var i 19^{20/21} 554,878 Kr. (19^{19/20} 304,843 Kr., 19^{18/19} 171,079 Kr., 19^{17/18} 154,985 Kr.). Havnevæsenet bestyres af et af Byraadet nedsat Udvalg, og den umiddelbare Ledelse forestaas af Havneingeniøren og Kanalfogden. (Se J. Lauridsen: *Søvejene til O.*, Odense 1873. — Havneingeniør Th. Clausen: *Uddybning og Forbedring af Sejllobet til O.* 1920-21, Odense 1921).

I gejstlig Henseende udgør Købstaden med Vor Frue Landsogn og Skt. Hans Landsogn eet Provsti, Odense Købstads Provsti. Provsten er tillige Stiftsprovst for Fyns Stift. Købstaden deles i 4 Pastorater: 1) Odense Vor Frue Sogn, 2) Skt. Knuds S., 3) Skt. Hans S. og 4) Ansgars S. Et nyt Sogn, den sydl. Del af Skt. Knuds S., er ved at blive udskilt (Kirke paa Bülowvej, se p. 280).

Byen er Bolig for Biskoppen og Stiftsprovsten for Fyns Stift, samt for Amtmanden over Odense Amt, der tillige er Stiftamtmand for Fyns Stift. Byen er endvidere Bopæl for Dommeren i civile og for Dommeren i kriminelle Sager for Retskredsens Odense Kbst. m. m. (se p. 269), for Dommeren i Retskr. Odense Hrd. m. m., for Politimesteren for Politikredsens Odense Kbst. m. m. og Politimesteren for Politikr. Odense Hrd. m. m. samt for Landsarkivaren for Fyn. Den hører til Odense Amtstuedistr. (Amtsforvalteren bor her), Odense Lægekr. (Amtslægen, der tillige er Kredslæge i O. Lægekr., bor her), og har 6 Apoteker. Byen hører til (og er Valgsted for) Amtets 1. og 2. Folketingskr. (Opstillingskr.); den udgør Odense Skatte- og Odense Skyldkr. og hører til Amtets 1. Forligskr. og 3. Udskrivningskr. 145. og 148. Lægd, samt er Sessionssted for 3. Udskrivningskr. 109., 112-121. og 127-164. Lægd.

Ved Odense Toldsted er ansat 1 Toldinspektør, 1 Toldkasserer, 4 Toldkontrolører og 17 Toldassistenter. Ved Postvæsenet er ansat en Postmester, 7 Postkontrolører og 16 Postassistenter; ved Overpostinspektoratet i 2. Distr. 1 Overpostinspektør, 1 Postinspektør, 1 Fuldmægtig og 1 Assistent. Ved Telegrafvæsenet, hvorunder Statstelefonen, er ansat 1 Bestyrer, 4 Kontrolører og 18 Assistenter.

De fynske Jærnbaner. Odense er Knudepunktet for de talrige fynske Jærnbaneanlæg. Allerede i 1850'erne var der Planer oppe om Baneanlæg paa Fyn, og

ved Lov af 1857 bemyndigedes Regeringen til at give Koncession paa en Bane fra Nyborg over Odense til Lille-Bælt, men den kom ikke den Gang til Udførelse. Ved Lov af $\frac{10}{8}$ 1861 om de jysk-fynske Baneanlæg bestemtes, at der skulde anlægges en Bane fra Nyborg over Odense til Middelfart; ved Lov af $\frac{11}{2}$ 1863 ændredes det til, at Endepunktet skulde være Strib, og den 83 km lange Bane (kaldet Dronning Louises Bane) aabnedes $\frac{7}{6}$ 1865; dens Drift overtoges af Regeringen fra $\frac{1}{4}$ 1867. Ved Lov af $\frac{28}{5}$ 1870 fastsloges Anlægget af Dampfærgelejer ved Fredericia og Strib samt Anlæg af en Skibsbro ved Nyborg med tilhørende Sporforbindelse (færdige Marts 1872). Ved Lov af $\frac{28}{5}$ 1873 bemyndigedes Regeringen til at give Eneret paa Anlæg og Drift af en privat Bane Odense-Svenborg som en let, normalsporet Bane, hvortil Staten kunde tilskyde indtil 80,000 Kr. pr. Mil, for hvilket Beløb den blev Aktionær, samt den halve Ekspropriationsudgift. Bevillingen meddeltes under $\frac{20}{5}$ 1874. Denne sydfynske Bane aabnedes $\frac{12}{7}$ 1876, er 46,8 km lang og kostede c. 430,000 Kr. pr. Mil. I Driftsaaret 19²⁰/₂₁ udgjorde Antallet af Rejsende 711,596, Totalvægten af Gods og Kreat. 266,162 Tons. Den ejes og drives af det sydfynske Jærnbaneselskab. Ved Lov af $\frac{10}{6}$ 1879 anlagdes Faaborg-Ringe Banen som Statsbane med et Tilskud af 80,000 Kr. pr. Mil fra de vedk. Kommuner; den aabnedes $\frac{3}{4}$ 1882, er 29,4 km og kostede c. 300,000 Kr. pr. Mil. Driften overtoges af det sydfynske Jærnbaneselsk. mod en Forpagtningssum af 3 % af Anlægskapitalen. Ved Lov af $\frac{18}{2}$ 1881 anlagdes Statsbanen Assens-Tommerup efter samme System som Odense-Svenborg Banen; den aabnedes $\frac{1}{6}$ 1884, er 29,2 km og kostede c. 490,000 Kr. pr. Mil, hvoraf Kommunerne tilskød 90,000 Kr. pr. Mil samt Ekspropriationsudgiften. Ved Lov af $\frac{28}{4}$ 1881 indførtes der Dampfærgefart fra Korsør til Nyborg, hvorefter der anlagdes Dampfærgeleje i Nyborg samt en Bane fra Nyborg til Knudshoved og Slipshavn; Dampfærgen toges i Brug $\frac{24}{11}$ 1883. Ved Lov af $\frac{18}{8}$ 1881 bemyndigedes Regeringen til at give Eneret for 80 Aar paa en privat Bane Odense-Bogense; Bevillingen meddeltes $\frac{11}{4}$ 1881, og Banen aabnedes $\frac{1}{7}$ 1882, er 38,1 km og kostede 270,000 Kr. pr. Mil. (Se Nordfynske Jernbane 1882-1907, Odense 1907). Denne Bane, den nordfynske Jærnbane, der ejes af det nordfynske Jærnbaneselskab, som har Sæde i Odense, befordrede i Driftsaaret 19²⁰/₂₁ 372,706 Rejsende; Totalvægten af befordret Gods og Kreaturer udgjorde 103,450 Tons. Ved Lov af $\frac{8}{5}$ 1894 bestemtes Anlægget af en Statsbane Nyborg-Ringe, den aabnedes $\frac{1}{6}$ 1897 og er 26,4 km lang. Den er bortforpagtet til det sydfynske Jærnbaneselskab mod en Afgift af 2 % af Anlægskapitalen og det Overskud, der maatte fremkomme ud over de 2 %, indtil i alt 3 %. Paa Strækningen Nyborg-Faaborg befordredes i Driftsaaret 19²⁰/₂₁ 393,848 Rejsende; Totalvægten af Gods og Kreaturer udgjorde 110,779 Tons. Ved Lov om Privatbaneanlæg af $\frac{8}{5}$ 1894 (Eneretsbevilling af $\frac{22}{12}$ 1894)) bestemtes Anlægget af en Svenborg-Nyborg Bane, den aabnedes $\frac{1}{6}$ 1897, er 37,7 km lang, ejes af Svenborg-Nyborg Jærnbaneselsk., men er fra $\frac{1}{8}$ 1902 bortforpagtet til det sydfynske Jærnbaneselsk. I Driftsaaret 19²⁰/₂₁ befordredes 273,311 Rejsende, og Totalvægten af Gods og Kreat. udgjorde 56,018 Tons. I Henh. til Lov af $\frac{8}{5}$ 1894 byggedes ligeledes Odense-Kerteminde-Martofte Banen (Eneretsbevilling af $\frac{6}{5}$ 1896), 35,6 km; den aabnedes $\frac{5}{4}$ 1900; Strækningen Dalby-Martofte dog først $\frac{20}{2}$ 1914. Banen, der ejes af Odense-Kerteminde-Martofte Jærnbaneselsk., befordrede i Driftsaaret 19²⁰/₂₁ 303,901 Rejsende; Totalvægten af befordret Gods og Kreat. var 68,864 Tons. I Henh. til Lov af $\frac{21}{4}$ 1903 og Eneretsbevilling af $\frac{14}{11}$ 1903 byggedes Odense-Nørre-Brøby-Faaborg Banen, 51,2 km, der aabnedes $\frac{8}{10}$ 1906.

Banen, der ejes af Odense-Nørre-Broby-Faaborg Jærnbaneselsk. og er bortforpagtet til det sydfynske Jærnbaneselsk., befordrede i Driftsaaret 19^{20/21} 255,415 Rejsende; Totalvægten af Gods og Kreat. var 74,460 Tons. I Henh. til Lov af 27/5 1908 og Eneretsbevilling af 27/6 1909 anlagdes den nordvestfynske Jærnbane (Odense-Brænderup-Middelfart og Brænderup-Bogense), 60,8 km, der aabnedes 5/12 1911. Banen, der ejes af det nordvestfynske Jærnbaneselsk., befordrede i Driftsaaret 19^{20/21} 438,283 Rejsende; Totalvægten af befordret Gods og Kreat. var 96,395 Tons. I Henh. til Lov af 27/5 1908 og Eneretsbevilling af 15/6 1914 byggedes Svenborg-Faaborg Banen, 26,4 km, der aabnedes 24/11 1916. Den ejes af Svenborg-Faaborg Jærnbaneselsk., men drives af det sydfynske Jærnbaneselsk. I Driftsaaret 19^{20/21} befordredes 156,430 Rejsende, og Totalvægten af Gods og Kreat. udgjorde 24,226 Tons.

I Driftsaaret 19^{20/21} befordredes*) med Statsbanerne fra Odense 385,587 Personer; Totalvægten af Gods og Kreat. ankommet med Statsbanerne udgjorde 226,361 Tons og afgaaet fra Odense 144,137 Tons. Med Sydfynske Jærnbane befordredes samme Driftsaar 200,830 Personer fra O.; Totalvægten af Gods og Kreat. ankommet til O. med disse Baner var 63,638 Tons, og afgaaet fra O. 99,049 Tons. Med Odense-Kerteminde-Martofte Banen afrejste 81,069 Personer fra O. og ankom 22,029 Tons Gods og Kreat. og afgik 17,670 Tons. Med nordfynske Jærnbane afrejste fra O. 76,491 Personer og ankom 35,715 Tons Gods og Kreat. og afgik 34,608 Tons. Med nordvestfynske Bane afrejste fra O. 99,186 Personer og ankom 27,254 Tons Gods og Kreat. og afgik 19,814 Tons.

Odense staar i Dampskibsforbindelse med København (over Samsø) 2 Gange ugentlig, med Newcastle 1 G. og med Leith 1 G. ugentlig (Det forenede Dampskibsselskab).

Historie. Som Navnet viser, gaar Byens Oprindelse tilbage til Oldtiden. Det oprindelige Navn er *Othensve*, ϑ : Odins Helligdom. Allerede i 11. Aarh. findes Navnet, rigtignok forkortet som *Othsvi*, paa Mønter, der er prægede i Byen under Knud den store. C. 1100 skrives *Othensi*, hos Ælnoth *Othenswi*, 1139 *Othense*, latiniseret *Othtonia* el. *Otonia*; Islænderne skriver *Odinsey*. En Omtydning af Navnet, ifl. hvilken man har forstaaet Endelsen som -sø, forekommer oftere, saal. i Vald. II's Jordeb. *Othansø* (se O. Nielsen, i Danske Saml. 1. R. I p. 91, og i Bl. til Oplysn. om dansk Sprog I p. 247; ligeledes Kr. Erslev, i Danske Saml. 2. R. III p. 123). Sagnet har vel haft travlt med at finde Stedet for Odins Helligdom, Borg eller Grav; saaledes er Nonnebakken S. for Aaen (der i Slutn. af 18. Aarh. skal have vist Spor af Befæstning; saaledes skal der have været Rester af en Voldgrav; i 12. Aarh. hedder den „Nwndeboriig“), en Ø. i Næsbyhoved Sø m. m. blevet nævnt**), men om Byens Historie i Oldtiden ved man slet intet. Første Gang den nævnes i den historiske Tid, er i et af Kejser Otto III 988 udstedt Beskærmelsesbrev for et christeligt Bispedømme i Odense, som den tyske Mission paa hans Tid agtede at oprette her. I Middelalderen var det en af de mest ansete Byer i Landet. Adam af Bremen kalder „Odansve“ *magna civitas* i Fyn og næst Lund og Roskilde er det den By, der kan opvise de ældste Mønter. Den var Møntsted under Knud den store, der benyttede engelske Møntmestre, Magnus den gode, Svend Estridsen, Knud den hellige, sikkert ogsaa under de flg. Aarh.'s Konger; 1285 og 1359 nævnes som tidligere Møntmestre i O. Henrik Sømær og Foltekin; ogsaa under Erik af Pommern prægedes der Mønter her. Møntergaarden, som laa ved det nuv. Sortebrødretory (se p. 314,

*) I Tallene for Person- og Godsfærdselen paa Odense er ikke medregnet Transit via Odense mellem Statsbanerne og de private Baner eller mellem Privatbanerne indbyrdes.

**) I D. Atl. (VI p. 575) fortælles, „at der menes, at Othin skal have haft en Residents paa Korsgade midt i Byen, hvor og hans Effigies skal have staaet over den gamle, grundmurede Bygning, som 1740 er ombygget“. Gaarden siges tidligere at have været Byens Raadhus, og Billedet sad der endnu 1830. Efter andre forestillede det dog Kejser Otto III, som Sagnet ogsaa har gjort til Byens Grundlægger, og bag paa Billedet (se Engelstoft, Odense Bys Hist. 2. Udg. p. 24) stod ogsaa „Kong Ottings Effigies“.

Mønterstræde minder endnu om den), indrettedes i en ældre Bygning 1420, men overlodes allerede 1428 af Kong Erik til Guds Legems Gilde. Kongerne opholdt sig hyppigt i Odense og holdt Retterting her; flere Gange omtales en Kongsgaard, saaledes under Knud den hellige og Svend Grathe; ligeledes holdt Ærkebisperne flere Gange vigtige Koncilier med Bisperne, saaledes 1206, 1245 og 1419.

Intet af de middelalderlige Kongenavne er dog saaledes knyttet til Odense som *Knud den helliges* *). Efter at Vendelboerne havde rejst Oprør mod ham, og Opstanden havde forplantet sig til hele Jylland, flygtede Kongen til Odense, hvor han i sidste Øjeblik flyede fra Kongsgaarden ind i Skt. Albani Trækirke, og her blev han, medens han knælede foran Alteret, dræbt ^{10/7} 1086 tillige med sin Broder Benedikt og 17 af sine Hirdmænd. Nogle Aar efter slog dog Stemningen mod Kongen om; hans Lig, som var blevet begravet i Kirken, blev allerede 1095 optaget af Graven og ført til den af ham selv grundlagte første Stenkirke, der skulde afløse den ældre Albanikirke, og ^{19/4} 1101 blev Kong Knud kanoniseret af Paven. Den ny Helgen gav Kirken dens fremtidige Navn og tillige dens største Anseelse. Odense blev fra den Tid Genstand for hyppige Valfarter, endog fra fremmede Lande, især paa Helgenens Festdag. Disse Valfarter blev en stor Indtægtskilde for Byen og Oprindelsen til det store Skt. Knuds Marked i Juli. Kanonisationen gav ogsaa Anledning til Stiftelsen af det første Kloster i Odense, som snart efterfulgtes af andre, og til Oprettelsen af det første Gilde.

Der grundlagdes i og ved Odense ikke mindre end 6 Klostre, og af disse var de to, indviede til Skt. Knud og Skt. Hans, blandt Landets betydeligste. Ældst, fra omtr. 1100, var Skt. Knuds Kloster (se p. 328). Henved et halvt Aarh. senere grundlagdes paa en Banke tæt S. for Byen, nu „Nonnebakken“, et Kloster for Nonner af Benediktinerordenen; de kaldtes alm. „Nonnerne af Borgen“, fordi Banken tidligere havde baaret en Borg (se ovfr.). I et Kongebrev af 1193 siges, at Nonnerne havde faaet deres Orden og Vielse af Knudsbrødrene, men nærmere om Klosterets Oprindelse kendes ikke; omtr. 1168-86 skænkede Biskop Simon det Hjallose Kirke. Ved Aar 1200 flyttedes det til Dalum (s. d.). Paa Klosteromtten er der endnu i de sidste Aarhundreder oppløjet mange Mur- og Kampesten; 1835 afdækkedes to murede Grave af den for den ældre Middelalder karakteristiske Form. — Vistnok sidst i 1. Halvdel af 13. Aarh. opførtes paa Nordsiden af det nuv. Sortebrødretorv et Sortebrødrekloster (det eneste i Stiftet), helliget Skt. Peder. Det nævnes første Gang 1252; 1264 opræder en Prior Oluf, og kort efter var den senere Biskop Gisiko Underprior. Ved mange Gaver fra Konger (saaledes Vald. Atterdag 1351 og Oluf 1383), Adelsmænd og Borgere blev Klosteret efterhaanden ret velhavende; 1390 skænkede Væbneren Absalon Pedersen det 2 Gaarde og 2 Huse i Skalkendrup, s. Aar fik det af Borgmester Joh. Hennikens Enke 3 Agre i Tageløkke mod at holde 12 Messer for Borgmesteren, og 1430 noget Gods af Claus Rantzau. 1315 gav Biskop Peder Pagh dem af Munkene, som forrettede Gudstjenesten, Magt til at uddele Syndsforladelse og 40 Dages Aflad. At Bygningerne har været ret anselige, turde fremgaa af, at Konger og Bispernes Officialer flere Gange holdt Retterting her. Først ved Reformationens Indførelse er det sikkert ophævet (^{18/12} 1534 nævnes en Prior Peder Algudsen); 1540 henlægdes det til Graabrødrehospitalet (se p. 293), men 1542 befaledes Kirken nedbrudt paa Grund af Brøstfældighed, og selve Klosteret udlejedes til Adelsmænd; paa Resens Tid var det helt forsvundet (et stort Stenhus nedbrødes 1607). Kirkegaarden overdroges 1551 Byen til Assistskirkegaard; paa Kirkegaarden skulde opføres et Kapel, hvor Præsten kunde forkynde Guds Ord ved Begravelser. — Et Graabrødrekloster blev stiftet 1279 væsentlig paa Foranledning af Erik Klipping, som skænkede Munkene sin Kongsgaard med flere omliggende Grunde; i Klosterkirken, foran Højalteret, til hvilket Kongen lod forfærdige en Altertavle, valgte han sit Gravsted (som bekendt blev han dog jordet i Viborg), og her blev hans smaa Døtre Katharina og Elsebe begravede 1283. Allerede 1342 ombyggedes Kirken, og det flg. Aar blev Højalteret indviet til Jomfru Maria, der alt tidligere nævnes som Klosterets Værnehelgeninde; i Beg. af 16. Aarh. siges det dog at være helliget Skt. Catharina. Det var det mest ansete Graabrødrekloster i Stiftet, og dets Guardianer var Custoder for Odense Custodi; enkelte af dem (saaledes Laurentius Brandsen, Jesper Jensen og Rasmus Ulf) blev Vicarer eller Ministre for Provinsen Dacien; Guardianen Niels Jensen beskikkedes 1421 af Paven til Inquisitor for at holde det husitiske Kætteri fra Landet. Med denne ansete Stilling fulgte ogsaa Velstand, hvorom mange Gavebreve fra Konger,

*) Kongens formentlige Billede er langt senere blevet optaget i Byens Vaaben (se p. 271). Lillien i Vaabenet maa forstaaes som Jomfru Marias Lillemærke og ikke som Allusion til den Spydod, der dræbte Kongen (se Aarb. f. n. Oldk. 1889, p. 91).

Adelsmænd o. a. bærer Vidnesbyrd; særlig begunstiges Klosteret dog af Kong Hans og Dronn. Christine, hvilken sidste jævnlig skænkede det Gaver af forskellig Art, bl. a. Claus Bergs Altertavle (se Skt. Knuds Kirke) og bekostede en Udmykning af Koret; begge blev begravede her, ligesom ogsaa deres yngste Søn Frants. Ogsaa mange adelige valgte deres Gravsted i Klosterkirken. Ved Reformationen Indførelse blev Kl., i hvilket Laurentius Brandsen omtr. 1468 havde indført den strengere Ordensregel, ophævet, og 1539 forvandlede det til et Hospital for Fyns Stift (se p. 293). — Johannitermunkene spores med Sikkerhed første Gang i Odense 1280, idet de nævnte Aar søgte og fik Magistratens Tilladelse til at lade deres Kvæg græsse i Aaløkken; de begyndte saaledes ret smaat, men efterhaanden erhvervede de en stor Mængde Grunde i og ved Odense foruden et betydeligt Jordtilliggende rundt om i de fleste fynske Herreder. Deres Kloster, indviet til Skt. Hans og Skt. Michael, blev den fornemste Korsbrødregaard i Landet næst Antvorskov. Her som alle Vegne havde Johannitermunkene deres bedste Støtte i Adelen; flere Riddere og Væbnere indgav sig paa deres gamle Dage i Klosteret, stiftede Sjælemesser, Altere og Kapeller eller købte sig Gravsteder i Kirken (se om Ligstenene p. 278). Befalingsmanden paa Næsbyhoved var fra 1402 Klosterets Værge. Ogsaa blandt dets eget Personale fandtes fornemme Folk; flere af Priorerne eller, som de ogsaa kaldtes, Commendatorerne var af Adel, saaledes Offe Grib, der 1447 stiftede en Skole, Jep Mortensen, senere Prior i Antvorskov, og Hans Juul; en af dennes nærmeste Efterfølgere som Prior var den bekendte Afladskræmmer Dr. Herman Andersen (i Beg. af 16. Aarh.). Ved eller kort efter Reformationen blev Klosteret sekulariseret og 1541 forenet med Stiftets gejstlige Gods og Næsbyhoved Len; da Næsbyhoved var ødelagt i Grevens Fejde, tog Lensmanden Ophold i Klosteret. 1575 lod Fr. II det indrettede til Slot (se p. 281). Med Klosteret var forenet et Hospital, der snart kaldtes „Sygestuen paa Skt. Hans Kirkegaard“, snart „Skt. Hans Hospital“ eller „Helliggesthus paa Skt. Hans Kirkegaard“; det havde sit eget Kapel. 1540 blev Godset henlagt til Graabrødrehospital, mens Hospitalsbygningen 1541 blev Bolig for Sognepræsten ved Skt. Hans Kirke, hvortil den endnu tjener (se p. 279). — Yngst og overhovedet sidst grundlagt af alle danske Klostre var Skt. Clara Kloster, stiftet af Dronning Christine (ifl. pavel. Tilladelse af 1519) for Nonner af Graabrødreordenen (Clara-Ordenen). Det havde været Dronningens Bestemmelse at tilbringe sin sidste Levetid her, men først et halvt Aar efter hendes Død 1521 stod Klosteret færdigt; ²¹/₁₀ 1522 indførtes efter Pavens Befaling Nonnerne. Dets Historie er kun lidet kendt; 1523 paalagde Chr. II Lensmanden paa Dalumkloster tillige at antage sig og vedligeholde Clara Kloster; 1527 omtaler Nonnernes Skriftefader, Broder Anders Arzen, Nonnerne som meget trængende (Aaret forud havde Nonnerne anmodet Kongen om et Værnebrev, saa at de kunde beholde de Grunde, han havde skænket dem). Efter Reformationen synes Klosteret endnu at have bestaaet en kort Tid; 1537 betænkte i alt Fald Mogens Bille det i sit Testamente, men det flg. Aar var det forladt, og Kongen skænkede det da (¹⁹/₁₀) til Bolig for Biskoppen, Sognepræsten og Kapellanen ved Skt. Albani Kirke, Læsemesteren og Rektoren; nu bor Biskoppen her; om Bygningerne se p. 281. — Desuden var der i Middelalderen flere milde Stiftelser, saaledes den ovfr. nævnte Sygestue paa Skt. Hans Kirkegaard, et Helligaandshus, en Skt. Jørgensgaard for spedalske og maaske ogsaa et Skt. Gertruds Hospital (knyttet til det uden for Byen liggende Skt. Gertruds Kapel). Helligaandshusets oprindl. Beliggenhed og Stiftelsestid kendes ikke; mulig hidrører det fra 14. eller Slutn. af 13. Aarh. Ved Beg. af 15. Aarh. var det ganske øde, og Præsten i Odense Peder Jensen byggede da Ø. for Bytinget (omtr. hvor nu Løveapotekets Have er) et nyt, som Paven ²⁴/₄ 1437 stadfæstede; det var indviet til den Helligaand, Skt. Antonius og Skt. Olaf. I Anledning af dets Opførelse kom det snart til en Strid med Skt. Knudsbrødrene, under hvem (∴: Kapitlet) det gamle Helligaandshus hørte. Den nye Stiftelse vedblev at styres af en Lægpræst som Provisor, i Chr. I's Tid Hans Olsen, der 1477 blev Prior for det nystiftede Helligaandskloster i Faaborg og samtidig fik Odense Helligaandshus henlagt som et Anneks under det; til Brug for Faaborg-Klosterets Priorer opførtes i Odense en særlig Residens, den saakaldte Priorgaard. Aar 1540 blev Helligaandshuset nedlagt og med alt sit Tilliggende overdraget til det nyoprettede Graabrødrehospital (se p. 293); Kirken og Kirkegaarden skænkedes flere Odense Borgere til Deling. Ved Slutn. af 16. Aarh. var sikkert alle Bygningerne nedrevne med Undtagelse af Priorgaarden, der først forsvandt 1897 (Navnet er nu overført paa det Hus, som er rejst paa Grunden)*). — Skt. Jørgens Hospital laa ved Byens Østerport, uden for Pjente-

*) Priorgaarden, en 19 m lang og 10-14 m bred, grundmuret, 2 Stokv. høj Bygning med Kælder, var i Tidens Løb undergaaet store Forandringer, saa at der af de middelalderlige

mølle; det nævnes første Gang i et Testamente fra 1291; 1467 tilskødede Albrecht Hintze det en Del Gods; ved Middelalderens Slutn. var det en kgl. Forlening. 1542 eller 1543 blev det ophævet og med hele sit Tilliggende henlagt til Graabrødrehospitalet i hvilket Lemmerne optoges (se p. 293). Af Kirken (indviet til Skt. Laurentius) var Rester endnu synlige 1709; Kirkegaarden anvistes 1551 Byen til Fattigkirkegaard, men benyttedes næppe meget; selve Hospitalsbygningen siges endnu delvis at have staaet 1636.

Det vigtigste Gilde i Odense var Knud Konges Gilde, der allerede var stiftet før Kanonisationen og stadfæstedes af Kongen 1101. Det var saa anset, at ingen maatte blive Købmand i Byen uden at være Medlem af det; men naar undtages dets Gildeskraa, som er bevaret, kender man saa godt som intet til det; man ved ikke engang, hvor Gildeshuset har ligget. Af andre Gilder i Byen nævnes Skt. Laurentii Gilde, Hellig Trefoldigheds Gilde, Skt. Anna Gilde, Skt. Gertruds Gilde, nævnt 1343, Christi Legems Gilde, Skt. Peders Gilde (der senere gik over til at blive et Skomagergilde) m. a. I den senere Middelalder kom flere næsten helt religiøse Gilder til, saaledes det 1435 stiftede Elende Lag eller Vor Frue Gilde og det 1496 stiftede Mariæ Psalters Brøderskab, ved hvis Stiftelse medvirkede Digteren Hr. Michael (Michael Nicolai), Præst ved Albani Kirke, der i denne Anl. paa Dronn. Christines Opfordring forfattede Digtet: „Om Jomfru Mariæ Rosenkrans“.

Hvad man ellers ved om Odense i Middelalderen, er kun lidt. Den har flere Gange lidt under fjendtlige Overfald, saaledes ved Midten af 11. Aarh. under Krigen mellem Svend Estridsen og Norge, og ved Midten af 12. Aarh., da den gentagne Gange afbrændtes af Venderne. Den er dog vistnok snart blevet genopbygget, thi 1159 eller 1162 holdt Vald. I Danehof her. Aar 1247 blev den afbrændt af Abel; 1357 blev den erobret og brandskattet af de holstenske Grever og de oprørske Jyder. Som andre Byer har den utvivlsomt været hærget af hyppige Ildebrande; dog ved man kun om een voldsom Brand, nemlig ved Midten af 15. Aarh. (vistnok 1444). Hvor anset den end var, ses dog af Vald. Jordeb., at den i 13. Aarh. langt fra horte til Landets største Byer, idet Kongens Indtægt af den kun var 150, senere 167 Mark, saaledes at den stod langt tilbage for Byer som Lund, Roskilde og Ribe; først i den senere Middelalder stod den med Hensyn til Beskatning lige med de største. Om dens Betydning vidner flere Begivenheder; saaledes var det her, at Kongevalget drøftedes 1375, og her hyldedes Dronn. Margrethe 1387; i Middelalderens sidste Aar holdt Kong Hans og hans Dronning Christine Hof her (eller paa det nærliggende Næsbyhoved).

Hvornaar Byen har faaet Købstadsrettigheder, vides ikke, maaske under Kong Vald. V (1326-30); den første Gang, Privilegierne nævnes som stadfæstede, er 1335 af Grev Gert. Omtr. paa den Tid har Byen ogsaa faaet sin første Borgmester (den først nævnte er Alb. Grote, † 1352); 1435 havde den to Borgmestre; 1441 bestemtes, at Kongen skulde besikke dem. De ældste bevarede Privilegier er de ²⁵/₁₀ 1409 af Erik af Pommern bekræftede. Det er vistnok ogsaa fra denne Konges Tid, at den store Befolkning af adelige, der senere findes i Odense, hidrører; thi, som der siges hos Huitfeldt, Kongen ansaa „for godt, at Adelen skulde indflytte og bo udi Købstæderne, særdeles i Odense, for at holde Hertug Bugislaus det andet Folk til Lydighed“. Det var navnlig pommerske Adelsmænd, der bosatte sig her; dog var ogsaa adskillige borgerlige danske allerede ved Middelalderens Slutn. optaget i Adelsstanden.

Odense havde hele Middelalderen igennem spillet en betydelig Rolle i gejstlig Henseende. Knud den store havde omtrent 1020 indsat den første Bisp her, og det talrige Hierarki, der knyttedes til de mange Klostre og Kirkerne, gav Byen en væsentlig Del af dens Præg. Ogsaa i den reformatoriske Bevægelse i Beg. af den nyere Tid indtog den en fremskudt Plads. Fred. I holdt her næsten aarlig 1522-27 Herredage, hvor de religiøse Spørgsmaal drøftedes; navnlig er Herredagen 1527, der lagde Grunden til Religionsfriheden, bekendt. Aar 1532 blev en af de fremragende Reformatorer, Jørgen

Dele til sidst kun stod Sidemuren mod Vestergade tilbage (af Munkesten i Munkeskifte og med fladbuede Blindinger) samt 4 Fag af Egetagværket; vistnok ved Midten af 16. Aarh. var Sidemuren til Staalstræde opført (af Munkesten i Blokskifte og med høje, ellipsoformede Blindinger) og Kælderen indrettet; dennes uregelmæssigt formede Hvælvinger var dog fra et senere Tidspunkt; fra først af har der været Bjælkeloft. Ogsaa Husets Indre var nyt. (Opmaalinger ved Aa. Mathiesen, i Nationalmus.). Husets Façade skal i ældre Tid have været prydet med „Helgenfigurer“, men ved en Reparation af Huset 1782 (det var da Postgaard) blev de borttaet og indmurede andetsteds. En af Figurerne, af Sten, er anbragt i en Niche indvendig i Sidehuset til den nye Priorgaard; den hidrører imidlertid fra Renæssancen og forestiller vistnok en Justitia.

Sadolin, af den sidste katolske Bisp Knud Gyldenstjerne kaldet til at prædike Evangeliet i Skt. Knuds Kirke.

Den nye Tid begyndte med vanskelige Aar. Febr. 1529 overgik der Byen en saa voldsom Ildebrand, at Kongen maatte nedsætte Byskatten. Saa kom Grevens Fejde, i hvilken Byen snart var i det ene, snart i det andet Partis Vold. Oprørerne begyndte med at besætte den under Skrædderen Henr. Skræp, og senere blev den aabne By (det ældste Odense har haft en Slags Befæstning, bestaaende af Volde (omtalt 1495) og Grave og et Pæleværk, „Havelværk“ (nævnt 1479), men den har aldrig haft nogen Betydning, om end den fornyedes af Chr. IV 1628) indtaget og brandskattet een Gang af Grevens, to Gange (sidst $\frac{15}{8}$ 1535 efter Slaget ved Øksnebjerg) af de kgl. Tropper.

Skønt O. havde lidt meget under Fejden, hævdede den sig dog snart igen — 1537 blev dens Privilegier bekræftede, rigtignok med det Forbehold, at Kongen kunde forandre, hvad der var til Besvær for ham og Rigets andre Undersaatter —, og den gik rask sin mest glimrende Periode i Møde. Dertil bidrog især Handelen (om Søvejen se p. 318), der tog et stærkt Opsving i 2. Halvdel af 16. og 1. Halvdel af 17. Aarh.; i denne Henseende maa Byens store Handelstalent i 16. Aarh. nævnes, den bekendte Oluf Bager, der navnlig drev en stor Studehandel paa Holland; en vigtig Udførselsartikel var ogsaa Øl. I Beg. af 16. Aarh. virkede den berømte Billedskærer Claus Berg i Odense; fra hans Værksted i nuv. Overgade Nr. 28 er udgaaet mange Træskærerarbejder, der pryder fynske Kirker. Men Byen blev ogsaa i denne Periode begunstiget af Kongerne og var ofte Skuepladsen for vigtige Regeringshandling. Saaledes holdtes her den Herredag 1539, hvor Kirkeordinansen fastsloges, og den nye Universitetsfundats udstedtes; $\frac{25}{8}$ 1579 sluttedes i O. Forliget mellem Fred. II og Hertugerne Hans og Adolf vedr. Forleningen af Slesvig, og $\frac{9}{8}$ 1580 holdtes i O. den store Hyldingshøjtidelighed i denne Anledning; 1654 og 1657 var her Rigsdage, paa hvilken sidste den skæbnesvangre Beslutning om Krigen med Sverige blev taget. Var disse Fester og Møder til Gavn for Byen, forøgedes dens Glans og Velstand ikke mindre ved den talrige Adel („Odense Adel“), som boede her (se ovfr.), og hvem en Del af de af den katolske Gejstlighed tilhør. Ejendomme efter Reformationen tilfaldt. Den fynske Adel holdt aarl. et Landemøde her, ligesom det var almindeligt, at dens store Familiefester blev fejrede i Byen. Dertil kom, at det fynske Landsting, Adelen alm. Værneting, holdtes her. (Se G. L. Wad, Landstingshuset i O., i Fra Fyens Fortid III p. 59). Det var ogsaa i denne Periode, at O. fik et af de Gymnasier, der ifl. Forordn. af 1613 oprettedes ved Siden af Latinskolerne som Overgangsled til Universitetet. Gymnasiet oprettedes 1621 (indviet 1623) og havde fra Beg. 4, senere 5 Professorer, der holdt Forelæsninger i Teologi, Matematik, Logik osv. Det havde Lokale i Gymnasebygningen, der havde hørt til Skt. Knuds Kloster (se p. 285); det blev ophævet i Beg. af 18. Aarh., men fornyedes 1755, og holdt sig lige til Skolens Reform 1802, skønt det til sidst kun havde 1 Professor og 1 Elev. (Om Gym. se L. Luja, Statua honoris erecta Gymnasio Othiniensi Regio, Kbh. 1724, og Roskilde Cathedralralskoles Indbydelsesskr. 1842 af S. N. J. Bloch).

Svenskekrigen 1658-60 gjorde Ende paa den gode Tid. Allerede $\frac{30}{1}$, 1658 blev Byen besat af Fjenden, og Dagen efter kom Karl Gustav til Byen, modtaget uden for Porten af Magistraten med Biskoppen Laur. Jacobsen i Spidsen; den undgik vel egentlig Plyndring, men var omtr. uafbrudt okkuperet i næsten to Aar og led saa meget ved Brandskatning, Indskrivninger og Indkvarteringer, at den i et Bønskrift fra Juni 1660 om Leitelse i Indkvarteringen kunde sige, at O. var den By, „som havde lidt mest under Krigen“. Den økonomiske Ruin, som Krigen havde paaført den, forøgedes yderligere ved Enevoldsmagtens Indførelse, idet Rigsraadmøder, Stænderforsamlinger og Adelen Landemøde ophørte, og Adelen, der havde haft saa megen Skyld i Byens Velstand, pludselig forsvandt (1683 ejedes kun 7 Gaarde af adelige, og kun een var beboet af Ejerer). Fattigdommen var stor; mange Huse var tomme og faldefærdige; Indbyggertallet var 1672 sunket til 3808, medens det før Krigen antages at have været henved 5000; 1663 var Byskatten ansat til 4439, 1665 til 4096 Rd., 1684-96 udrededes der aarl. kun mellem 2000 og 3500 Rd., og Forøgelsen af Skattebyrden i Krigene 1675-79 og 1700 tyngede haardt; ved Aar 1700 klager Bircherod i sine Dagbøger over „Byens overmaade slette Tilstand formedelst de idelige Skattepressurer og Næringens mærkelige Aftagelse blandt Folk“. Af Mænd, hvis Navne særlig er knyttede til O. i 17. Aarh., maa nævnes Historikeren Cornelius Hamsfort d. y., † 1625, Thomas Kingo, Bisp 1677-1703, der 1682 fik Privil. paa et Bogtrykkeri i O., og de 3 Brødre Bircherod, der er født i Odense, nemlig Jens B., Biskop i Aalborg, † 1708, der i sine Dagbøger (udg. i Uddr. af C. Molbech 1846) skildrer

Livet i O., Jac. B., † 1687, der gjorde Tegn. og Kobberstik til Dagbøgerne, og den tredje Broder Thom. B., † 1731, Rektor i Odense.

Med 18. Aarh. begyndte Byen atter at komme til Kræfter. Fred. IV, ligesom hans Dronning Anna Sophie, yndede den og opholdt sig ofte her; han lod, som nævnt p. 281, Skt. Hans Kloster ombygge og indrette til Slot (paa en Rejse gennem Landet maatte han syg tage ind paa Slottet, hvor han døde ^{12/10} 1730). Adelen vendte atter tilbage til Byen, om ikke i saa stort et Omfang som tidligere, og en Del indvandrede tyske Borgere bidrog ogsaa til at gyde nyt Blod i Aaerne. Handelen blomstrede atter op, om end den besværlige Landtransport ud til Fjorden og den ligesaa besværlige Sejlsads paa denne lagde den Hindringer i Vejen; navnlig var Handelen paa Lübeck og Norge indbringende. Ogsaa Industrien gik stærkt frem, et privil. Sukkerraffinaderi oprettedes 1751, et Sæbesyderi 1753 (se C. Nyrop, Om danske Sæbesyderier, og Oliemøller, Odense 1903), og i Slutn. af Aarh. oprettedes mange Fabrikker, Klædefabr., Spinderier, og særlig Brændevinsbrænderier, og Odense blev bekendt for sine gode Haandværkere; særlig stod Handskefabrikationen i Ry. Noget efter 18. Aarh.'s Midte havde den vel naaet sit gamle Indbyggertal; 1769 havde den 5209 Indb. foruden Garnisonen (fra Chr. V's Tid var den Garnisonsby for et Rytterregiment af Militsen, og senere kom der Fodfolk til), og s. Aar talte Handelsflaaden 19 Skibe. I Slutn. af 18. Aarh. steg Adelsfamiliernes Antal, og det blev almindeligt, at den fynske Adel tog Vinterophold i Byen. I Adelsens Glansperiode, 1795-1800, fik Odense sit Teater (se p. 290), der en Tid dirigeredes af Grev Trampe til Løgmosø og senere af Baron Wedel Jarlsberg.

Det var atter en Krig, der afbrød denne Odenses anden Adelsperiode, nemlig Krigen 1807-14, som var Indledningens saavel for O. som for Landets andre Byer til en i økonomisk Henseende stærkt trykket Tid. Noget af den gamle Glans kastede dog „Gouvernementstiden“ 1815-47 over Byen, da Chr. VIII og Fred. VII residerede her som Guvernører over Fyn. Fra 19. Aarh.'s Midte er Byen imidlertid gaaet mægtigt frem. Først var det Kornhandelen, som ophjalp Byen, men efterhaanden blev Industrien det bærende. Den udvidedes betydeligt mod S., hvor Albanikvarteret opstod, og mod N. De forbedrede Havne- og Kanalforhold sammen med de mange Baneanlæg har gjort deres til at fremme Handel og Industri, og Byen har hævdet sin Rang som Landets anden By — først i sidste Halvdel af 19. Aarh. har Aarhus besejret den. — Ligesom det var i O., at den ældst bevarede skrevne Bog blev til inden for Landets Grænser (Ælnoths Krønike), og det første Skrift blev trykt (Johan Snell i 1481-82), saaledes var det den første By, der i vor Tid fik Gas- og Vandværk samt elektrisk Lys.

Af bekendte Mænd, der er fødte i O., nævnes: Roskildebispen Lage Urne, † 1529, de ovennævnte 3 Brødre Bircherod, Lægen og Anatomen Jac. Winsløw, † 1760, den statspolitiske og landøkonomiske Forf., Medstifter af Landhusholdningsselskabet Chr. Marfelt, † 1790, Digteren H. C. Andersen, † 1875, og Gehejmekonferensrd. C. F. Tietgen, † 1901.

Paa en Mark ved Bolbro fandtes 1808 en glat Guldhalsring, der vejede $24\frac{5}{8}$ Lod, og 1852 10 Guldraketeater og 39 mindre Stkr. Ringguld (tils. $12\frac{1}{2}$ Lod), alt fra den efterromerske Jernalder.

Landsbyen *Hunderup* (1472 Hyndorp, 1548 Hwnderop) skænkedes af Knud VI til Skt. Knuds Kl.; den hed da „Yszeszøø“ el. „Issuse“. — *Toldertund* (1375 Toldelwnd) var tidl. en lille By, men er nu gaaet op i Odense.

Litt.: L. Luja (Prof. ved Gymnasiet, † 1732), Om St. Knuds Kirkes, Klosters og de Latine Skoelers i Od. første Beg. og Opkomst, Kbh. 1726. — Janus Aagaard, *Historica descriptio Othiniaë* (to Disputatser), Kbh. 1737-38. — J. Bircherod, *En Saml. om de gl. Gilder og Gildes-Skraer i O.*, i Suhms Saml. I Bd. — H. J. Gottschalch (anonym), *O. Beskr.*, i Sander, Nyerup og Lahde, Danm. Kjøbstæder og Slotte, 4. Hæfte, Kbh. 1806. — Vedel Simonsen, *Bidr. til O. Byes ældre Hist.*, I-II og III 1. H., Odense 1841-44. — C. T. Engelstoft, *O. Bys Sognehist.*, i *Hist. Tidsskr.* 2. R. 6. B. p. 1 fl. Samme Forf., *O. Byes Hist.*, i *Saml. til Fyens Hist. og Topogr.*, 2. Bd., 1862; 2. Udg. (betydeligt udvidet), Odense 1880. — H. P. Mumme, *Bidr. til O. Byes Hist.*, Odense 1857. — S. H. Clausen, *O. og Omegn*, en lexikalsk Beskr., Kbh. 1863. — J. Lauritsen, *O. og nærmeste Omegn i Billeder og med hist. beskrivende Text*, Odense 1874. — A. Crone, *Saml. til O. Bispekrønike*, i *Saml. til Fyens Hist.* 1861, p. 245. — C. E. Secher, *Danm. i ældre og nyere Tid II* p. 263-388 (om Odense), Kbh. 1876. — St. Tetens, *Efterretn. om nogle af Fyens Stifts Legater og offtl. Stiftelser*, Odense 1814. — Th. Borch, *Beretn. om Legater og Stiftelser, som bestyres eller forefindes i O.*, Odense 1866. — C. Paludan-Müller, *Om St. Hans Kloster i O.*, Skoleprogr., Odense 1831. — C. H. Kalkar,

Efterretn. om O. Bys Biblioteker, Odense 1836. — M. Jacobsen, O. frivill. Korps 1848, Odense 1898. — J. Lauritsen, Tilbageblik paa O. Klubs første Aarh. 1780-1880, Odense 1880. — F. M. Andersen, O. borgerlige Korps i det 19. Aarh., Odense 1899. — O. frivill. Korps 1848. Af Korpsets Foureer, Odense 1899. — C. C. Clausen, O. og Omegn, Kbh. 1900. — (F. M. Andersen), Fører i O. og Omegn, Odense 1903. — Bering Liisberg og Jul. Schovelin, Odense, i „De danske Byerhverv“, Øerne. Odense 1904. — Prospekter fra Gamle O., Odense 1906. — S. Andersen, O. Slagterlav 1634-1904, Odense 1904. — Malerlauget i O., udg. i Anl. af L.'s 200-Aars Jub., Odense 1904. — H. Lønborg, Gamle Odense, Odense 1917. — L. Chr. Nielsen, Fra Joh. Snell til vore Dage, Odense 1908. — Danske Byer og deres Mænd. Odense, Aarhus 1915. — A. Nordahl-Petersen, O. og Omegn, Odense 1920. — Danske Købst. og deres Erhvervsliv, red. af O. Hougaard og A. Wedderkop Hedegaard: Odense, Odense 1918. — Odense Vejviser 1-28. Aarg., Odense 1894-1922. — Nyere Bidr. til Odenses Hist., i Fra Ark. og Mus. II p. 177. — Indberetn. om O. 1735, i Aarb. f. Odense og Assens A. 1916. — Se desuden Saml. til Fyens Hist. III, p. 173 fl., IV p. 185 fl. og p. 305 fl., og Aktstykker, udg. af s. Selsk. I p. 23 fl. og II p. 60 fl.

Skt. Knuds Kloster og Kirke.

Omkring Aar 1100 stiftede Erik Ejegod efter Biskop Hubalds Raad et Kloster i Odense for Benediktinermunke og fik det befolket med 12 Munke fra det engelske Kloster Evesham ved Avon, der saaledes blev Odensekonventets Moderstiftelse. Det var helliget Vor Frue, Skt. Alban og Skt. Knud, men kaldtes alm. efter den sidste, hvis Billede ogsaa stod i Konventets Segl. Til Gudstjeneste overlodes Munkene „Vor Frue og Skt. Albans“ Kirke. Oprettelsen af dette straks meget begunstigede Munkebo vakte imidlertid Forbitrelse hos Byens ældre Præsteskab ved samme Kirke, Albanspræsterne eller Marianerne, hvis Samfund syntes anlagt paa at være Odenses Domkapitel, og først efter langvarige Rivninger, under hvilke Knudsbrødrene blev støttede af Biskopperne, endte Striden og Fællesskabet om Kirken med, at Munkene opgav deres Krav paa Skt. Albans Kirke mod et Vederlag i visse Afgifter og mod at de alene fik et Domkapitels Rettigheder. Denne sidste Begunstigelse bidrog ikke lidet til Klosterets senere store Anseelse. Da Odense saaledes ikke som andre Stiftsstæder fik noget fuldt udformet Domkapitel med Provst, Ærkedegn, Kantor og andre Prælater, men Knudsbrødrene udgjorde det gejstlige Raad, fik disse Privilegium paa at vælge Stiftets Biskop (bekræftet 1139 paa et Kirkemøde i Lund), en Eneret, om hvilken Munkene dog flere Gange maatte tvistes med Provsten ved Frue Kirke i Odense og med Dalum-prioren, der begge vilde tilegne sig Andel i Bispevalget. En Følge deraf var det vistnok ogsaa, at Munkenes Overhoved ikke som i de fleste andre Benediktinerklostre førte Titlen Abbed, men kun kaldtes Prior; dog stod han ingenlunde under Abbederne, idet der ved Pavebulle af 1255 tillagdes ham Rang med disse. 1174 fik Odense Benediktinermunke fra Moderklosteret Evesham en ny Prior, Vilhelm, og da denne indførtes af Kong Vald. selv, opnaaede de en kgl. Stadfæstelse af begge Klosters gamle Forbindelse.

Straks ved Klosterets Stiftelse havde Erik Ejegod skænket Kl. gode Indkomster, og disse blev efterhaanden betydelig forøgede. Af Kong Niels fik Munkene saaledes ret anelige Gaver (bl. a. 40 Mark aarl. af den kgl. Skatteindtægt, omtrent 1107, og Ret til Sagefald m. m. af Kl.s undergivne, 1117). 1141 fik de af Erik Lam, der i øvrigt endte sit Liv som Munk her 1146 og ogsaa begravedes her, 30 Mark aarlig af Øen Sild, efter Sigende til deres Klædedragt; 1175 gav Vald. I

dem den Rettighed, at Odenseborgerne ikke maatte lade male andetsteds end paa Kl.s Mølle. Til Klosterets Bygning og Vedligeholdelse samledes der aarl. en Kollekt, „Skt. Knuds Penge“, der ifl. et Pavebrev af 1245 da udrededes fra Fyn, Laaland-Falster, Bornholm, Jylland og Als. Ved Gaver især fra Landets Stormænd erhvervede Munkene efterhaanden et vidtløftigt Jordtilliggende; af et Register, som Prior Chr. Poulsen 1548 lod optage herover, fremgaar det, at Kl. i og lige ved Odense havde 16 Gde og 2 Møller m. m., at det spredt i de fleste fynske Herreder, i Nørrejylland, Sønderjylland og paa Laaland havde tils. over 100 Gde foruden Enge, Fiskedamme, Jorder og Skove, og at det da ejede Rise Kirke paa Ærø samt 5 fynske Kirker: Paarup, Særsløv, Ubberud, Aasum og Stenløse; sidstnævnte var skænket det paa den. Betingelse, at Indkomsten af den kun maatte bruges til Bøger og de studerende Munkes Nytte. Klosterets Magt øgedes yderligere ved, at Konger og Paver stadfæstede eller udvidede dets Privilegier, og at Odensebisperne snart maatte udstede en Art Haandfæstning til Munkene (saaledes lovede Erik Krabbe, tidligere Munk i Klosteret, 1365, at han ikke vilde blande sig i Sager vedr. Kl.s Gods og Tyende, ikke beskikke anden til Prior end den, Majoriteten i Kapitlet valgte, ikke indsætte nogen Provst i Odense eller Prior i Dalum, uden at vedkommende vilde sværge ikke at ville fortrædige Kl., osv.). Skt. Knuds Kl. kom snart til at høre blandt Landets betydeligste Munkeboliger; i Forbindelse med det stod en Skole, og et rigt aandeligt Liv har sikkert ogsaa rørt sig inden for dets Mure; Ælnoth har sandsynligvis hørt til dette Kloster (været Præst ved Skt. Knuds Kirke), ligesom Arnfast, der, vistnok ved Midten af 15. Aarhundrede, skrev et Digt om Knud den helliges Jærtegn. I 2. Halvdel af 15. Aarhundrede har Tilstanden i Kl. imidlertid næppe været god. 1460 var der Planer fremme om at skærpe Klosterreguleringen, men Reformpartiet mødte megen Modstand navnlig fra Adelen Side, der vilde omdanne Kl. til et Kapitel af verdslige Kanniker og saaledes skabe en Forsørgelsesanstalt for sit Afkom. Straks blev der ganske vist ikke udrettet noget i Sagen, men 1475 lykkedes det Biskop Carl Rønnow med Kongens Billigelse at fordrive Munkene, og i deres Sted indsatte han adelige Junkere som Kanniker; først efter langvarig Rettergang, under hvilken Kannikerne og Munkene gensidig banlyste hinanden, blev Munkene 1489 genindsatte i Besiddelsen af Kl. og Kirke; dog maatte de forpligte sig til at leve efter Observantsen (den strengere Klosterregulering) og til ikke mere at vække Forargelse (se Kirkehist. Saml. 4. R. V p. 93 fl.). 1492 tiltraadte Kl. den saakaldte Bursfelde-Kongregation. Andre ulykkelige Aar havde Munkene ogsaa, saaledes i 1247 eller kort før, da Kirken og vel ogsaa delvis Kl. brændte (1287 gav Gisico store Summer til Istandsættelser og Nybygninger ved Kl. og Kirke); 1355 hedder det, at der paa Grund af Pesten var Mangel paa Munke i Kl. Men den egentlige Trængselsperiode kom under Chr. II; 1515 søgte Kongen, om end uden Held, at udvirke Pavens Tilladelse til at maatte fratage Munkene Skt. Knuds Kirke, vistnok for at faa dannet et Kapitel af Sekulærgejstlige; endvidere maatte Kl. gentagne Gange yde Afgifter til Rigets Tarv. 1519 fik Prioeren Kvittering for 100 rhinske Gylden; under Grevens Fejde afkrævede Grev Christoffer ham 1000 danske Mark samt „alt det Guld, Sølv og Klenodier, som fandtes i Skt. Knuds Kirke undtagen 4 Kalke“; yderligere maatte Kl. da betale 800 Lod Sølv i Skat. 1536, da der udskreves en Sølvskat over hele Landet, blev Kl. sat for en Afgift af 4000 Lod, og for at udrede samme tillodes der det at sælge en Del Jordegods; 1542 maatte det fremdeles yde 1000 Dir., 1545: 600 Dir. og 1555: 1000 Dir.; desforuden besværedes det med Gæsteri og andre Ydelser. Sin gejstlige Styrelse beholdt Kl. dog længe

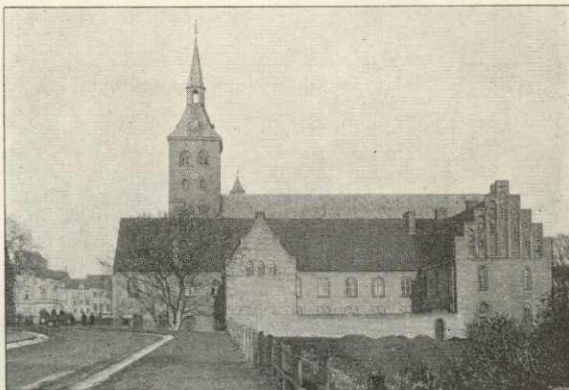
efter Reformationen; 1560 nævnes Prior, Underprior og Præster, og først 1571, da Chr. Poulsen opgav sit fra 1529 beklædte Embede som Prior, blev Kl. sekulariseret. Det forlenedes derefter tillige med Dalum Kl. til Jakob Ulfeld, og fra 1574 var det en Tid lang Embedslen for Kongens Kansler; senere beboedes det af private, medens Jorderne udlagdes til Ryttergods. Bygningerne kom derved efterhaanden mere og mere i Forfald og benyttedes tilsidst til Oplag af forskellig Art o. a.

Skønt Klosterets Hovedbygning i senere Tiders Løb var undergaaet store Forandringer (om Biskop Mogens Krafse hedder det, at han dels selv, dels ved Prior Mathias Henriksen omtr. 1464 lod Kl. pryde med nogen nyere Bygning), kunde man indtil 1913 danne sig en ret tydelig Forestilling om dens Udseende, idet de gamle Ydermure af Munkesten, væsentlig i Munkeskifte, delvis var bevarede. Hovedbygningen, der ikke har været særlig stor, bestod som sædvanlig af 3 Fløje (i to Stokv.), der stødte sammen omtrent under rette Vinkler, og i Forb. med Kirken som 4. Fløj (mod N.) omsluttede den c. 22 × 28 m store, firkantede Fratergaard. Af Østfløjen (1625 kaldet „Omgangen“) stod endnu Østsiden, med Spor af enkelte oprindelige, fladbuede Vinduesaabninger; Vestsiden var derimod, undtagen den nærmest Kirken værende Del, ommuret 1755 af smaa, gule Sten, men hvilede paa de gamle Fundamenter; i Syd har Fløjen strakt sig et Stykke længere, og under dette forsvundne Parti har der været en hvælvet Kælder. Østfløjens nordl. Del (med Urette anset for Mogens Krafses Kapel) blev 1586 skænket Gejstligheden til Konsistorium og er nu Sakristi; i den øvrige Del havde tidl. Gymnasiet (se p. 326) Lokale; fra 1847 ejes og bruges den af Stiftsbiblioteket. Sydfløjens østl. Halvdel er nedrevet paa et Stykke af Nordmuren nær; den vestl. Halvdel (1864 var paasat et nyt Stokv.) var derimod bevaret, og her saas i Vestgavlen et lille, rundbuet Vindue, hvorefter Bygningen formentlig kunde henføres til Midten eller Slutn. af 13. Aarh.; ogsaa er der her afdækket Kalkmalerier. Indtil i 1840'erne fandtes Hvælvinger forneden i denne Fløj. Af Vestfløjen stod den sydl. Del, forhøjet 1880 med et 3. Stokv.; den nordl. Del blev nedbrudt 1634; den gik hen til lidt over Midten af Kirkens Vestgavl. Ved Gravninger i Grunden er man stødt paa Rester af den Munkegang, der oprindelig har løbet rundt langs Indersiden af alle 3 Fløje, stødende op til disse med et Halvtag, og fra hvis østl. og vestl. Del Munkene havde Indgang til Kirken. Til Klosteret, hvis Grund strakte sig ned til Aaen ved Munkemølle, har der hørt flere andre Bygninger, Ladebygninger m. m., men af disse stod 1913 kun et mindre, to Stokv. højt Hus; det har oprindelig ligget frit, men var i ny Tid sat i Forbindelse med Sydfløjens Sydside. Huset, som i øvrigt var den bedst bevarede Del af Kl., var opført i den gotiske Tid af røde Munkesten i Krydsskifte og havde endnu delvis sine oprindelige, spidsbuede Dør- og Vinduesaabninger.

Efter en Ildebrand Skt. Hans Aften 1913 henleddes Kommunens Opmærksomhed paa Levningerne af Klosterets Mure, og i 1915 købte Kommunen hele den saakaldte Hempelske Gaard af Ejeren, Kaptajn Eigil Jørgensen, derunder Resterne af Klosterets 2 Fløje, den vestl. og sydl., medens den 3., den østl., der som foran nævnt (se p. 326) var ombygget til Brug for Gymnasiet, delvis tilhører Fyns Stiftsbibliotek, og Ladebygningerne var indrettet til Beboelse og overgaaet til en selvejende Stiftelse (se p. 289). Under Ledelse af Arkt. Vald. Schmidt og med Tilskud af Statskassen blev Klosteret i Aarene 1915-19 genopbygget af Kommunen og delvis udvidet, saavidt mulig med Bibeholdelse af alt, hvad der skriver sig fra den ældre Tid. I Sydfløjens nederste Stokv. findes 3 Lokaler, hvoraf det østligste bruges som offentlig Læsesal (se p. 290), samt Garderobes, Toiletter o. l.; i Østfløjen en

mindre Sal (8 m \times 9 m), der er indrettet til „De gamles Hjem“. I det øverste Stokv. findes en 29 m \times 8,5 m stor Foredragssal med 506 Siddepladser. Salen har et smukt dekoreret Bjælkeloft, og i den vestl. Ende en Balkon; foruden Garderøber m. m. findes der i Sydfløjen et Køkken, i Østfløjen en mindre Sal med Midtersøjle og hvælvet Loft, hvori er indskrevet følgende Sætning: „Kan Kunstnerens Arbejdsglæde smitte Murerne, naar de læsker deres Kalk, Kuskene naar de strigler deres Heste, vil det betyde en vidunderlig Forbedring for Samfundet“. Vestfløjen er indrettet til Ligkapel, og i Sydfløjens nederste Stokv. er en Hal aaben ind mod den lille af Vest-, Syd- og Østfløjene dannet Munkegaard. Alle Hvælvings-Dekorationer o. l. er udført af J. Møller-Jensen. Klosters Genopbygning har i alt kostet 443,000 Kr., hvoraf Staten har betalt 147,000 Kr. Grunden er vurderet til 103,000 Kr.

Det er dette Klosters **Kirke**, der nu er Sognekirke for Skt. Knuds Sogn og Byens fornemste Kirke. Om dens ældste Historie og dens Forhold til de andre gamle Kirker i Odense

Skt. Knuds Kloster.

er der fremsat forskellige Anskuelse, men noget endeligt Resultat kan endnu ikke siges naaet. Som Sagen er fremstillet, navnlig af C. T. Engelstoft, stod der paa Knud den helliges Tid, i Krogen ved den nuværende Læseforening, en til Jomfru Marie og Skt. Alban viet Kirke, til hvilken Kongen, formentlig 1075, fra England havde overført Skt. Albans Relikvier, og hvor der i Forvejen fandtes Relikvier af Skt. Osvald. Da denne Kirke, alm. kaldet *Albani Kirke*, kun var af Træ og saaledes ikke syntes anselig nok for disse Helligdomme, begyndte Kongen tæt VSV. for Trækirken Opførelsen af en Stenkirke, der ligeledes fik baade Jfr. Marie og Skt. Alban til Værnehelgener. Før denne nye Kirke var rejst, døde imidlertid Kongen, men Arbejdet fortsattes; efter Ælnoth maa det antages, at den har været bygget af Kvadersten af Kamp eller Tuf („*insigni lapideo tabulatu erecta*“) i ren Rundbuestil og har haft en Krypt, som var færdig 1095, da Kongens Lig ned-sattes her. Som Følge af Kongens Kanonisation 1101 (Helgenlevningerne af Kongen lagdes da over i det kostbare Helgenskrin, man da havde forfærdiget, og dette hensattes derefter paa et Alter, formentlig Højalteret i samme Kirke) blev Kirken ogsaa indviet til Skt. Knud, og udelukkende under dette Navn fremtraadte den senere. Aar 1157 hærgedes den af Ildebrand i saa høj Grad, at de følgende Bisper skal have opbygget den fra ny (1162 stod Koret færdigt); 1247 eller kort før afbrændte den atter, og den Kirke, der da rejstes (altsaa paa Albani Stenkirkens Grund) skal i det væsentlige være den, som nu staar. Om den gamle Albani Trækirke udtaler Engelstoft, at den paa et eller andet Tidspunkt, uvist hvornaar, blev erstattet med en Stenkirke, der rejstes paa Trækirkens Grund og 1542 blev befalet nedlagt; formentlige Fundamenter af den blev fundne 1886 paa Albani Torv i Krogen ved

Læseforeningen (om Fund af Tufsten jvfr. Helms: Tufstenskirker p. 110). Paa Kirkegaardens Grund fandtes 1883 en Blyplade med Runeindskrift fra Beg. af 11. Aarh. (se Stephens i Aarb. f. n. Oldk. 1885 p. 1 fl.).

Helt anderledes lyder den af Henry Petersen fremsatte Anskuelse, der har megen Sandsynlighed for sig, og til hvilken bl. a. A. D. Jørgensen har sluttet sig.

Skt. Knuds Kirke.

Herefter laa Albani Trækirke (i hvilken Knud den hellige blev dræbt) noget nordligere end af Engelstoft antaget, omtr. mellem Læseforeningens Forbygning og de over for liggende Bygninger, maaske lidt længere ud paa Torvet mod Ø. Denne Trækirke blev straks nedbrudt efter Fuldførelsen af Knud den helliges Kvaderstenskirk, der kom til at staa S. for Trækirken (Ælnoth kalder Stenkirken „basilica australis“) i Krogen ved Læseforeningen. 1157 brændte Kvaderstenskirken; den blev genopført og nedbrødes 1542. Skt. Knuds Kirke rejstes endelig uafhængig

af de andre Kirker, paa bar Grund, i Begyndelsen af 13. Aarhundrede og af Mursten. Først paa dette sene Tidspunkt skulde Knudsbrødrene altsaa have faaet deres egen Klosterkirke; før den Tid var de henviste til Albani Stenkirken. Efter Engelstoft har de fra første Færd haft deres egen Kirke i Skt. Knuds Kirken.

Skt. Knuds Kirkes Indre.

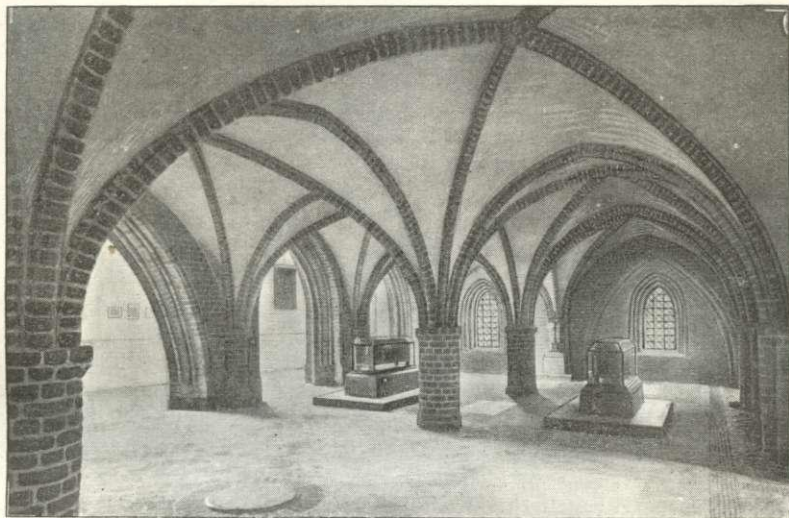
Hvorledes alt dette end forholder sig*), saa er det vist, at den nuv. Skt. Knuds Kirke er opført senere end Branden 1247 i ublandet gotisk Stil og helt af Mursten uden nogen som helst Anvendelse af Kvadersten, end ikke til Sokkelen. Gen-

*) 1915 fandtes umiddelbart uden for Skt. Knuds Østgavl et tresidet Kampestensfundament, der syntes at være ældre end den nuværende Bygning og maaske er en Levning af en romansk Kirke.

opførelsen stod paa i over 50 Aar (1284, 1285 og 1305 udstedte Bisper Afladsbreve, til Dels vel i Anledning af dens Bygning), idet det paabegyndte Arbejde flere Gange blev afbrudt og atter optaget (1365 tales der atter om en Brand). Kirken er øjensynligt opført i tre Afsnit, nemlig Koret, Mellempartiet og den vestl. Del („Gisicos Kirke“). Efter den tidligere Antagelse, som først blev fremsat af Høyen, skal Koret være den ældste Del af Kirkebygningen. Senere har Arkt. L. P. Fenger hævdet, at den vestlige Del er ældst og Koret med dets Krypt noget yngre, hvorefter de to Partier tilsidst er sammenbyggede. Da Kirkemurene ikke er gennemstuderede i de senere Aar efter de nye bygningsarkæologiske Metoder, er Spørgsmaalet ikke endeligt afgjort, men Fengers Antagelse har megen Sandsynlighed for sig. Og skønt Biskop Gisico (1286-1304) ikke saa sit Værk fuldendt (det mellemste Stykke er i al Fald først blevet færdigt langt op i 14. Aarh.), er det dog med Rette, at hans Navn er knyttet til Kirken og særlig til dens Vestparti, hvilket ses af den mærkelige latinske Indskrift, som med fordybede Majuskler staar i en Række Teglstensfliser under Sideskibenes Gesimser, og som bl. a. siger, at dette Værk rejstes af den fynske Biskop Gisico, og at det Herrens Aar 1301 er henrundet, da han fik denne vældige Bygning sat i brugelig Stand (om den ved sidste Restauration istandsatte Indskrift, der har været Genstand for forskellige Fortolkninger, se C. Paludan-Müller i Mummies Beskr. af Kirken p. 60, og A. K. Damgaard, hvem Æren for den bedste Læsning tilkommer, i Kirkeh. Saml. 2. R. VI p. 795 fl.). Kirken har oprindelig ikke haft Vesttaarne, men i den seneste middelalderlige Byggeperiode synes der at have været planlagt et Taarn midt paa Nordsiden, som det antydes i et paveligt Afladsbrev fra 1477. Mod S. var den, som foran nævnt, sammenbygget med Klosteret, og paa Sydsiden laa desuden et Kapel, hvis Rester blev fjærnedede 1619, og som vistnok har været det Skt. Benedikts Kapel, til hvis Restauration der 1357 indsamledes Gaver. Det af Biskop Mogens Krafse 1466 byggede saakaldte „Skt. Knuds Kapel“, der var viet til Vor Frue, Skt. Bént og Skt. Knud, er sikkert det samme som det 1582 nedrevne „gamle Kapel“, der laa paa Skibets Nordside, omtr. hvor nu Walkendorff-Kapellet er bygget.

Saaledes stod Kirken ved Middelalderens Slutn., og saaledes staar den endnu i Hovedsagen, omend den i Tidernes Løb er undergaaet mange Ændringer. Under Chr. III fik Kirken sit Taarn, hvad man maa antage efter et kgl. Brev af 1558, hvori det befales Prioren Chr. Poulsen at opbygge et Taarn, hvori baade Kirkens Klokker og Stormklokken kunde ophænges, idet det samtidig tillodes ham at nedbryde og bruge Albani Taarn (Albani Kirke blev 1542 af Chr. III skænket til Byen, for at den deri kunde indrette Lejeboliger undt. i Koret, der skulde nedrives; to Klokker kom, 1574 og 1579, til Vervinge Kirke, Odense Hrd.). At Taarnet har denne Oprindelse, kan trods dets gotiske Stilformer ses af dets Materiale, for største Delen gamle, brugte Sten i Krydsskifte. Taarnet rejstes over Vestgavlen og fik et mægtigt Hovedspir samt 4 mindre Spir paa Murhjørnerne. Kirken undergik en større Restauration 1582-88, til hvilken Midlerne fremkom ved Hjælp fra samtlige Kirker i Stiftet; bl. a. blev „det gamle Kapel“ paa Nordsiden 1582 nedrevet, ligesom det vistnok ogsaa var dengang, at Krypten forsvandt, idet man fjærnedede dens Hvælvinger, sænkede Gulvet omtrent i Højde med Kirkens øvrige Gulv og fyldte Rummet med Jord, med Undtagelse af en Gravkælder, med Tøndehvælving, i den østlige Ende; Rummet benyttedes til Begravelse (1584 blev, som den første, Borggreve Christoffer v. Dohna begravet her). 1586 blev en Del af Klosterets Østfløj skænket Gejstligheden til

Konsistorium. Da Kirken 1618 blev Sognekirke, undergik den atter en stor Restauration, der skal have varet 7 Aar — om end Kirken i det væsentlige stod færdig 1619 —, og ved hvilken Lejlighed der opførtes et Vaabenhus ud for Kirkens nordl. Indgang (det forandredes 1754). Aar 1631-34 tilbyggedes det paa Nordsiden endnu staaende, af Henning Walkendorff opf. Kapel i Renæssancestil; dets Mure, der er jævnhøje med Sideskibet, er af røde Mursten med høj Granit-sokkel og Sandstensdekorationer, især paa de svungne Kamgavle; oprindelig havde Kapellet dog kun Gavle mod N. og V., ingen mod Ø., da her laa en af Oluf Bager 1581 opført Bygning (ved den sidste Restauration er Østgavlen blevet opført og hele Bygningen istandsat efter Tegning af Arkitekt C. Lendorf). 1685 tilmuredes det store Vindue under Taarnet i Skibets Vestgavl; 1696 var

Krypten i Skt. Knuds Kirke.

der atter en Restauration, hvorved bl. a. Hovedspiret, som var faldet ned to Aar før, genopsattes. En ny Istandsættelse foregik 1750-57, da man bl. a. søgte at omdanne det Indre i Rokokostil, og mange Ligsten ved Gulvets Omlægning solgtes, ødelagdes eller blev afslebet*). Da Hovedspiret atter var brøstfældigt, opsattes der ved Pengehjælp af Købmd. P. Eilschou et nyt 1783-85 — 1783 var der udgaaet Ordre om, at Spiret skulde nedtages og Taarnet dækkes med et Tag — (se Kirkeh. Saml. 5. R. III p. 376), ved hvilken Lejlighed man fjernede de 4 Sidespir og Spiret over Koret. Hovedspirets Højde er 56 m. Kirkegaarden nedlagdes 1818, flere Bygn. blev nedrevet, saaledes 1836 den ovenomtalte, af O. Bager opf. Gaard og 1857 den p. 299 Anm. af Jens Andersen Beldenak opf. Bygn.; Lindealleerne ved Kirken og den gl. Ringmur om Kirkegaarden fjernedes, alt for at Kirken kunde komme til at ligge frit. Men Frilægningen fremhævede Bygningens ret forhutlede Tilstand, og da Stemningen for en Restaurering voksede sig stærk, besluttede Byen paa egen Bekostning at iværksætte dette Arbejde, der foregik 1868-74 under Ledelse

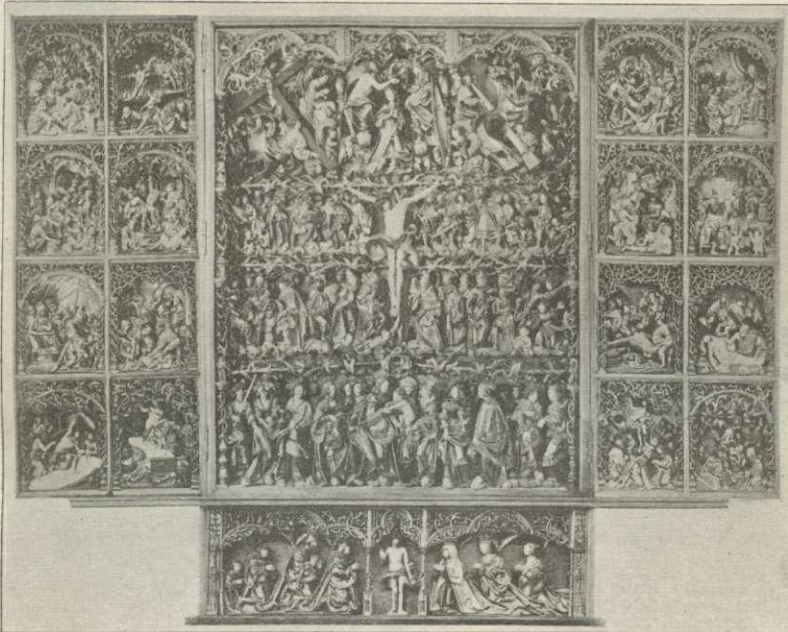
*) Nogle forsynedes med nye, men unøjagtige Indskrifter, idet man forkortede og oversatte den latinske Tekst paa Dansk; paa dem, der helt blev afslebet, sattes „1753-R“. En Del af de ødelagte Ligsten kendes fra Bircherods Tegninger, Resens Atlas o. a.

af J. D. Herholdt (Kirken indviedes ¹⁸/₇ 1875). Nu blev bl. a. Vinduerne om-dannede i den oprindelige Stil, det store Vindue i Vestgavlen aabnedes atter, det østl. Gavlvindue forlængedes, Gavlene forsynedes med Trappekamme, Hovedindgangen, der vistnok var blevet tilmuret i Slutn. af 18. Aarh. (da man paa dens Sted opstillede en Buste af P. Eilschou), blev atter aabnet i Vestgavlen, Sideskibenes Tage belagdes med Kobber, Vaabenhuset paa Nordsiden nedbrødes, hvorved den oprindelige Dør atter blev aabnet, der indrettedes et nyt Vaabenhus inden for Hovedindgangen ind til de to vestligste Piller, i det Indre borttoges Pulpiturerne, Pillernes gamle Profiler istandsattes, og Kirken overkalkedes og dekoreredes (af Hilker i Overensstemmelse med de tidligere fundne Spor; enkelte Kalkmalerier, der fandtes i Kirken, er nu forsvundne, se Magn. Petersen, Kalkmal. p. 61). Det interessanteste er dog Restitutionen af Krypten, hvis Tilstedeværelse i en gotisk Kirke er meget paafaldende og usædvanlig, og som havde været ganske ukendt, indtil man ved Arbejdet Efteraaret 1872 under Korgulvet traf paa afbrudte Bueslag, Piller og Spor af de fra disse udgaende Hvælvinger (de Lig, der fandtes i Grunden af Koret, nedsattes i de mange Gravkamre, der fandtes under Gulvet i Kirken; 26 Kister, der henstod i den ovenomtalte Gravkælder, ned-sænkedes i en Fællesgrav Ø. for Østgavlen).

Efter denne noget haardhændede, men dog i væsentlige Hovedtræk korrekte Istandsættelse fremtræder Kirken, med Undt. af Spiret og Walkendorffkapellet, paa ny som en gotisk Bygning, den største og i mange Henseender den betyde-ligste her i Landet. Bygningen danner en i tre Skibe delt Firkant, udvendig c. 63 m lang og c. 22 m bred, indvendig 58,5 m lang og 21 m bred. Hovedskibet er til Taget 29,5 m højt. Vinduerne, baade Højkirken og Sideskibenes, er store og stærkt lysgivende. Særlig imponerende er Øst- og Vestgavlens, i mægtige, spidsbuede Nicher indfattede Vinduer; Østgavlens er 12,3 m højt og har omtr. 2600 blyndfattede Ruder; det vestl. er noget kortere. Taarnet, hvis Mure er 33,9 m høje, og som maaler 60,5 m til Korsets Spids, hviler paa Vestgavlen og de to vestligste Piller i Kirken; det styrkes yderligere ved de Mure, der er opført mellem Gavlen og Pillerne og indfatter „Vaabenhuset“. Det kobbertækte Spir fra 1785 har nederst Form af en Pyramide med afskaarne Hjørner, der bærer en otte-kantet Laterne, som atter krones af et slankt, ottekantet Topspir. — Det Indre, der siden 1914 staar helt hvidkalket uden de moderne Kalkmalerier, virker paa en Gang slankt og harmonisk; stærkere end i nogen anden dansk Kirke, maaske med Undtag. af Haderslev Frue Kirke, faar man her et Indtryk af den gotiske Stils himmelstræbende Tendenser, og de enkelte Murstensprofiler er usædvanligt rige og fine, om end der i saa Henseende er en Del Forskel paa Vestpartiets omhyggeligt gennemførte Detailler og de noget grovere Enkeltheder i Østpartiet (Koret). I alt er Kirken elleve Hvælvinger lang; Øgningerne mellem de forskellige Bygge-perioders Afsnit ses saavel i det ydre som i det indre i femte og sjette Fag, regnet fra Ø. Helt igennem er de firkantede Arkadepiller paa alle fire Sider ud-styrede med rige Profilknipper, som fortsætter sig dels op i Arkadebuerne mellem Midtskibet og Sideskibene, dels op i Hvælvingernes Ribber. Mellem Arkadebuerne og Højkirkevinduerne er der brede, spidsbuede Triforieaabninger, som ellers ikke forekommer i vor hjemlige Murstensgotik og leder Tanken hen paa engelske For-billeder. Højden til Hovedskibets Hvælvinger er 19,8 m, til Sideskibenes c. 9,7 m. Som alt nævnt danner Rummet inden for Hovedindgangen under Taarnet Vaaben-huset, over hvilket er anbragt Orgelet, der helt dækker for Vestgavlens Vindue. De tre østligste Fag udgør Koret, til hvis 2,2 m højere liggende Gulv en bred

Sandstenstrappe fører op. Det stærke Lys fra det store Østvindue er dæmpet ved et 1890 indsat Glasmaleri, efter Tegn. af Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen, skænket af Konferensraadinde Koch. Fra Sideskibene fører Murstenstrapper ned til Krypten under Korgulvet. Denne aabner sig ud til Sideskibene med spidsbuede Arkader og overdækkes af 2×8 Hvælvinger, der i Kirkens Midtakse bæres af runde Murstenspiller. I Krypten findes en Fordybning, maaske en Brønd, der i den katolske Tid har været en hellig Kilde.

Kirkens tidligere Altertavle, 18 Al. høj, der var et barokt Snitværk af Odense-mesteren Anders Sørensen, opsat 1649 og skænket af Henr. Gyldenstjerne til

Altertavlen i Skt. Knuds Kirke.

Skovsbo og Hustru Lisbeth Podebusk, ligger nu skilt ad paa Loftet over Konsistoriet. — Den nuværende Altertavle stod oprindelig i Graabrødrekirken (se p. 297), hvortil den blev skænket af Dronning Christine og opstillet 1521; herfra kom den, efter at Kirken var blevet nedlagt, ved Auktion 1805 for 215 Rd. 1 Mk. og 4 Sk. til Vor Frue Kirke, hvorfra den 1885 flyttedes til Skt. Knuds Kirke og blev restaureret af Prof. Magn. Petersen. Den er en Fløjaltertavle i sentgotisk Stil, omtr. 5 m høj, og med udslaaede Fløje 6,3 m bred. Det rige og kostbare Snitværk er udført af den i Odense bosatte Kunstner Claus Berg. Tavlen indeholder i alt c. 300 skaarne Figurer, stærkt bevægede, i flagrende Klædebon, skaarne med fremragende teknisk Dygtighed og ofte meget karakterfulde. Omrammet af rigt, sentgotisk Rankeværk fylder disse Skulpturer Tavlen saaledes, at der næppe findes en eneste tom Plet. Midt i Midtskabet ses Frelseren korsfæstet til et Træ, hvis horisontalt udskydende Grene deler Tavlen i 4 Hovedrækker. Rækken under den nederste Gren fremstiller væsentlig Marias Forherligelse som

Christi Moder, omgivet af hellige Mænd og Kvinder, deribl. Marias Moder med Christusbarnet; i Rummet over den nederste Gren ses til venstre Frants af Assisi og Martyrer, til højre Kirkens Lærere og Beskyttere; i det næste Rum ses til venstre det gamle Testaments Mænd, til højre Apostlene; endelig fremstilles i det øverste Rum Marias Himmelkroning ved Faderen og Sønnen. I hver af Fløjene findes paa Indersiden to Rækker skaarne Billeder, 2 i hver Række, med Fremstillinger af Lidelsehistorien; Ydersiderne har maalede Fremstillinger af Christi Barndom og Manddomsgerning. Paa Fodstykket ses Kong Hans og Dronning Christine, deres Sønner Chr. II og Prins Frants og Datteren Elisabeth af Brandenburg samt Chr. II's Dronning Elisabeth og hendes Søn Hans, alle knælende for

Gruppe fra Altertavlen (Kong Hans, Chr. II og Prinserne Frants og Hans).

Frelseren, der staar i Midten. Snitværket har for en stor Del bevaret sin oprindelige Staffering med poleret Forgyldning og rige Farver. (Se A. F. Milertz, Noget om Altert. i Frue Kirke, i Odense Skoleprogr. 1813; K. F. Viborg, Altert. i Frue Kirke, i Kirkeh. Saml. 1. R. II p. 425; L. N. Høyen, Saml. Skrifter II p. 339 fl., Fr. Beckett, Altertavler, p. 96 fl.). Knæfaldsskranken er af Smedejærn, skænket af Købmd. Johs. Poulsen 1694. Ved Trappen op til Koret under den i 1894 opsatte Kongestol — Egetræ med udskarne Fyldinger, efter Tegn. af Bygningsinspektør J. Vilh. Petersen — staar Døbefonten, støbt i Malm 1620 i Lübeck af Bernt Bodemann, med Chr. IV's Navnetræk. Den i Rokokostil, af Egetræ med Forgyldning udskarne Prædikestol (renset for Farve ved sidste Restauration) fra 1750'erne staar ved en af de sydl. Piller i Hovedskibet (den ældre var skænket 1591 af Ejler Brockenhuus til Damsbo og Nakkebølle til Minde om hans Moster Karen Bølle). Orgelet, ligeledes i Rokokostil, er forfærdiget ved 1750 af A. Worm. I Koret findes ved Siderne to Rækker, nu restaurerede sentmiddelalderlige Kannikestole. Kirken har 8 anselige Malmlysekroner. Af Kirkens 5 Kløkker har den ældste Indskrift i Majuskler og Aarst. 1300 (den ældste kendte daterede Klokke i Danmark, sml. Ul-

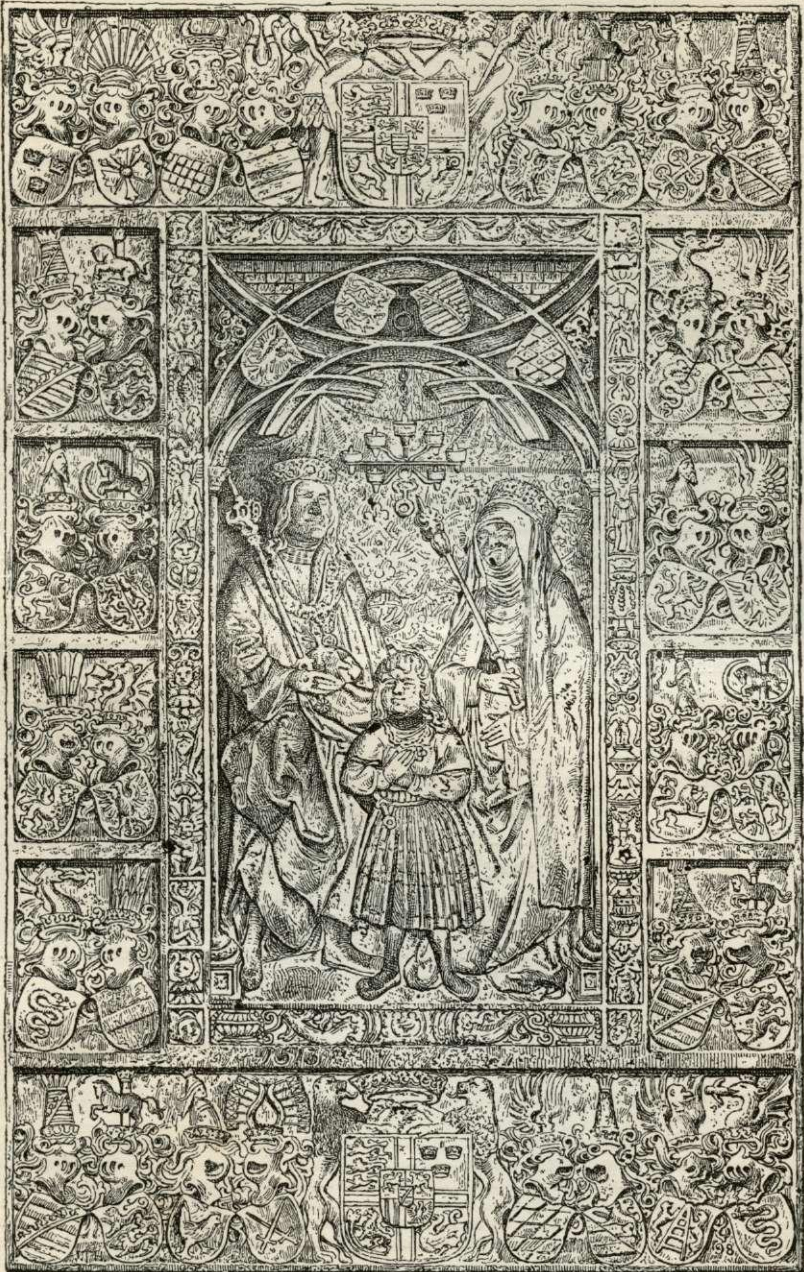
dall: Kirkeklokker p. 34, samt i „Fra Ark. og Mus.“ I p. 281); „Stormklokken“ er støbt 1597 af Jens Hansen.

Af Begravelserne i Kirken maa først og fremmest nævnes de, som findes i Krypten. Paa Forhøjninger staar i Glasmontrer to Helgenskrin; det ene er utvivlsomt Skt. Knuds, det andet indeholder efter nogles Mening Levningerne af Broderen Benedikt — der dog aldrig er blevet kanoniseret —, efter andre Skt. Albans Relikvier. Som det fremgaar af det p. 331 sagte, har Munkene ifl. Engelstoft haft Helgenskrinene fra første Færd, efter A. D. Jørgensen og M. Cl. Gertz har de faaet dem i Slutn. af 13. Aarh., efter Henry Petersen først ved Albani Kirkes Nedrivelse. Men der kan intet bestemt siges om deres tidligere Plads eller Skæbne. Aar 1582 fandtes Skt. Knuds og sikkert ogsaa det andet Skrin, indmuret i Alteret i det p. 334 omtalte, lille søndre Kapel, hvorefter de begge indmuredes jævnsides i Nichen i Korets Østgavl; ved Restaurationen i 1696 fremdroges de atter, men de var da alt berøvet deres Prydelser, uden Laag, og Benene laa uordentlig mellem hverandre, blandede fra den ene Kiste over i den anden (maaske er Helgenskrinene 1582 af Tyve blevne plyndrede for deres kostbare Metalbeklædning). De istandsatte Skrin blev atter indmurede paa samme Sted; men 1833 lod Prins Chr. Fred. (Chr. VIII) dem atter fremdrage og henstille i det nordlige Sideskibs Østende i Ebbe Munks Begravelse (se nedenfor); endelig flyttedes de 1875 til deres nuværende Plads, efter at de var blevet reparerede. Begge Skrinene er af Egetræ og har været rigt smykkede med drevne Metalplader, hvoraf der nu kun er levnet enkelte Rester af Borter med graverede romanske Ornamenter paa Albansskrinet. I Skt. Knuds Skrin ligger et vævet byzantinsk Silkestof med Ørnemønstre, formodentlig skænket af hans Dronning Edele, der efter hans Død ægtede Hertug Roger af Apulien. I Kryptens søndre Væg er nu opsat en Mindesten over Kongebroderen Benedikt (skænket af Thor Lange).

Krypten er nu blevet Gravkapel for de i Odense begravede Konger og deres Slægt, idet Kong *Hans*, Dronning *Christine* og deres Sønner Prins *Frants* og *Chr. II*, saavel som den sidste Dronning *Elisabeth* med Sønnen *Hans* hviler her under Gulvet i Blykister, over hvis Grave Sten med deres Navne betegner Stedet*). I den nordl. Sidegangs Østvæg foran Stenene er indmuret den af graa, gotlandsk Sandsten forfærdigede vældige Ligsten over Kong *Hans*, *Christine* og *Frants*, med deres Billeder i Legemsstørrelse, i rig Indfatning. Sammesteds hænger en Mindetavle af Egetræ over Prins *Frants* (se Tegn. af æld. n. Arkitektur 2. S. 2. R. Pl. 13). Baade Ligstenen og Mindetavlen er utvivlsomt udf. af Claus Berg (se F. Beckett, *Renaiss. og Kunstens Hist.*, p. 29).

I den østlige Ende af det sydlige Sideskib findes *Ahlefeldternes* Gravkapel, med en Smedejærns Gitterdør i en Marmorportal, flankeret af to ioniske Søjler og omgivet af adelige Vaabener, alt foran et pragtfuldt, flerfarvet Marmormonument,

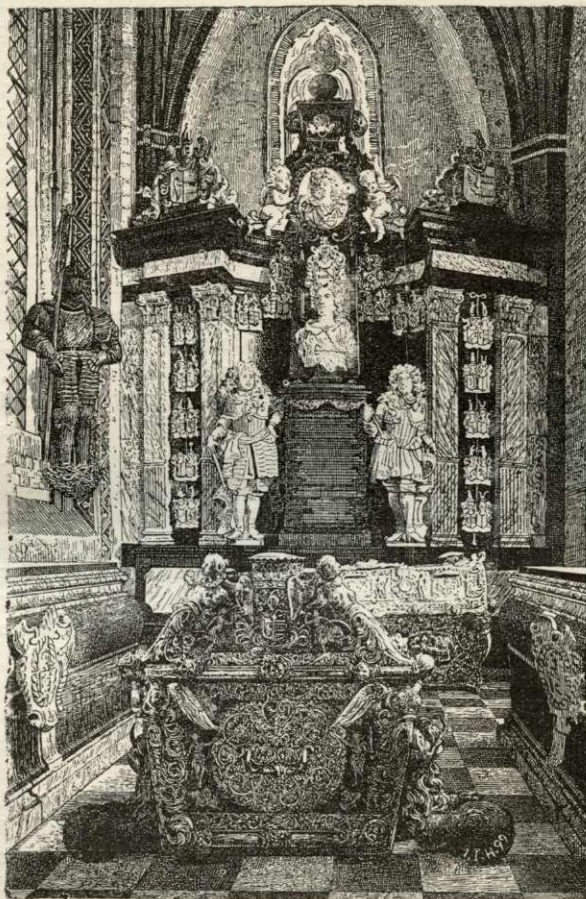
*) Kong *Hans*, hans Dronning og Sønnerne *Frants* og *Chr. II* var alle blevet begravede i Graabrødrekirken (se p. 297); den sidste Bisættelse foregik ^{13/2} 1559; 1806 flyttedes *Ligene*, lagt i een stor Blykiste, til Skt. Knuds Kirke, hvor de begravedes i Kirkens sydvestl. Hjørne, ligesom ogsaa den ovennævnte Ligsten og Mindetavle flyttedes derhen 1815; 1817 lagdes de i 4 Egetræskister og nedsattes i en muret Hvælving foran Ligstenen; 1875 fik de deres nuv. Plads. Den ovennævnte Ligsten og Mindetavle kom ligeledes fra Graabrødrekirken 1815 til Skt. Knuds Kirke. Dronning *Elisabeth*, som 1526 var blevet begravet i Skt. Petri Klosterkirke ved Gent, blev 1883 (paa Foranstaltning af C. F. Tietgen) tillige med hendes Søn *Hans' Ben* overført til Odense (se V. van d. Hoeghen, *Exhumation des cendres d'Isabelle d'Autriche*, i *Messages des sciences historiques* 1886, p. 18). Ogsaa *Chr. III* blev, uvist hvor, bisat i Kirken 1559, men 20 Aar efter overført til Roskilde.

Kong Hans' Ligsten.

5.11.

udført af Thomas Quellinus. Foran Monumentet staar to Kister af Marmor og to af Metal, hvori hviler Generallieutn. Hans Ahlefeldt til Glorup, † 1694, hans to Hustruer Catharine Sehested, † 1670, og Anna Rumohr, † 1711 (som har bekostet Kapellet), og Sønnen af 2. Ægtesk. Chr. A., † 1695; paa Monumentet ses to Statuer i Legemsstørr. af Fader og Søn, Marmorbuste af den første og Portrætmed. af den anden Hustru; i Kapellet findes desuden et Kobberharnisk og Gravfaner. I Koret

Ahlefeldts Monument.

er der opsat Gravsten over Jfr. Margrethe Skovgaard til Sanderumgd., † 1615, og Epitaf. over Borggreve Chr. v. Dohna, † 1584; paa det smukke Sandstensmonument ses Borggreven i knælende Stilling (Tegn. af æld. n. Arkitektur, 2. S. 2. R. Pl. 1). Smstds. Mindetavle over Borgm. Villum Jensen Rosenvinge, † 1684, og Hustru, og et godt Maleri med Portrætfig. af Stiftsskriver Rasm. Andersen, † 1675, og Hustru. I det nordl. Sideskibs Nordøsthjørne over Kong Hans' Ligsten hænger et malet og forgyldt Sandstensepitaf. over Ebbe Munk til Fjellebro, † 1622, og Hustru Sidsel Høeg, † 1648, opsat af den sidste, med knælende Portrætfigurer (Saml.

til Fyens Historie VII p. 30). Den foran Epitafiet værende Begravelse, der adskiltes fra den øvrige Kirke ved et i Træ udsk. Tralværk (nu i Nationalmus.), maatte fjernes, da Sideskibet udgravedes ved den sidste Restauration. I nordl. Sideskib er der desuden Epitafier og Mindetavler over Biskop Hans Michelsen, † 1651, og Hustru (to knælende Figurer), over Borgm. Jens Christensen Schoubo, † 1719, over Raadmd. Jørgen Mortensen og Hustru, † 1651. (Epitaf., der er opsat 1640, er udsk. i Træ med Farve og Forgyldning samt malede Portr. af de afdøde); over Landstingshører Niels Pedersen Lange, † 1728, over Købmd. H. Th. Flensborg, † 1717, og hans Hustru, † 1713. I det syd. Sideskib findes Epitaf. og Mindetavler over Biskop Jens Bircherod, † 1708; Barbara Landorph, † 1697, og hendes to Mænd, Prof. Lor. Edinger og Prof. E. Naur; Landsdommer, Justitsrd. v. Bergen, † 1763, og Hustru; Købmd. Chr. Lauritsen Lee, † 1676, og Hustru (med Portr.); Købmd. Andr. Lauritsen, † 1764, og 2 Hustruer; Anna Hasebart, † 1658, og hendes to Mænd, Knud Lauritsen og Assessor Peder Lerche (Sandstensepitaf. fra 1668 med mal. Portr.); Købmd. P. Eilschou, † 1783, og Hustru (Marmor); Købmd. Th. B. Freidthof, † 1691, og Hustru; Købmd. Chr. Hamann, † 1728, og Hustru; og Købmd. Johs. Müller, † 1725, og Hustru; desuden en fra Klosteret stammende Sten med Aarst. 1548 og Prior Chr. Poulsens Navn. Paa Siderne af Vestdøren i Midtskibet hænger to Epitafier med Stenrammer i Barokstil og Malerier, det ene over Borgm. Th. Brodersen Risbrich, † 1665, og Hustru Birgitte Seebled, det andet over Borgm. Hans Nielsen Chulnbrun, † 1651, og Hustru. Ved søndre Sideskibs Vestvindue sidder en Stentavle med den korsfæstede indlagt af hvidt Marmor og Indskriften: Jmfr. Anna Brahe, † 1715. Desuden er der i Kirken 7 Portr. af Fyens Bisper i 19. Aarh. (delvis mal. af Aug. Behrends, skænket 1897 af Konsul Hey) samt Portr. af Biskop Kingo (malet af Roed, skænket af Professor Martin Hammerichs Arvinger) og en af Statsraad Thor Lange skænket Mindetavle (efter Tegning af Martin Borch) over Præsten og Salmedigteren Michael Nicolai (opsat 1897). — Af Ligsten nævnes bl. a.: over Bisp Rud. Moth, † 1675, ovennævnte Bisp Hans Michelsen, Købmd. Rasm. Lauritsen, Dr. Jens Mule, † 1633, Biskop Jac. Lodberg, † 1731, Biskop Laur. Jacobsen Hindsholm, † 1663, ovenn. Borgm. Willum Rosenvinge, ovenn. Borggreve Chr. v. Dohna, Kancellird. Jens Dreyer, Raadmd. Niels Mule, † 1712, og Raadmd. Hans Brun, † 1635 (alle i Krypten), Anna Hasebart, Borgm. Thor Hansen, † 1731, Borgm. Otto Knudsen Seebled, † 1631, og Bisp Jørgen Sadolin, † 1559 (alle i syd. Sideskib, den sidste hidført fra Graabrødrekirke), Stiftsskriver Rasm. Andersen og Gert Rantzau til Botkamp, dræbt 1580 (i nordl. Sidesk., den sidste hidført fra Graabrødrekirke), Bisp Chr. Muus, † 1717, og ovenn. Borgmestre Risbrich og Hans Nielsen (alle i Hovedskibet). I Konsistoriet Portrætter af Luther og hans Hustru (af Cranach) samt af Hans Egede og Hustru Gertrud Rask, af Kancelliraad Peder Smidt, Stifter af Lundegaards Stiftelse, af Biskop Steen o. fl.

I *Walkendorffs Kapel*, hvis Hovedindgang fra Kirken har en Smedejærnsdør med H. Walkendorffs Navn og Aarst. 1636, staar ved den østl. Væg et stort Monument af sort og hvidt Marmor med Figurer m. m. over Baron Fr. Vittinghof til Schelenborg, † 1691, og Hustru Eleonore Sehested, † 1696. Foran Monumentet 5 Ligkister, hvori hviler Medl. af hans Familie. I Kælderen har staaet 9 Kister, bl. a. med Ligene af Henning Walkendorff og hans Hustruer samt Chr. IV's og Kirstine Munks Datter Sophie Elisabeth. Desuden findes i Kapellet en simpel Trækiste med to under Alterbordet i Graabrødrekirke fundne Skeletter, som formodes at være de p. 297 omtalte Erik Klippings Døtre, og en med Læder betrukken Ege-

træskiste, som 1847 blev flyttet op fra Kælderen paa Kronprins Fred. (Fr. VII's) Foranstaltning og mærket med C. M., da den formodedes at indeholde Liget af Kirstine Munk, som blev bisat i Kirken ^{23/7} 1658; senere er det blevet bevist, at den indeholder Liget af Anna Brockenhuus, Henning Walkendorffs Moder (Mackeprang og Wad i Fra Arkiv og Museum II p. 500). Flere af disse Kister er nu flyttede til Krypten.

Af andre, som er begravede i Kirken, men uden at man kender Stedet, nævnes Bisp Gisico, de tyske Grever Joh. af Hoya og Nicolaus af Tecklenburg, der begge faldt i Slaget ved Øksnebjerg og begravedes i Midtergangen, men 1750 henflyttedes til Walkendorffs Kapel, Lægen Cornelius Hamsfort, † 1580, og hans Søn Historikeren, af s. Navn, † 1627.

Ved Kirken, der er selvejende, er ansat en Sognepræst og en Kapellan pro loco. Dens Kapitalformue var ^{31/3} 1921 95,800 Kr. og Korntiender, der i 1920 indbragte c. 2200 Kr.; dens Gæld var ^{31/3} 1921 63,500 Kr.

Litt.: H. P. Mumme, Skt. Knuds Kirke i O., Odense 1844 (Kirkens Beskr. er til Dels af N. L. Høyen). — L. P. Fenger, Till. til Høyens Beskr. af Skt. Kn. Kirke, i Høyens Saml. Skr. II p. 102 fl. — J. Helms, Till. til s. Beskr., smstds. p. 475 fl. — J. Lauritsen, Skt. Kn. Kirke, en illustr. hist. Beskr., Odense 1876. — Henry Petersen, Skt. Albani og Knuds Kirker (Særtr. af Berlingske Tid.), Kbh. 1886. — H. Rasmussen, Albanitorvets 3 Kirker, i Fyns Avis ^{17/8} 1890. — A. K. Damgaard, Om de forskellige Kapeller ved Skt. Knuds Kirke, i Saml. til Fyens Hist. V p. 115 fl. S. Forf., Restaurationen af Skt. Kn. Kirke, i Kirkeh. Saml. 3. R. VI p. 105 fl. S. Forf., Om Korets Alder i Skt. Knuds Kirke, i Kirkeh. Saml. 4. R. IV p. 672 fl. — L. P. Fenger, Om Tidsfølgen ved Opf. af Skt. Kn. Kirke, og Nyt Indlæg om Tidsfølgen osv., i Kirkeh. Saml. 3. R. I p. 352 fl. og smstds. 4. R. IV p. 641 fl. — Se desuden Engelstoft, Odense Bys Hist. — E. C. Werlauff, Beskr. over Monumentet over Kong Hans og Dron. Christine i Skt. Kn. Kirke, med Kobb., Kbh. 1827. — C. Paludan-Müller, Om Opdagl. af Kn. d. helliges Relikv., i Nord. Tidsskr. f. Oldk. II p. 193 fl. og 363 fl. — G. Burman Becker, Helgenskrinene i Skt. Kn. Kirke, undersøgte 1833 og 1874, Aktstykker og Tegninger, Kbh. 1886. — Henry Petersen, Skt. Albans Relikvier i Odense, i Aarb. f. n. Oldk. 1886 p. 369 fl. — A. D. Jørgensen, Om Helgenskrinene i Skt. Kn. Kirke, i Aarb. f. n. Oldk. 1886 p. 204 fl. og 1887 p. 125 fl. — A. K. Damgaard, Om Benedikts Skrin, i Kirkeh. Saml. 4. R. I p. 244. — Magn. Petersen, Hullerne i Kong Hans' Hoved, i Berl. Tid. ^{3/7} 1901. — H. Rasmussen, Skt. Knuds Kirke, Vejl. for Besøgende, Odense 1903. — M. Cl. Gertz, Knud den helliges Martyrhist., i Univ. Festskr. ^{3/8} 1907. — P. Steidl, Skt. Albans Helgenskrin, Odense 1908.